

# politic' ZATVORENIK

GODINA XVII. - OŽUJAK 2007. CIJENA 15 KN

BROJ 180



Prethodno uokvirjeno!



## *politički* **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG  
DRUŠTVA POLITIČKIH  
ZATVORENIKA**

**PREDsjEDNIK DRUŠTVA**  
Alfred Obranić

**UREDNIČKI ODBOR GLASILA**

Višnja Sever, Andrija Vučemil,  
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,  
Jure Knezović

**UREDNIK**  
Tomislav Jonjić

**UREDNIŠTVO I UPRAVA**

10000 Zagreb  
Vojnovićeva 15  
tel: 01/46 15 437, 46 15 438  
fax: 01/46 15 437  
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

**PRIJELOM I TISAK**  
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

**CIJENA LISTA**  
Za Hrvatsku 15 kn

**Godišnja pretplata za Hrvatsku** 180 kn  
za inozemstvo: Europa 310 kn  
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;  
**prekomorske zemlje:** 510 kn  
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti  
\*\*\*

Žiro račun: 2503007-1100009317  
kod Volksbank d.d. Zagreb  
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.  
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb  
\*\*\*

Rukopisi se ne vraćaju,  
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava  
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.  
\*\*\*

Uredništvo ne odgовара за navode  
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima  
\*\*\*

Za sve informacije i kontakte u svezi sa  
suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433  
radnim danom od 11-13 sati.  
\*\*\*

**ISSN 1331-4688**  
\*\*\*

**Cijena oglasnog prostora:**  
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn  
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn  
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn  
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn  
1/4 crno bijelo 700,00 kn  
\*\*\*

[www.hdpz.htnet.hr](http://www.hdpz.htnet.hr)

*Slika na naslovnoj stranici:  
Zemljovid Istre objavljen kao prilog knjizi  
E. Radetića, Istra pod Italijom, Zagreb, 1944.*

# SIGET

Kao što znate, ove godine odlučimo proslaviti Dan političkih uznika prvi put izvan granica naše domovine, ali kao i uvjek na jednom od povijesnih mjesto, koja su obilježili Zrinski ili Frankopani. Biti će to u nedjelju, 29. travnja 2007. u Sigetu, na mjestu slavne sigetske bitke, u kojoj su 1566. godine poginuli Nikola Šubić Zrinski i 2.500 branitelja. Nakon mjesec dana opsade, očekujući kraljevsku vojnu pomoć, Nikola Zrinski odlučio se za junački juriš iz utvrđenog grada u kojem je izgubio glavu kao i njegovi hrabri vojnici - pretežito Hrvati. Posada od 2.500 branitelja mjesec dana odolijevala je osmanlijskoj armadi Sulejmana I. koja je brojila 100.000 vojnika, koji su de facto krenuli na Beč.

Bila je to tek jedna od bitaka u dugoj povijesti, gdje su Hrvati ginuli za opstanak kraljevskih i nekraljevskih dinastija, svakom bitkom ostajali su osakaćeni za dobar dio narodnog korpusa. Europa se stotinama godina divila hrabrosti hrvatskih vojnika, ali kao u Sigetu, tako i drugdje nikad nije htjela pomoći - i tako to do današnjih dana.

Povijesna tvrđava Siget očuvana je do danas, dobro obnovljena i održavana, unutar obrambenih zidina nalazi se muzej posvećen prvenstveno znamenitoj sigetskoj bitci 1566., Nikoli Šubiću Zrinskom kao i ostalim ličnostima iz slavne obitelji Zrinski. Pošto su nakon pada Sigeta gradom vladali Turci sljedećih 122 godine, u muzeju ima eksponata i dokaza iz vremena njihove vladavine.

Grad Szigetvar koji okružuje staru sigetsku tvrđavu ima sačuvanu staru gradsku jezgru s karakterističnom srednjoeuropskom arhitekturom, ali i ostacima stoljetne osmanlijske vladavine.

U gradu djeluje Hrvatska lokalna samouprava, pošto je u okolici ali i u samom gradu značajna hrvatska manjinska zajednica. Iz Hrvatske se u Szigetvar stiže cestom Virovitica - Barcs - Szigetvar (45km). Ako se tom cestom pruduži još 35 km stiže se u Pečuh, drugi po veličini mađarski grad, u kojem je i generalni konzulat Republike Hrvatske. U tome posebno lijepom gradu djeluje Hrvatski kulturni klub « August Šenoa », čiji će ženski zbor nastupiti na našoj svečanosti u Sigetu, zatim moderno zdanje osnovne škole i gimnazije Miroslava Krleže, gdje se nastava održava na hrvatskom jeziku.

Pripremajući program naše ovogodišnje proslave (kojega objavljujemo na str. 2.), imao sam čast i priliku razgovarati s našim Hrvatima koji žive u Mađarskoj i pritom me oduševio njihov odnos prema državi čiji su građani i naravno prema svome hrvatskom narodu. Poštuju i vole zemlju u kojoj žive i rade, vesele se njezinu napretku, ostvarujući to zajednički s matičnim mađarskim narodom, a sudjeluju u vlasti kao respektabilna nacionalna manjina. Kad bi barem srpska nacionalna manjina kod nas u Hrvatskoj mogla iz toga divnog primjera nešto naučiti za sva vremena, a ne vlastitu državu doživljavati kao strano tijelo.

Na našoj proslavi u Sigetu imat ćemo priliku pozdraviti naše kolege iz mađarske udruge bivših političkih zatvorenika, POFOSZ, koji su pretežito žrtve komunističkog terora iz vremena poznate Mađarske revolucije u listopadu 1956. godine.

Pozivam sve bivše političke uznike, članove njihovih obitelji i naše prijatelje, da jedan proljetni dan provedemo zajedno na mjestu, gdje su Hrvati prije 440 godina održali Evropi lekciju o hrabrosti i odgovornosti.

*Alfred OBRANIĆ,  
predsjednik Hrvatskog društva  
političkih zatvorenika*

# BEZUVJETNO ZA REFERENDUM!

Već nekoliko godina iz usta naših vlastodržaca slušamo kako se vojnopolitičko okruženje Republike Hrvatske definitivno i neopozivo promijenilo do te mjere, da je suvišno strahovati od nove agresije s istoka, pa je samim time preskupo i suvišno održavati opću vojnu obvezu. Radi toga smo se pokazali spremnima povjeriti i nadzor našega zračnog prostora susjednim državama.

Sad se, pak, iznova aktualizira pristup Hrvatske Sjevernoatlantskom savezu (NATO). Kao ključni razlog za to, glavni je tajnik vladajuće stranke pred milijunskim auditorijem identificirao – opasnost da u Srbiji na vlast dođu radikali, čime bi se Hrvatska ponovno našla suočena s prijetnjom agresije. Predsjednik Vlade, pak, objašnjava da o pristupu Hrvatske NATO-u najvjerojatnije ne će biti raspisan referendum, jer da u tom slučaju «nema prijenosa dijela suvereniteta», pa referendum ne bi bio obvezan kao što je obvezan u slučaju budućega pristupa Europskoj uniji.

Prvo je pitanje, je li Hrvatskoj ulazak u NATO u današnjim prilikama potreban. Vlada do te mjere podcjenjuje vlastiti narod, da mi još uvijek nemamo absolutno nikakve (javnosti dostupne) studije o gospodarskim, prometnim i ekološkim posljedicama stacioniranja stranih vojnih snaga na hrvatskome teritoriju. Ako studija uopće ne postoji, skandalozno je. A ako postoji, pa se ne objavljuje, onda je jasno što se u njoj krije. Kako će se to odraziti na čistoću i gospodarsku iskoristivost našega mora, rijeka i podzemnih voda, kao da se nitko ne pita. O političkim i psihohološkim posljedicama već se sada može spekulirati. Hrvatska je, srećom, do sada bila uglavnom pošteđena terorističkih akcija većega opsega (iako ne treba zaboraviti bombaške pothvate u Rijeci ili Mostaru nazad desetak godina...). Rat kojega na Srednjem i Bliskom istoku vode Sjedinjene Američke Države ni po čemu nije naš rat. Onog trenutka kad uđemo u NATO, to će postati i naš rat, a teško je zamisliti i jedan nacionalni cilj kojega bismo mi mogli ostvariti sudjelovanjem u njemu.

Drugo je pitanje, je li baš istina da se ulaskom u NATO ne odričemo dijela suvereniteta. Uvijek se može kao argument potegnuti onaj sofizam, da se odričanjem od dijela suvereniteta taj suverenitet zapravo potvrđuje, jer se samo suvereni mogu odricati dijela svojih najviših ovlasti. No, tvrditi da se ulaskom u NATO ne odričemo dijela suvereniteta, najobičnija je neistina. Pojam suvereniteta (vrhovništva) znači najvišu vlast na određenom području. I pravnom je početniku poznato, da se sklapanjem bilo kojega međudržavnog ugovora svaka država odriče dijela suvereniteta, jer dopušta, da njezin pravni poredak bude uređen ne samo vlastitim, unutarnjim normama, nego i međunarodnim, ugovornim pravilima. U slučaju pristupa snažnim vojnim savezima, ta je vezanost još čvršća, a ograničenja vrhovničkih prava još izrazitija. Ona se očituju ne samo na visokoj političkoj, vojnoj i gospodarskoj razini, nego i u svakodnevnom životu. Suvišno je podsjećati na incident u talijanskim Alpama prije nekoliko godina, kad je NATO-ov zrakoplov zakvačio žičaru sa stotinama skijaša: žrtve su bile Talijani, incident se dogodio na talijanskome državnom području, ali se počiniteljima – Amerikancima – nije sudilo u Italiji.

Treće stvar koja se nameće, jest činjenica da bi se kao nezamisliva drskost moglo nazvati ponašanje vlade, koja o tako važnom pitanju kao što je stupanje u jedan vojno-politički savez dvojbene svrhovitosti i problematične moralnosti, odlučuje samostalno, bez odluke naroda kopji ju je – eto – izabrao. Značilo bi to, da je vlada svjesna kako na referendumu ne bi prošao njezin zahtjev, pa će radije postupiti uz dlaku vlastitom narodu. Već sam ozbiljan nagovještaj, da bi se vlada na taj korak mogla odlučiti, hrvatskim bi biračima morao biti jasan znak o tome, tko odlučuje o njihovoj sudsibini i tko takvo pravo (ne) zaslužuje!

*Tomislav JONJIĆ*

## IZ SADRŽAJA

MILORAD DODIK KAO  
PREDSTAVNIK HRVATA?!? ..... 3

*Tomislav JONJIĆ*

ODRŽANA 6. IZBORNA SKUPŠTINA  
ZAGREBAČKE PODRUŽNICE ..... 4

*Mr. Zorka ZANE*

MENE TEKEL – PODSJEĆANJE  
NA KOMUNISTIČKO PREUZIMANJE  
VLASTI U ČEHO-SLOVAČKOJ ..... 6

*Jure KNEZOVIĆ*

PARK HRVATSKOG JEZIKA: JEDNA  
ZABORAVLJENA INICIJATIVA ..... 11

*Dr. Marijan ĆUVALO*

IZ HRVATSKE NARODNE  
BORBE U ISTRI ..... 13

HRVATI U TALIJANSKIM  
LOGORIMA 1941.-1943 ..... 20

PARTIZANSKI TEROR U ISTRI ..... 21

JE LI NA TEMU O "FOJBAMA"  
KONAČNO STAVLJENA TOČKA? ..... 23

*Vlado JURCAN*

SAMSON – RATNIK NEOPISIVE  
SNAGE KOJU NERAZUMNO  
RASIPA, PA POSTAJE ROBOM  
SVOJIH NEPRIJATELJA ..... 24

*Dr. Vjekoslav Božo JARAK*

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I  
HRVATSKA DRŽAVA (XXXV.) ..... 26

*Ivan GABELICA*

ŠITO ČORIĆ: U OBRAÑU  
VALENTINA ČORIĆA ..... 32

JONJIĆ: «IZMIŠLJOTINE  
FRA ŠIMUNA ŠITE ČORIĆA» ..... 33

PRIČA JEDNOG DRAGOVOLJCA ..... 36

*Dr. Marijan ĆUVALO*

PRILOG SPOZNAVANJU  
PARTIZANSKOG «ANTIFAŠIZMA» ..... 39

*Tomislav JONJIĆ*

STAROGRADIŠKE USPOMENE  
JOSIPA BEJKU ..... 43

*Tomislav JONJIĆ*

IN THIS ISSUE ..... 47

IN DIESEM HEFT ..... 48

# HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA PROGRAM

## za Dan političkih uznika 29. travnja 2007. u Szigetvaru

U Szigetvar se dolazi iz smjera Virovitice preko graničnog prijelaza Terezino Polje – Barcs. Udaljenost od Zagreba je oko 200 km.

Do početka zajedničke svečanosti razgled sigetske tvrđave i muzeja, a kako gotovo svi dolaze autobusima, u okolini tvrđave se parkira i nakon toga pješice se ide (oko 300m) u centar do crkve sv. Roka gdje se održava svečanost.

- 12,00 Sv. Misa – služi fra Vjeko Božo Jarak

- Zbor Hrvatskog kulturnog kluba «A.Šenoa» izvodi mađarsku i hrvatsku himnu
- Pozdravna riječ gradonačelnika Szigetvara Paizs Jozsefa
- Pozdravna riječ predsjednika Hrvatskog društva političkih zatvorenika Alfreda Obranića
- Pozdravna riječ predsjenika POFOSZ-a Madi Jonea
- Pozdravna riječ predsjenika Inter-assa Jure Knezovića
- Pozdravna riječ konzulice gđe Vesne Njikoš-Pečkaj

- Zbor – skladba
- Povijesni osvrt dr. Andelko Mijatović
- Zbor – skladba
- Pismo Petra Zrinskog supruzi Katarini na hrvatskom i mađarskom jeziku
- Zbor – skladba
- Približno u 14 sati zajednički ručak (6 Eura po osobi).

U interesu uspješne organizacije molimo, da se broj sudionika po podružnicama prijavi u središnji ured do zaključno 23. travnja 2007. godine.

P.s. Zbog više sile moguće su manje koorekcije programa.\*



# MILORAD DODIK KAO PREDSTAVNIK HRVATA?!?

Kao da nema te klopke u koju Hrvati ne će upasti, samo ako im se umota u solidan celofan. Jednoj od njih svjedočimo posljednjih tjedana, kad se **Milorad Dodik**, jedan od ključnih ljudi tzv. Republike Srpske, tvorevine izrasle na genocidu,



*Lukava Dodikova ponuda Hrvatima*

nameće kao svojevrsni glasnogovornik hrvatskih težnja i interesa u Bosni i Hercegovini.

U nekoliko razgovora za visokonakladne hrvatske novine, Dodik ustrajno ponavlja jeftine trikove, koji se dadu sažeti u naslov iz «Globusa»: «I Hrvati moraju dobiti svoj dio Bosne». Da bi stvar ispala uvjerljivijom, u jednome visokonakladnom dnevniku on, bez ikakva dokaza, pa čak i bez pobliže naznake, sugerira hrvatskoj javnosti kako Bošnjaci-Muslimani «nuđe Srbima dogovor iza leđa Hrvata», ali – eto – Dodik i bosanski Srbi su ti, koji brane hrvatske interese, pa oni na takve bošnjačke prijedloge ne će pristati. I onda, kao vrhunac svega, u tobožnjoj anketi «Večernjeg lista», kojega čitaju isključi-

*Piše:*

**Tomislav JONJIĆ**

vo ili bar pretežito Hrvati, on – navodnim glasovima čitatelja – bude proglašen osobom godine!

Nijedna laže ne bi mogla funkcioniрати da nema bar minimalnu unutarnju logiku. U ovom slučaju, ona počiva u činjenici da se Hrvati u BiH doista osjećaju frustriranim i neravnopravnim. Nema pouzdanih ni ozbiljnih studija o tome, koliko je taj osjećaj frustriranosti stvarno utemeljen, a koliko je posljedica subjektivnog dojma, koji je izrastao iz rata i kojega pojačavaju unifikatorske tendencije u bošnjačko-muslimanskom korpusu. No, i u jednoj i u drugoj varijanti on je čimbenik s kojim se mora računati. Slijedom toga bi jedan dio Hrvata u BiH, osobito oni koji računaju da bi se sa svojim dvorištem našli u tzv. trećem entitetu, nesumnjivo istog trenutka prihvatio preustroj BiH na način da se stvori hrvatski pandan Republici Srpskoj. Kako bi se povukle granice tog entiteta i kakva bi pritom bila sudbina Hrvata u Srednjoj Bosni, Sarajevu, Usori ili Žepču, a osobito kakve bi

bile perspektive takvog razvoja, nitko zapravo ne zna, niti se time zamara.

Iz takvih težnji jednog dijela bosanskohercegovačkih Hrvata (koje su, uostalom, legitimne), u ovome trenutku najviše profitiraju bosanski Srbi.

Što je političko vodstvo bosanskih Srba stvarno spremno dati Hrvatima, zorno pokazuju političke i demografske prilike u tzv. Republici Srpskoj: ona je tako temeljito očišćena od Hrvata (i Bošnjaka), čiji se povratak onemogućuje najrazličitijim metodama, da se s razlogom čini kako su bosanski Srbi iz nedavnog rata izišli kao potpuni pobjednici. Radi toga, kad se zalažu za treći, hrvatski entitet, oni se zapravo bore za opstanak Republike Srpske. A kad se u tobožne hrvatskim novinama promiču stajališta Milorada Dodika, i kad se njega u podešenim raspitima proglašava osobom godine, onda se time šalje jasna poruka ne samo međunarodnoj zajednici i bošnjačkoj većini u Federaciji BiH, nego se i Hrvatima daje znak, da se spreme na napuštanje Bosne.

A čini se da bi ovdje bila primjerena ona prastara pouka: boj se Danajaca i kad darove nose...•



*Koštunica i Dodik: Zdravica maloj Velikoj Srbiji*

# ODRŽANA 6. IZBORNA SKUPŠTINA ZAGREBAČKE PODRUŽNICE

Dne 10. ožujka 2007. u prostorijama HIVDR-a Grada Zagreba, Slovenska 21, održana je Šesta godišnja skupština zagrebačke podružnice HDPZ.

Dosadašnji predsjednik, **Marijan Butonjić**, nakon intoniranja himne i minutom šutnje za preminule naše članove, kao

*Piše:*

**Mr. Zorka ZANE**

ćemo na razini države ili grada izboriti koju proračunsku kunu, ali ni u tome nis-

Spomenuo je i Rezoluciju 1481(2006), dokument Parlamentarne skupštine Viđeća Europe pod naslovom "Potreba za međunarodnom osudom zločina totalitarnih komunističkih režima" (objavljena u našem časopisu), povodom koje je Hrvatski sabor donio svoju "Deklaraciju o osudi zločina počinjenih tijekom totalitarnoga komunističkog poretka u Hrvatskoj od 1945. do 1990. godine»

U posljednjim aktivnostima solidarizirali smo se s "Otvorenim pismom Žarku Puhovskom" **Slavice Bilić** iz Bedema ljubavi i uputili im pismenu potporu u ime Podružnice i pojedinih članova. Na kraju je predsjednik izrazio svoje razočaranje i ogorčenost zbog suđenja hrvatskim vojnicima, časnicima i generalima te izrazio našu solidarnost s njima.

U ime Nadzornog odbora financijsko izvješće pročitao je **Toma Burić**.

Skupštini se prvo obratio predsjednik HDPZ, **Alfred Obranić**, koji je u svom pozdravu izrazio zadovoljstvo velikim brojem prisutnih članova na ovoj Skupštini, a kojih je nažalost svakim danom sve manje. Istaknuo je i smjernice rada cjelokupnog Društva: udruga mora imati program, ciljeve, ljude i financijska sredstva. Ako smo članovi ove udruge, onda je



*Radno predsjedništvo skupštine*

i sve one koji su položili svoje živote za domovinu Hrvatsku, pozdravio je sve prisutne i predložio radno predsjedništvo u sastavu: **Zorka Zane**, predsjednica, **Stjepan Brađić**, **Srećko Gabrilovac**, **Franjo Ivić** i **Vinko Ostojić**, članovi.

Radno predsjedništvo stavilo je na glasovanje Prijedlog poslovnika kao i kandidate za ostala radna tijela skupštine, zapisničara i dva ovjerovitelja zapisnika, verifikacijsku, kandidacijsku i izbornu komisiju (od 3 člana). Prijedlozi su jednoglasno prihvaćeni, a potom verifikacijska komisija daje izvješće o broju prisutnih.

Predsjednik je, podnoseći izvješće o radu zagrebačke podružnice, napomenuo kako se nadao da će se konačno ispraviti nepravda učinjena za vrijeme **Račanove** vlade, ali je Ustavnom судu trebalo pet godina da odgovori na zahtjev HDPZ-a. Nije bilo razumijevanja ni kod povratka duga umirovljenicima, a nadao se da

mo uspjeli. U ovom razdoblju umrlo je 200 članova, neki se više i ne javljaju, tako da naša Podružnica broji 779 članova, koji uredno izvršavaju svoje obvezu.



*Predsjednik Društva i uzvanici*



Gosti i prijatelji: A. Mijatović, Mica, D. Badanjek, Z. Čengić,  
M. Rogulj Babić, Z. Bobinac

temeljna obveza da svi članovi bez izuzetka plaćaju članarinu; time pokazuju privrženost udruzi i ciljevima koje ona želi postići. Također je apelirao da barem polovica članova bude pretplaćena na mjesecnik "Politički zatvorenik", koji izlazi već 15 godina i koji je najvrjednija banka podataka o stradanju hrvatskih političkih uznika. Nažalost tek je jedna četvrtina članova pretplaćena. Dalje napominje da za «hladni pogon» udruge više nitko ne daje niti jedne kune. Raspisuju se natječaji za programe i projekte; mi se na sve natječaje javljamo, pa iako s dokumentiranim i prvorazrednim programima i projektima, s obzirom na sastav u mjerodavnim tijelima ni od Zaklade civilnog društva, ni od države ne dobivamo ništa. Mi ne posustajemo, moramo preživjeti na članarini, mi moramo obaviti naš posao! Konkretno, mi imamo vrlo malo obilježja na mjestima stradanja bivših političkih zatvorenika i uopće stradanja hrvatskog naroda u komunističkome totalitarnom sustavu. Kad se skupe svi podaci, ispust će da nije bilo torture, jer svaka druga država ima tisuće i tisuće takvih obilježja. Mi toga nemamo.

mo. Zašto? Jer nijedna vlada od 1991. nije htjela, da se ta mjesta obilježe, a jedan mali dio krivice ide i na naš račun – da nismo bili aktivniji i poticali na označivanje takvih mjesta. Spomenuo je udrugu "Macelj '45", koja se bavi žrtvama komunističkih zločina i nastavkom istraživanja na području Macelja. Na kraju je predsjednik Obranić pozvao sve članove na zajedničko druženje povodom dana političkih uznika dne 29. travnja o. g. u Sighetu.

Kao gost, Skupštinu je prvi pozdravio **Želimir Kužatko**, koji je i obavijestio o svojoj knjizi "Fotomonografija hrvatskih grobova u Sloveniji".

Nažalost, predstavnici drugih podružnica odazvali su se u vrlo malom broju, a u ime Podružnice Slavonska Požega skupštinu je pozdravio **Josip Nosić**. **Zdravko Čulig** obavijestio je skupštinu o aktivnostima Ogranka Samobor - obilježavajući 15 mesta podignuti su spomenici žrtvama komunizma.

Nakon razrješenja dosadašnjega Upravnog odbora prišlo se izboru novoga Upravnog odbora, u koji su ušli: **Marijan Buconjić** – predsjednik, **Zorka Zane** – dopredsjednica, **Marko Grubišić** – dopredsjednik, **Luka Bakić** – član UO, **Ivan Dujmović**, član UO, **Franjo Ivić** – član UO, **Ivan Marohnić** – član UO, **Krunoslav Nikolić** – član UO, **Ana Veček** – član UO, **Tomislav Vukasović** – član UO. **Dragica Pelikan** – članica Nadzornog odbora, **Zorica Čengić** – članica NO, **Branko Slavić** – član NO, **Zrinka Bogdanić** - tajnica. Svi kandidati izabrani su jednoglasno. Skupština je uputila pozdrave i izraze solidarnosti optuženim hrvatskim vojnicima, časnicima i generalima. •



Izabrano vodstvo Podružnice

# MENE TEKEL – PODSJEĆANJE NA KOMUNISTIČKO PREUZIMANJE VLASTI U ČEHO-SLOVAČKOJ

U veljači 1948. Klement Gottwald, predsjednik Komunističke stranke Čehoslovačke a od izbora 1946., kad je njegova komunistička stranka dobila na izborima u Češkoj više od 40 posto, a u Slovačkoj više od 30 posto glasova, i predsjednik Vlade u kojoj je ministrom vanjskih poslova bio Jan Masaryk, sin Tomaša Masaryka, konačno je ostvario svoje obećanje dano u Parlamentu 21. prosinca 1929., kad je rekao: „...Mi smo stranka



Klement Gottwald

*čehoslovačkog proleterijata, a našim najvišim revolucionarnim stožerom je uistinu Moskva. U Moskvu se idemo učiti, znate što? Mi idemo u Moskvu naučiti se od russkih boljševika kako vam zavrnuti vratom. A znajte, da su u tom boljševici majstori. ...Proći će vas smijeh!*

Smijat su se prestali i njegovu sudrugu, a ne samo nekomunisti. Jan Masaryk je izvršio zagonetno samoubojstvo, a u doba antisemitskih pogroma u komunističkim zemljama Slansky i drugi komunistički prvaci osuđeni su na insceniranim procesima i likvidirani. Zapanjujuće je kako je čovjek nepodručljiv. I danas pri odričanju nacionalne suverenosti u korist europske naddržave i veliki narodi zaboravljaju da je povijest učiteljica života.

Komunistički put do vlasti u Čeho-Slovačkoj razlikuje se od uvođenja diktature proleterijata u mnogim drugim državama,

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

ali skoro svugdje je prisutna naivnost uvjetovana spekulacijom demokrata.

## Tko s vragom tikve sad?

U rujnu 1939. Gottwald je bio na strani oporbe protiv prihvatanja münchenskog diktata. Kada je 1939. potpisana ugovor između Hitlera i Staljina, postao je, braneći odgovarajuću sovjetsko-njemačku politiku, kao i svi komunisti svijeta, kolaboraterom. Nakon napada na SSSR 22. lipnja 1941. iskoristio je stvaranje protuhitlerovske koalicije kao svoju veliku šansu i počeo razmišljati o preuzimanju vlasti u Čeho-Slovačkoj. Od Benešova veleposlanika u Moskvi, Zdenka Fierlingera, napravio je tajnog suradnika i trojanskog konja među socijaldemokratima. Dogovorio se s Edvardom Benešom, koji je u Londonu osnovao privremenu vladu, da dođe u Moskvu. Beneš je, u namjeri da zapadnim silama „nađe protutežu“, protiv Churchilla volje otpotovao u Moskvu i koncem 1943. sa Staljinom sklopio ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći, a njegova vlasta priznala je češke i slovačke jedinice organizirane u SSSR-u kao jezgru nove čehoslovačke armije.

To se nakon završetka Drugog svjetskog rata pokazalo pogubnim. U zemlji, osim diverzantskih akcija u kojima su na pos-

redan ili neposredan način sudjelovali legionari, koji su bili stacionirani u Engleskoj, većeg otpora nije bilo. U Češkoj se nije pojavio partizanski pokret ni onda kada je u kolovozu 1944. Crvana armija s čehoslovačkim korpusom došla na granice bivše Čeho-Slovačke. U Slovačkoj se pojavio u kolovozu 1944. i trajao nešto manje od dva mjeseca. U Pragu je tek 5. svibnja 1945. izbio ustanak koji je trajao do 10. svibnja, kad je, uz nevjerojatno oduševljenje Pražana, Crvena armija dočekana kao oslobođiteljska. S njom je došao i Gottwald.

To razdoblje od 5. do 10. svibnja komunistička promidžba iskoristila je za optuživanje zapadnih saveznika, posebice Amerikanaca, koji su se nalazili u zapadnim dijelovima Češke, da ne žele pomoći u oslobođanju Praga, a stvarno ih je kočio Benešov ugovor s Moskvom. Organizirao je Narodnu frontu i projekt Košičkoga vladina programa, kojim se jamčilo predstavnicima domaćega otpora i predratnoj agrarnoj, narodnodemokratskoj i obrtničkoj stranci sudjelovanje u obnovljenoj državnoj vlasti. Na pregovorima u Moskvi u ožujku 1945. Beneš nije bio svjestan da „ograničeni pluralitet“ Narodne fronte u sebi skriva klicu razvoja totalitarizma.

Gottwald je ispočetka obećavao seljacima da im ne prijeti opasnost kolektivizacije, poduzetnicima da im je zajamčena



Oduševljeni doček Crvene armije u Pragu 1945.

sloboda poduzetništva. U stvarnosti se usredotočio na tipično komunistički rad – infiltraciju u strukture nekomunističkih stranaka, sindikate, omladinske organizacije, a najintenzivnije na sigurnosni aparat u koji je smještao svoje najpovjerljivije ljude.

U lipnju 1945. češka komunistička stranka već je imala 240.000 članova a 1948 više od milijun. Kad to usporedimo sa situacijom u Jugoslaviji, onda se, unatoč Šubašiću, samo možemo čuditi tako velikom oduševljenju i nesposobnosti nekomunističkih političara poput Beneša, koji su pošli s vragom tikve saditi, premda su bili u parlamentu kada im je 1929. Gottwald prorekao što ih čeka.

Na jesen 1947. bilo im je jasno da demokracija na čelu s komunistima nije moguća. Nekomunistički članovi Narodne fronte konačno su shvatili da se igra demokracije polako približuje kraju, a da su za komuniste postali „reakcija“, s kojom se u interesu „narodne demokracije“ treba razračunati. U veljači 1948. odlučili su se nekomunisti u vladi na otpor, ali Gottwald je već imao u rukama vojsku, policiju i odrede narodne milicije. Za prevrat mu nije bila potrebna ni pomoć Sovjetskog Saveza, koju mu je Staljin obećao.

Nekomunistički članovi vlade demisirali su, predsjednik države Beneš nevoljko je prihvatio demisiju nekomunističkih ministara i popunjene Gottwal-



*Dio logorskog sustava u komunističkom ČSSR-u*

dovim kandidatima. Beneš podnosi ostavku, a Gottwald postaje predsjednikom države. To je bio kraj demokracije u Čeho-Slovačkoj i početak diktature proletariata: pune se zatvori, provodi kolektivizacija, ukida privatno vlasništvo, ograničava sloboda kretanja, a usporedo s tim počinje narodni otpor, koji se u Češkoj vodi pod nazivom III. otpor.

U Republici Češkoj donesen je lustracijski zakon, policijski dossieri su dostup-

ni, grobovi političkih uznika su obilježeni, mnoga mjesta sjećanja su obilježena, a udruga bivših političkih uznika uz državnu potporu neumorno radi na utvrđivanju i rasvjjetljavanju komunističkih zločina. Tako je i ove godine u organizaciji Konfederacije političkih uznika organiziran vrlo uspjeli festival u spomen na preuzimanje vlasti od strane komunista u veljači 1948.

Festival pod biblijskim imenom Mene Tekel trajao je od 19.-25. veljače ove godine a počeo je ekumenskom službom Božjom u praškoj Katedrali sv. Vida, Vlaha i Vojteha. Službu Božju predvodio je kardinal Mislav Vlk, praški nadbiskup i češki primas, uz koncelebraciju dr.th. Pavela Čenýija, predsjednika Ekuemenskog vijeća crkava.

Svečano zasjedanje KPV ČR i otvorene festivala Mene Tekel pod pokroviteljstvom predsjednika Senata Parlamenta Češke republike dr. Přemysla Sobotke, koji je svečano, kratkim uvodim govorom, otvorio zasjedanje u Viteškoj dvorani Wallensteinove palače. Predsjednik Internacionalne asocijacije bivših političkih uznika i žrtava komunizma Jure Knezović pozdravio je nazočne govorom koji donosimo. Potom je predstavljena knjiga Božene Kuklove-Jišove „Krasna nije gospoda“ iz koje je pročitan potresni dio životne priče Vlaste Charvatove.



*Grobovi osuđenih i obješenih*



Logor uz rudnik urana

Udruga političkih uznika organizirala je natjecanje osnovnoškolaca i srednjoškolaca na temu „Život za totalitarizma“.

Nagrade su podijelili za vrijeme svečanog primanja predsjednica udruge dr. Naděžda Kavalírová i predsjednik Senata (Gornjeg doma) Češkog parlamenta dr. Přemysl Sobotka. Nigdje na skupovima bivših političkih uznika nije nazočilo toliko mladeži kao te večeri u Senatu Češke republike. Nad tim bi se trebali zamisliti politički uznici, koji žele prenijeti poruku mladeži, ali većinom ne uspijevaju. Put koji je izabrala češka udruga je najjednostavniji i najekonomičniji, a ujedno i najuspješniji. Štoviše, dokazom je da mladež nije tako nezainteresirana za prošlost, ali treba samo naći način kako ju zainteresirati. Raspisivanje natječaja je i izvan moći ravnatelja škola, ali i izvan utjecaja političara. A udruge žrtava komunizma mogu ili samofinanciranjem ili preko raznih državnih projekata ipak pronaći potrebna sredstva za nagrade za uspjele radove. Rezultati nisu samo sudjelovanje, nego je to uvod u tematiku strahota zabluda, koje sa sobom donaša svaka diktatura, a komunistička posebno.

Festival se nastavio i u idućim danima, pa želim samo ukratko izvjestiti čitateljstvo da se sljedećeg dana u Gradskoj knjižnici u Pragu promotivno prikazao film Kralj Šumavy; poslijepodne na Karlovsom sveučilištu izložio vernisaž „Poštovanje svima koji su prkosili“, švicarskog fotografa Simona Freya, a predvečer je na pravnom fakultetu prof. Francis Gary Powers, sin poznatog pilo-

ta U-2 i utemeljitelj Muzeja hladnog rata održao predavanje „Hladni rat, uzroci i posljedice“.

Tako su iz dana u dan slijedila predavanja i predstave po praškim ulicama, trgovima, knjižnicama i fakultetima, a sve sa svrhom svjedočenja o tome strašnom vremenu, u kojem je na području Čeho-Slovačke od 1948. do 1989. iz političkih razloga smaknuto 248 osoba, osuđeno 205.486, a u zatvorima umrlo 4500 osoba. Da komunizam nije bio uperen samo protiv klasnog neprijatelja, nego protiv svih svojih građana, govori podatak o neslobodi kretanja



Pogled na rudnik urana

i broju onih, koji su u želji da napuste komunistički raj ubijeni na granici ili izbjegli kad se pružila prilika. Na granici komuništi su ubili 327, a emigrirati je uspjelo 170.938 osoba.

### Žrtve komunizma 1948. – 1989.

205.486 osuđeno

248 smaknuto

4.500 umrlo u zatvorima

327 poginulo na granicama

170.938 državljana emigriralo

To mnoštvo osuđenih ujedno je bilo suvremeno roblje, koje je radilo na najtežim poslovima, posebno u rudnicima urana, kojih je bilo u rudogorju nekoliko, a posljedice zračenja ponijeli su sa sobom, odlazeći nakon izdržane kazne svojim kućama. Pra-

vednu odštetu za taj opasan posao još nisu dobili.

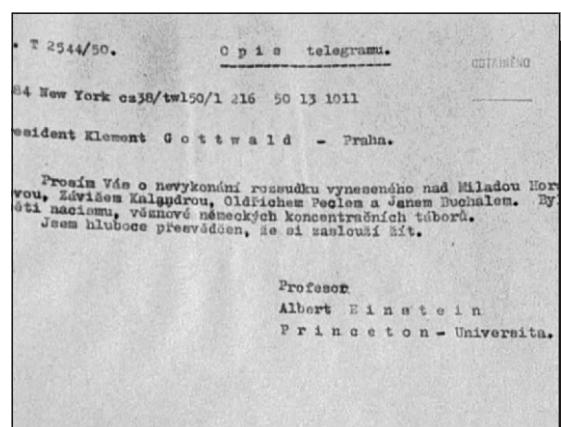
### Govor predsjednika INTER-ASSO

*Poštovani gospodine predsjedniče Senata / Poštovana gospođa predsjednice KPV ČR / Dragi prijatelji iz otpora protu komunizmu / Poštovane dame i gospodo!*

*Još prije nego je crveni teror prekrio Čeho-Slovačku i druge zemlje, bili su znani zli znakovi strahota zabluda, ali ljudi su vidjeli samo slike Dnjeprostroja i drugih djela udarne socijalističke izgradnje, i vjerovali u komunistička čuda, kao hrvatski spisatelj August Cesarec, koji je do smrti tvrdio da su u Sovjetskom Savezu postavili Lenjinu tako veliki spomenik da*

*mu na dlan mogu slijetati zrakoplovi. Danas se teško može predstaviti a konačno je i smiješno, da bi si intelektualac kao on ili vaš novinar Fučík, mogao tu lažnu iluziju ponijeti u grob. Današnja se zabluda skriva u tvrdnji, da je komunizam kao ideja dobar, ali da je do sada njegova provedba bila loša. Zato je nužno pred svakim novim pokušajem upozoriti čovječanstvo, a Festival Mene Tekel, koji vi organizirate, pravi je put obrane od nove strahote komunističke strahovlade.*

*„Oslobodenjem“ daljih dijelova Istočne Europe od strane Crvene armije počelo je etabliiranje sustava tzv. „narodne demokracije“. Istodobno s tim nastajali su u svim državama protukomunistički slobodarski pokreti, koji su se ovom nadiranju ponekad i oružano suprotstavili i preuzezeli manje-više izrazitu ilegalnu borbu. U svojim ciljevima stremili su ponovnoj uspostavi nacionalnih država. Otpor i*



Ni Einsteinova molba nije pomogla

oporba protiv komunističke vladavine na silja spadaju u demokratske tradicije Europe, čega prije svega zapadni Evropljani nisu svjesni.

O metodama provođenja „diktature proletarijata“ mogu govoriti razorene biografije generacije, koja se postavila protiv opasnosti komunističke diktature ili je imala peh pogrešnog podrijetla, a koja se danas nalazi na zalasku svoga života.

Ovdje želim napomenuti samo neke:

Ukinute su osobne slobode kao sloboda kretanja ili sloboda udruživanja. Slobodni seljaci su kolektivizirani, društveni položaj građanskog sloja ukinut. Konfiskacijom su pogodjeni poduzetnici, a transformacijom umjetnost i kultura. Sveučilišta su pretvorena u kovačnice kadra za komunističku stranku, dok su umjetnici trebali, prema Staljinovoj volji, služiti kao „inženjeri duša“. Crkve su proganjene kako bi se slomila duhovna tradicija pojedinih zemalja. Sve se to događalo u Srednjoj i Istočnoj Europi. Ukratina je poharana u ruskome građanskom ratu 1918.-1921. i genocidom nad ukrajinskim seljacima za vrijeme kolektivizacije početkom tridesetih godina.

Zatvori su bili prepuni a prisilni rad je uveden pod neljudskim uvjetima.

U svim srednjoeuropskim i istočnoeuropskim državama proganjeni su inomišljenici i pripadnici građanskoga staleža. Isto vrijedi za represalije koje su se primjenjivale nad raznim vjerskim zajednicama.

Ali narodi su se branili i dizali ustanke: 1953. u sovjetskoj zoni okupirane Njemačke, tzv. DDR-u, u Poljskoj 1953./56., 1970./71. i 1980./83.; u Mađarskoj 1956.; u Čeho-Slovačkoj 1968., i Hrvatskoj 1971. kao u radničkim ustanci-

ma u Rumunjskoj 1987. (Brešov) i u SSSR-u 1962. (Novočerkask).

Posebno treba istaknuti pobune i štrajkove koji su naročito poslijepodne 1953. izbili u raznim logorima i zatvorima kao napor. u Vorkuti, Noriljsku, Kragandi, Vojni i drugdje, prije svega u SSSR-u.

Kad su komunističke diktature 1989./90. padale, nije se postavljalo pitanje osvete za njihove zločine. Očekivalo se da komunisti jednostavno nestanu. Premda su ih komunističke stranke do 1989. odgajale za vodeći kadar svojih zemalja, njihova brza „transformacija“ u „demokratske socijaliste“ je za žrtve komunizma mučna i nepodnošljiva. Ne, jer im poboljšanje ne



Panorama zatvora

tijevale međunarodnu osudu počinitelja komunističkih zločina i osudu komunističke ideologije. KPV ČR bio je pri tome od samog početka. Zbog toga koristim priliku KPV ČR u ime Inter-Asso i ovom prigodom zahvaliti za iskazanu izdržljivost i angažman.

U svojim nastojanjima Inter-Asso se obraćao na međunarodne institucije kao UN Komesarijat za ljudska prava, NATO, Vijeće Europe, gospodina van den Lindena, inicijatora odgovarajućeg poticaja u Europskom parlamentu i tražio, da:

- žrtve za pretrpljene boli u vrijeme svoje dugogodišnje robije moraju dobiti odštetu, a za prisilni rad odgovarajuću naknadu,

- vlade, koju smatramo pravnim slijednicama komunističke vlade, moraju odati moralno priznanje žrtvi bivših političkih zatvorenika, posebno jer je Sovjetski Savez naročito iz političkih razloga osuđivao, ubijao i odvodio na dugogodišnji prisilni rad ljudi iz njihovih zemalja,

- se otvore arhivi tajnih policija naših država,

- počinitelji, odgovorni za političke progone budu osuđeni,

- da u međunarodno priznatu definiciju kaznenog djela genocida, bude uvršteno i potpuno ili djelomično uništenje neke skupine ljudi, zbog njihove različite klasne, ideološke, političke ili religiozne orijentacije,

- se u školama objektivno uči o zločinima komunizma.

Pri tome se ukazivalo da je napr. Savezna Republika Njemačka isplatila odštetu žrtvama nacionalsocijalističkoga režima.

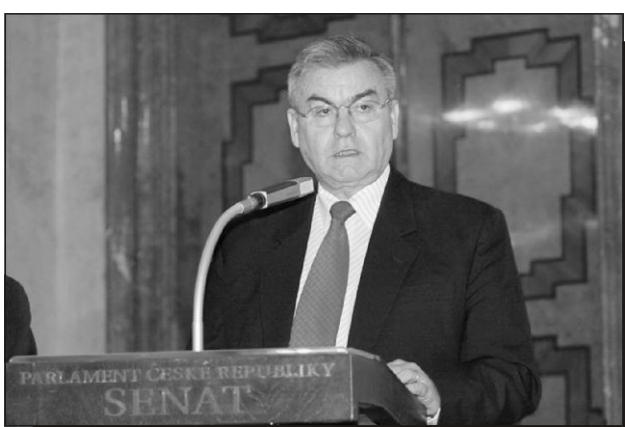


U zatvorskom krugu

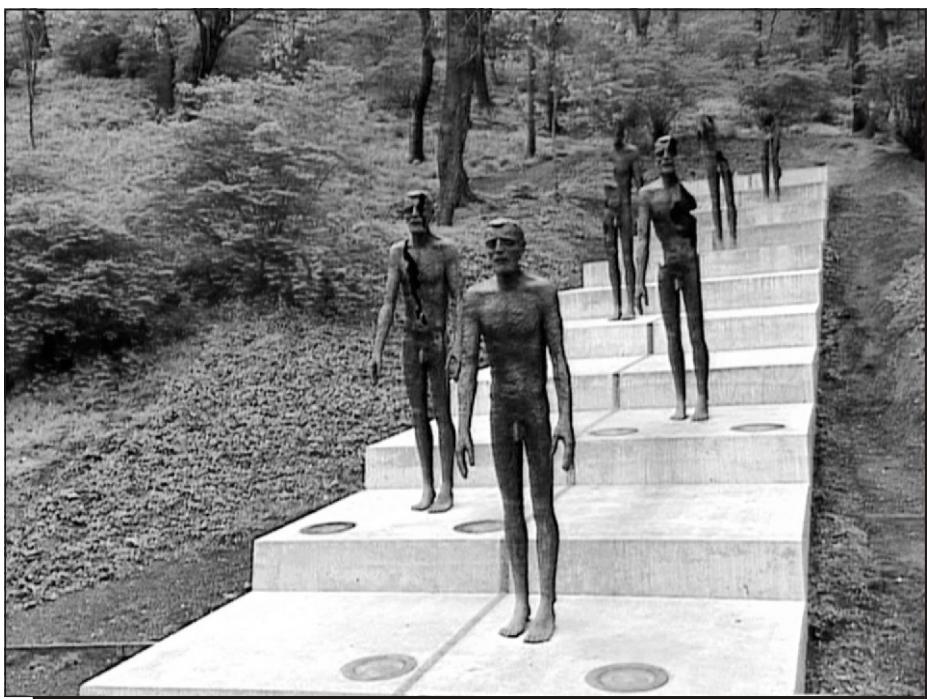
želimo, nego zbog toga što oni u svome vladanju ne pokazuju identifikaciju s demokratskim uredenjem, koje počiva na vlastitoj odgovornosti građana, a u ophodjenju sa spomenom na zločine koji su počinjeni u ime komunizma ne pokazuju ni priznanje ni poboljšanje.

Da žrtve komunističke strahovlade moraju biti rehabilitirane i za svoje robovanje dobiti odštetu, demokratske stranke su u to doba bile su jedinstvene. Ali to se dogodilo više na loš, nego na pravedan način.

Nacionalne organizacije žrtava komunizma iz 16 postkomunističkih država udružile su se u međunarodni savez i zah-



J. Knezović u Senatu ČR



Rastakanje osobnosti u komunizmu

*Ostaje pitanje: Kako se može prevladati komunizam koji je, kao ideologija i paralizirajuće naslijede, preko 70 godina, operećivao europsku i svjetsku povijest.*

*Udruge žrtava nemaju drugu moć osim svoga sjećanja. Nju treba u javnosti mobilizirati, kao što vi činite s festivalom Mene Tekel. Što udruge žrtava mogu i moraju tražiti jest, da se u svim zemljama bivšega sovjetskog imperija podignu muzeji i mesta sjećanja u kojima će nove generacije biti podsjećane na komunističke zločine. Ali to je zadaća koju ne mogu riješiti same udruge žrtava komunizma. Ovdje je*

*pozvana državna kulturna politika, jer sjećanje na diktature 20. stoljeća je povjesna mjera sigurnosti za demokraciju. Ova se zadaća može savladati samo ako europski povjesničari surađuju.*

*Bio bi ohrabrujući znak Europske unije, kad bi obradu svoje povijesti potporila u okviru europskog istraživačkog projekta, posebno zbog toga, jer je povijest nacionalsocijalizma obrađena, a komunizma u Srednjoj i Istočnoj Europi nije. Za uspjeh ovoga zadatka moraju se udružiti sve snage dobre volje!•*



Spomenik žrtvama komunizma

## ŠESTA IZBORNA SKUPŠTINA PODRUŽNICE SISAK

Sisačka je podružnica 23. veljače 2007. održala šestu izbornu (ujedno prvu izvanrednu) skupštinu. Razlog održavanja izvanredne skupštine počiva u činjenici da su u posljednjih šest mjeseci umrla čak četiri člana vodstva Podružnice, izabrana na petoj izbornoj skupštini, održanoj 23. travnja 2005.: **Ante Brkić** (član Upravnog odbora), **Ivan Poljanac** (predsjednik Nadzornog odbora), **Viktor Stanišić** (član NO) i **Luka Filipović** (predsjednik UO.).

Skupštinu je nakon intoniranja *Lijepe naše* otvorio tajnik **Vladimir Vražić**, koji je predložio i radno predsjedište u sastavu: **dr. Željko Matagić**, **Rozalija Lavrnja** i **Etta Petrač**. Potom je minutom šutnje odana počast svim umrlim članovima HDPZ-a, a onda se pristupilo radnom dijelu skupštine.

Zapisničarkom je izabrana **Jadranka Vražić**, u verifikacijsko povjerenstvo birani su **Hinko Vuković**, **Josip Duica** i **Ljubo Muž**, u kandidacijsko povjerenstvo **Vinko Grbac**, **Silvestrina Lovšin** i **Katarina Varadin**, dok su kao ovjerovitelji zapisnika izabrani **Stjepan Cvjetičanin** i **Milka Sabljak**.

Sjednici je bilo nazočno 28 članova od njih ukupno 71, što znači da su ispunjene poslovničke pretpostavke, koje predviđaju da skupština može valjano raditi i donositi pravovaljane odluke ako je nazočna jedna trećina članstva. Na poziv H. Vukovića, tajnik Vražić je izložio situaciju u kojoj se Podružnica našla nakon smrti više članova vodstvenih tijela. Nakon toga je V. Grbac u ime kandidacijskog povjerenstva predložio sljedeće kandidate: Vladimira Vražića za predsjednika UO, Vladimira Ocvareka za predsjednika NO, Etta Petrač za članicu UO, te Boženu Zadravić i Vinka Grbca kao članove NO, a Jadranku Vražić za tajnicu podružnice.

Budući da na prijedlog kandidacijskog povjerenstva nije bilo nikakvih primjedbi, skupština je prijedlog jednoglasno usvojila.

Prema tome, UO u novom sastavu čine: Vladimir Vražić (predsjednik), **Damjan Perić** (dopredsjednik), **Ivan Rendulić**, **Zdenka Rajić** i **Etta Petrač** (članovi), dok je NO sastavljen na sljedeći način: Vladimir Ocvarek (predsjednik), Vinko Grbac i Blažena Zadravić (članovi). Nova je tajnica podružnice Jadranka Vražić.

U završnom dijelu sjednice, osim verifikacije rada, članstvo je raspravljalo i o brojnim drugim temama koje se tiču života i položaja hrvatskih političkih uzničaka.

**Vladimir VRAŽIĆ**

# PARK HRVATSKOG JEZIKA: JEDNA ZABORAVLJENA INICIJATIVA

Udruga Gradske zastupnici Zagreba poziva Vas na suradnju u izgradnji Parka hrvatskog jezika. Projekt ima stručni, politički, likovni, turistički i edukativni sadržaj. Nacionalnog je značenja. U prilogu je popis, kao nacrt projekta, kojega je 1991. zamislio dr. Marijan Čuvalo.

Popis je identifikacija hrvatskog jezika. On dokazuje samosvojnost hrvatskog jezika, koji je nastao i razvijao se na određenom prostoru, kroz određeno vrijeme.

Popis dokazuje, da se jezik nastao na tom i tom prostoru, može zvati jedino hrvatski jezik.

Poželjna je svaka ideja, koja će poboljšati definiciju, tekst, listu i izradu projekta.

Imamo Aleju glagoljaša, zašto ne bismo imali nešto slično i za hrvatski jezik.

Želja nam je da Vi u svojoj stručnoj, političkoj i inoj okolini zagovarate i promičete ovaj projekt. Veseli nas Vaša suradnja.

## Prilog:

GRAD ZAGREB

## PRIJEDLOG

Predlažem Naslovu da odredi jedan prikladan prostor, park ili perivoj na kojem bi se vizualno prikazao razvoj hrvatskoga književnog jezika. U to ime prilažem moguć i popis, redoslijed i tekst uz svako ime. Ovo je idejna, radna skica, nikako konačna lista.

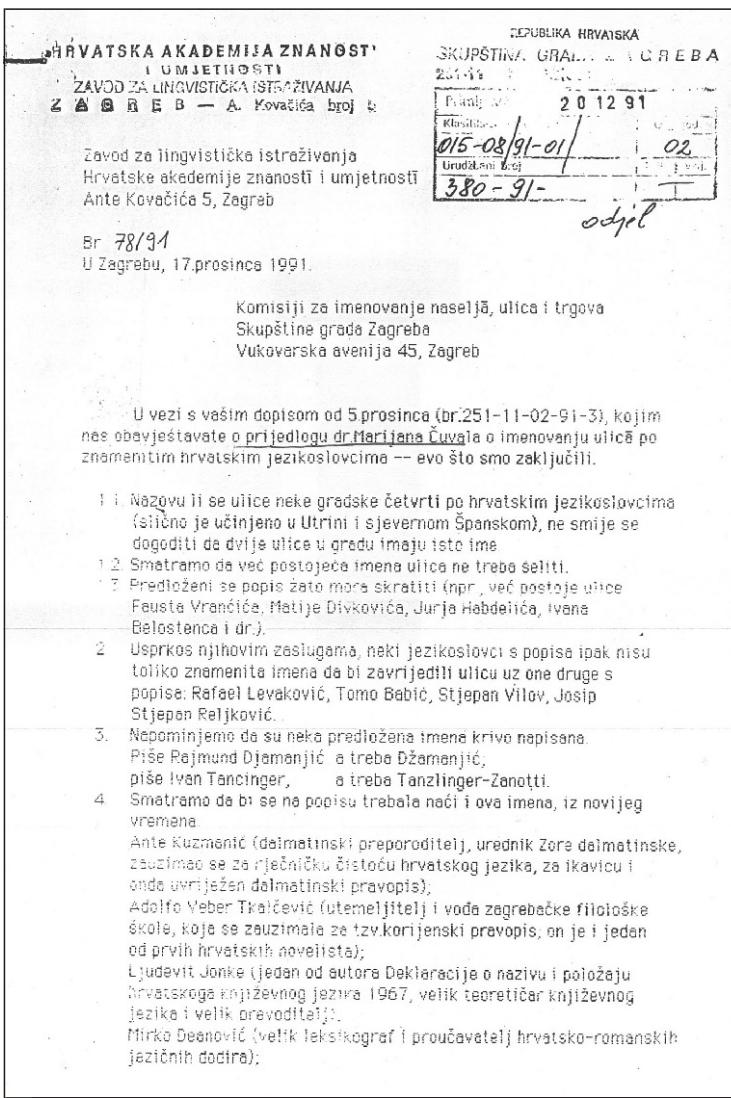
Predlažem da Grad ovaj prijedlog uputi Zavodu za lingvistička istraživanja HAZU, sa zamolbom da se izradi konačni popis, redoslijed i tekst uz svako ime. Tekst bi trebao sadržavati što dotično ime znači u razvoju hrvatskog književnoga jezika, i koji je to korak naprijed u odnosu na prethodno ime. Tekst treba biti kratak, ali informativan, bespriječoran u svakom pogledu.

## *Priredio:*

*Dr. Marijan ČUVALO*

Prikladan prostor mogao bi biti sadašnji Trg maršala Tita, Trg kralja Tomislava, Trg žrtava fašizma, ili neki drugi sličan prostor. Uz nogostup, na travnjaku uokolo, postavile bi se biste po zadanom redoslijedu. Sastavni dio svake biste bila bi ploča s urezanim tekstrom. Izvedba projekta ne uvjetuje obvezno preimenovanje postojećeg prostora. Npr. zelena površina postojećeg trga imenuje se Park hrvatskog književnog jezika, a ime trga ostaje.

Projekt bi dodatno obogatio likovnim i filološkim sadržajem postojeći prostor.



*Odgovor Zavoda za lingvistička istraživanja HAZU  
na inicijativu dr. M. Čuvala*

Ovim načinom, neposredno, vizualno, zorno, ilustrirao bi se razvoj hrvatskoga književnog jezika, na jedinstven način u svijetu. Osim vječnog spomena nositeljima razvoja našeg jezika, ovo bi služilo izobrazbi učenika, kojima je Zagreb obvezno odredište, a i kao turistička odrednica u gradu Zagrebu.

Svaki bi kipar obradio jednu osobu. U osobnim kontaktima s više kipara ustanovio sam, da su voljni to učiniti kao dar svom Gradu i svom narodu. U svakom slučaju, Gradu ne bi bilo teško organizacijski a i na drugi način iznijeti ovaj projekt.

Hrvatski književni jezik prošao je razvoj do modernog novoškokavskog. Od Baćanske ploče na dalje, doživio je značajne glasovne, morfološke, sintaktičke i leksičke promjene.

Od Marulića do Kačića-Miošića napisana je jedna cijela književnost čistim narodnim jezikom. Jezik te književnosti sustavno je razvijan i normiran.

Sljedeći leksikografi i književnici nositelji su tog razvoja. Donosim mogući popis. Kriterij je znanstveni, a ne književni. Izuzetak je Matija Divković. Razlog njegovog uvrštenja u popis je njegov veliki utjecaj na književnost uopće kod nas. Popis slijedi redoslijed razvoja, bez obzira, nastao on na štokavskome, kajkavskom ili čakavskom području.

Pru verziju ove liste napisao sam 1991. za tadašnju Komisiju za imenovanje naselja, ulica i trgova, Skupštine Grada Zagreba. Komisija je listu službeno uputila HAZU iste godine, na verifikaciju. U ime Zavoda za lingvistička istraživanja odgovorio je akademik Rudolf Filipović 17. prosinca 1991., dopisom br. 78/91. Njegove primjedbe i naputke uvrstio sam u ovu listu. Umjesto

cjele jedne gradske četvrti, iz pragmatičkih razloga, izvedbu projekta promijenio sam na ovdje izneseni način. Provedba projekta bitno je pojednostavljena, a poruka nije osiromašena. Kraćenjem liste na način kako je predložio akademik Filipović, projekt ne bi bio cjelevit.

### PREDLOŽENI POPIS:

#### 1. FAUST VRANČIĆ, rođen u Šibeniku 1595.

Napisao je prvi potpuni rječnik, koji znači početak leksikografske obrade hrvatskoga književnog jezika. Do tada nema niti jednog ozbiljnijeg jezikoslovnog, leksikografskog ili gramatičkog djela.

#### 2. BARTUL KAŠIĆ, rođen na Pagu. Uveo načelo "jedan glas - jedno slovo". Godine 1604. napisao je prvu hrvatsku gramatiku i dva leksikografska rada, a 1595. Konverzacijski priručnik i Rječnik. Opredjeljuje se za štokavsko narječe.

#### 3. MATIJA DIVKOVIĆ, r. u Bosni, 1609. napisao je *Nauk krstjanski*. Njegov jezik postao je uzor kasnijim piscima i temelj je današnjega hrvatskog jezika.

#### 4. RAJMUND DŽAMANJIĆ, 1639. napisao je *Nauk za dobro pisati latin-skijem slovima riječi jezika slovinskog*.

#### 5. JAKOV MIKALJA iz Dubrovnika, 1649. piše *Rječnik, Blago jezika slovin-skog i Gramatiku*.

#### 6. JURAJ HABDELIĆ, 1670. piše prvi *Kajkavski rječnik*.

#### 7. IVAN BELOSTENEC, 1675. piše *Gazophylacium*, gdje je sakupio leksi-kografsku građu sva tri hrvatska narječja.

#### 8. IVAN TANZLINGER-ZANOTTI, 1679. izdaje Rječnik, koji se temelji na govoru sjeverne Dalmacije, zalaže se za čisti narodni jezik.

#### 9. PAVAO RITTER VITEZOVIĆ, 1703. piše Priručnik s osnovnim mottom "Svaki glas uvijek bilježiti jednim znakom". Za sve hrvatske krajeve predlaže ista grafijska rješenja. Protiv je tuđica, a za čisti narodni jezik. Pored *Priručnika* napisao je i *Rječnik te Raspravu o reformi grafije*.

#### 10. LOVRO ŠITOVIC LJUBUŠAK, 1713. objavljuje *Gramatiku*.

#### 11. ARDELIO DELLA BELLA, 1728. tiska *Rječnik*, naš najbolji stari rječnik. Prvi pojedine natuknice ilustrira odlomci-

**SKANDALOZNO** Hrvatski jezik je srpskohrvatski, tvrdi njemacki profesor dr. Wolf Oschlies

## "Srbi i Hrvati jedan su narod"

U Eurazijskom magazinu, njemačkom političko-kulturnom mjesecniku, prof. dr. Wolf Oschlies, stručni suradnik Njemačkog instituta za međunarodnu politiku i sigurnost te njihovu prestižnu Zaklade za znanost i politiku, objavio je tekst pod naslovom "Balkanski jezik u EU". "Vrijeme je", piše dr. Oschlies, "blize se pozabavati srpskim, bugarskim, rumunjskim, makедonskim, slovenskim i hrvatskim – ako njeđaš im, daće postoji ili uopće taj hrvatski jezik", ironično naglašava dr. Oschlies. Po njemu, ni Srbi, ni Hrvati nisu narodi, nacija, nego "izmisljene" etno-lingvističke skupine na Balkanu. "Srbi, Hrvati i svi ostali jedan su narod", ponavlja Oschlies. Prijave se i Bečkog književnog dogovora 1850. koji potvrđuje, po njemu, da Srbi i



Kontroverzni prof. Wolf Oschlies

Hrvati imaju jedinstven književni i standardni jezik. Prema njegovu mišljenju, najugledniji jezični stručnjak s tog područja Balkanovje jest Vuk Stefanović Karadžić. Hrvatski je jezik tome balkanologu potpuna besmislićna varijanta". Idiotizam je počeo, po njemu, 1967. Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, koja je, kaže, izazvala daljnje provokacije.

tra Oschlies. Posebno odgovornima za podjelu toga jedinstvenog jezika smatra Hrvate, koji su se "osjecali ugroženima od velikosrpskog agresora". "U međunarodnoj znanosti sto godina govorilo se o srpskohrvatskome, dok hrvatski fašisti, ustaše, u travnju 1941. nisu preuzeuli vlast pa su tu zanstvenice činjenici promijenili", tumači dr. Oschlies. "U prečeku, u Jugoslaviji taj jezični nacionalizam nije imao nikakve šanse s obzirom na to da je Novosadskim dogovorom dogovoren zajednički jezik u dvije sekundarne varijante". Idiotizam je počeo, po njemu, 1967. Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, koja je, kaže, izazvala daljnje provokacije.

Biserka LUKAN

**NEVJERICNA HRVATSKA LINGVISTA**

Lingvistica Sandra Ham izjavila je, komentirajući članak "Balkanski jezici u Europskoj uniji", da je pisani na niskoj kulturnoj razini, neznanstveno i bez argumenta.



Sandra Ham

"Proglasili legitimnu volju i pravo Hrvata da svoj jezik zove pravim imenom, hrvatskim - idiotizmom; nazivati nacionalnom, državnom, kulturnu i jezičnu različitost balkanskim Slavenima ili Južnim Slavenima s kojima se teško može kratko i sažeto komunicirati – doista je razina na kojoj se ne može raspravljati!" – izjavila je Sandra Ham, profesorka osječkoga Filozofskega fakulteta i glavna urednica časopisa "Jezik". "Od 1604. do 1850. Hrvati imaju napisanih 17 gramatika hrvatskoga jezika štokavске književnojezične stilizacije i devet kajkavskih – dakle, riječ je o 26 naslova i autora, a ni u jednom naslovu nema srpskoga" – kaže Ham. (H)

### Hrvatima se i danas osporava pravo na jezik i samostojnost

ma iz književnih djela. Izrađuje Gramatiku hrvatskog jezika. Opredjeljuje se za ijkavsku štokavštinu.

12. JAMBREŠIĆ-SUŠNIK, 1742. izdaju *Lexicon*. Sva tri narječja smatraju jednim jezikom. Rječnik započeo Sušnik, dovršio Jambrešić

13. BLAŽ TADIJANOVIĆ, 1761. objavljuje *Gramatiku*, prvu iz Slavonije. Nastoji normirati hrvatski književni jezik na temelju slavonske štokavske ikavice. Odlikuje se brigom za čistoću i pravilnost hrvatskog jezika. Njegovo je načelo "Piši kako govorиш".

14. MATIJA ANTUN RELJKOVIĆ, 1765. objavljuje *Gramatiku*, drugu iz Slavonije. Bavio se ortografijom i ortoepijom. 1762. zalaže se za normiranje jezika.

15. ADAM PATAČIĆ, 1772. izdaje priročni *Lexicon*, što je rječnička bilanca nekoliko stoljeća kajkavske književnosti.

16. JOSIP JURIN, piše *Calepinus trium linguarum*. Osnova mu je štokavsko-čakavski govor ikavskog izgovora.

17. MARIJAN LANASOVIĆ, 1778. u Osijeku izdaje *Gramatiku*. To je treća slavonska gramatika.

18. JOAKIM STULLI, 1782. završava *Rječnik* u Beču. Tiskan je 1802. i to je najveći rječnik starije leksikografije enciklopedijskog karaktera.

19. IVAN VELIKANOVIĆ, 1787. izdaje *Ukazanje slovosložja iliti uredna pisanja*.

20. MATIJA PETAR KATANČIĆ, koncem 18. stoljeća izrađuje *Pravoslownik* s oko 53000 riječi. To je etimološki rječnik.

21. JOSIP VOLTIĆ, iz Istre, 1803. objavljuje *Ričoslovnik*. To je praktična gramatika s dobrim grafijskim rješenjima. Priznaje načelo "Svaki glas treba imati jedan znak". Također izdaje i *Rječnik*.

22. FRANJO MARIJA APPENDINI, 1808. izdaje *Gramatiku*. To je najbolja starija gramatika. Osnova mu je dubrovački govor.

23. ŠIME STARČEVIĆ, 1812. objavljuje *Gramatiku*. Riješio je četiri novoštavkovska akcenta. Cilj mu je jedinstveni hrvatski književni jezik.

24. ANTE KUZMANIĆ, dalmatinski preporoditelj, urednik *Zore dalmatinske*, zauzima se za rječničku čistoću hrvatskog jezika, za ikavicu, onda uvriježen dalmatinski pravopis.

25. ADOLFO WEBER TKALČEVIĆ, r. 1825. u Bakru, umro u Zagrebu 1889., filolog, utemeljitelj i vođa zagrebačke filološke škole, koja se zauzimala za Korićenski pravopis. Autor prve cjelovite sintakse hrvatskog jezika *Skladanje ilirskog jezika*.

26. LJUDEVIT JONKE, r. 1907. u Karlovcu. Vodeći teoretičar hrvatskog književnog jezika 20. stoljeća. 1964. objavljuje *Književni jezik u teoriji i praksi*, što je zaokružen prikaz hrvatskog jezika tog razdoblja. Jedan je od autora *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* 1967.

27. MIRKO DEANOVIĆ, r. 1890. u Dubrovniku, leksikograf i proučavatelj hrvatsko-romanskih jezičnih dodira. Objavio *Lingvistički atlas Mediterana*, i tri rječnika, *Talijansko-hrvatski*, *Hrvatsko-talijanski* i *Hrvatsko-francuski*.

28. BRATOLJUB KLAJĆ, r. 1909. u Bizovcu, vrstan akcentolog. Autor golemog *Rječnika stranih riječi*.

29. SLAVKO PAVEŠIĆ, jedan od urednika Akademijina rječnika. Urednik i koautor *Priručne gramatike hrvatskog književnog jezika*, te autor *Jezičnog savjetnika s gramatikom* 1971. •

# IZ HRVATSKE NARODNE BORBE U ISTRI

## (Fragmenti u povodu rasprave o *fojbama*)

## I.

### Pismo iz Baderne, sinu emigrantu u Zagrebu

«Sine moj!

Ne, vremena se, koja spominješ, neće više vratiti. Bar ne u onom obliku, kakav si ti zamišljaš. Ništa se na tome svijetu ne vraća, iako se – kažu – sve ponavlja.

Opet će ljudi sjediti pred kućama, opet će se pretakati vino, opet će dolaziti preporoditelji i uspirivati zanos, ali ono, što se je zbivalo u doba, koje spominješ i za kojim toliko čeznješ, neće se vratiti nikada više. Jer biskup Jure Dobrila bio je samo jedan. Jedan je samo bio Barba Mate Laginja i taj se više neće vratiti nikada. I pokojni Spinčić je bio samo jedan, ali i taj je već davno umro.

U najljepšoj su ti uspomeni ostale naše večeri, kažeš. I meni, dijete moje! Noć ima svoju moć. Noć puna tajanstvenosti i čara, noć puna tištine i mira.

Te su se naše večeri po kognome Spinčiću, kada je boravio kod nas, najviše svidjele. Pogled iz Baderne na more, na niz lađa ribarica s blistavim nizom svjećica od Rovinja do Pirana, pa svježi povjetarac s mora, sve je to i njega opajalo i često bi govorio, da nigdje na svijetu ne može biti ljepšega pogleda na zalaz sunčani i padanje sumraka, nego što je to pogled iz naše Baderne.

I on je često s nama navečer pred kućom sjedio. Kod nas je u Baderni svojedobno, kod župnika Gorca, bio našao i utočište, kada je bio otpušten iz službe. Godine

1891. je to čini mi se bilo, kada je cijelu zimu kod nas proveo. Vlasti ga bile bacile iz službe zbog nekog njegova govora u Zagrebu, pričaju. Tražio je, kažu, da Istra bude otkinuta od Austrije i kao hrvatska pokrajina, da bude pripojena Hrvatskoj. Kud će on onako bez ičega, nego k nama, koji smo gorjeli od rodoljubna žara.

Kad bi god došao mnogo je drugovao s ocem i često je znao pod večer s nama do kasno u noć sjediti. Eh, da znaš, sinko, koliko li je rodoljubnih osnova za takvih večeri stvoreno.

vice. O tome se je mnogo tih večeri razgovaralo i ja sam koješta tih dana čula, iako mnogo toga nijesam razumjela.

Čitav je ured bio tih dana u Baderni. Na sve se strane po čitavoj zapadnoj Istri slala povjerljiva pisma. Onda još nije bilo pisaca strojeva, kao danas. Sve se je pisalo rukom. Na stotine pisama, sinko moj!, da je oca sve onako slabašna i boležljiva, često grč u ruci hvatao. Naši su ljudi ta pisma raznosili na sve strane, po Žbandajstini, po Višnjaštini, ča tamo do Livada.

Zapadna je Istra još uvijek tapala u mraku. Trebalо je škola, mnogo naših škola. Kad smo mi u Baderni otvorili prvu hrvatsku školu, koju je preuzeila Družba Svetoga Ćirila i Metoda, odmah je u obližnjem selu Cvitanima, podigla Lega Nazionale drugu, talijansku, školu i dovela svog učitelja Talića.

Neki Toni Antolović-Cvitanić, bio joj je u sporazumu s višnjanskim i porečkom gospodom, pokretač. Svako dijete, koje je došlo u tu školu dobilo je besplatno, osim knjiga, još i odijelo i cipele.

Bila je to borba za svaku dušu, sine moj! Ti se toga ne sjećaš, bio si i suviše malen, a da bi išta od one borbe bio razumio. Ali ja znam za bijes i ogorčenje jadnoga tvog oca i drugih naših ljudi.

Škola u Cvitanima nije uspijevala. Roditelji su radije djecu slali u našu školu u Badernu, po dva sata hoda daleko, nego da im se u tuđinskoj školi odnarođe.

No tolika se žrtva nije mogla dugo držati, niti se ona smjela tražiti od nejake djece. Podiglo je zato u Svetom Ivanu od Šterne i to u selu Fabcima, drugu hrvatsku školu. Sad su svi Svetovanci, Cvitanici,

*Istra u sklopu hrvatskih zemalja*  
(E. Radetić, *Istra pod Italijom*, Zagreb, 1944.)

Spremali se izbori „fiducijara“. Tada još nije naš čovjek imao pravo glasa. Samo oni imućniji seljaci, koji su plaćali stanovitu i to dosta znatnu svotu poreza, mogli su birati svoje „fiducijare“, a ti bi „fiducijari“ onda birali zastupnike u sabor u Poreču. Nije dakle našem čovjeku bilo moguće da digne svoj glas za svoje pra-

Fabci, Radovani, Jurkovići i Kosinožići sve do Bačvanštine, nagrnuli u Fabce. Legina škola u Cvitanima ostala je prazna, ali se nije zatvarala. Oni su mogli izdržati.

I tako smo ti mi, sinko, onih godina živjeli u nekom grozničavom raspoloženju, u nekom narodnom zanosu, koji se ne da opisati i koji teško, da će se ikada više u bilo kojem hrvatskom kraju u ovom obliku ponoviti.

Na svaku smo žrtvu bili spremni, na svaku borbu, pa ma da je i na nož trebal poći. I na nož, sinko, da!

Pa umalo, što jednom zgodom, dok tebe još ni ne bijaše na svijetu, i ne podosmo!

To je bilo godine 1897. Biralo se već spominjane „fiducijare“, njih 60, a oni su opet trebali izabrati poslanika za carevinsko vijeće u Beču. Naši su svi kao jedan bili odlučili poslati u Beč, pred svjetlog cara, našeg barba Matu Laginju.

Sva je zapadna Istra bila na nogama i sve je bilo uzbudeno. Početkom ožujka, na 10. i 16., imali su se izbori obaviti. Naši su jedan drugome dali viru, da će birati samo naše fiducijare.

Protivnicima je bio dragocjen svaki glas. Po 2000 forinti su nudali pojedinim našim biračima, da bi glasovali za njihova čovjeka. Mogućnici i lihvari, koji su imali u šakama mnoge naše ljude, prijetili se ovrhama i dražbama. Ali trud im bijaše uzalud. Svi su naši ostali „ljudi od beside“ i nijedan nije krenuo vjerom.

Navodni su neprijatelji bjesnili. U Kopru su napali našega gospodina, nekog profesora. U Poreču su naše fiducijare istjerali iz grada zviždanjem, psovkama, kamenjem i štapovima, pljuvajući po njima. Neke su dočekali čak pred crkvenim vratima, kamo su bili pošli da se sklone i kad su izlazili, popljuvali ih.

Barba Stipu Pastorčića iz Baderne nisu htjeli priznati za fiducijara.

Time je mjera bila prevršena. Još iste noći, a da nitko nije ni slatio, svuda je pošla od usta do usta riječ: Na šesnaestoga svi na Poreč!

I zaista, toga je dana, na šesnaestoga marta 1897., iz svih naših sela, sve muško i odraslo, s kosama nabrušenim ko brivna

britva, s blještavim sjekirama, kosirima oštrim, noževima, rankunima i puškama, krenulo k moru. Na Poreč!

Dan je bio proljetan. Sunce još ne biješe izašlo. I otac je krenuo. Ljut, nabrušen i on, kao i njegov svijetli kosir. Strepila sam za njega, no tko bi ga mogao zadržati. Po svim putovima i stazama vrvjeli su ljudi. Svi pod crnim kmetskim klobučićima, kao mravci. Kao da su iz zemlje iznicali.



Dr. Ernest Radetić (1899.-1980.)

Koliko ih je bilo bog bi znao! Ali još prije nego što je sunce granulo, neposredno pred Porečom, u selu Vrvarima, skupilo ih se preko tri tisuće. Glavnu je riječ vodio barba Ive.

Sve je bilo napeto! Još samo čas i sva će ta silna vojska naroda, bijesnog i do dna duše povrijeđenog, provaliti u grad, pobiti živo i mrtvo, zapaliti ga i sravniti sa zemljom.

U gradu je nastalo zaprepaštenje. Iz Pule je brže bolje pod pun om parom otplovio prema Poreču ratni brod, kreat vojskom.

Netko je žurno javio u Pulu barba Mati Laginji, što se sprema. On je smjesta sjeo

na vlak, odvezao se do Pazina, a odanle kočijom prema Poreču. Došao je u zadnji čas, tik pred katastrofu. Golema lavina naroda baš se spremala da krene i survu se na grad, koji nam je toliko jada zadao.

Sunce je upravo bilo sinulo i obasjalo nabrušene kose, oštре kosire, sjekire i puške...

Kočija stane a sa sjedala se diže on, barba Mate, s onim svojim dobrim i blagim očima.

– Izgledao je kao svetac, kao, apostol, kao neko nebesko priviđenje – pričao je kasnije otac.

– Bura oduševljenja i zanosa prołomila se iznenada, kad smo ga ugledali. Na tisuće je crnih seljačkih klobučića zalepršalo u zraku. Opkolili smo kočiju i digli ga na ramena, jer ga inače, onizak kako bijaše, ne bismo svi bili mogli vidjeti.

„Stanite ljudi, stanite braćo!“ – zavikao je, a ustalasano se more ljudstva sleglo i ušutjelo.

„Odložite kose, spremite oštре kosire! Mi se borimo s pravicom protiv sile i nasilja! Svaka je sila za vremena, a samo je Bog – pravica dovijeka!, zagrmio je dobri naš otac.

– Ruke su nam klonule, kose se spustile, a kosiri nestali u dubokim džepovima naših teških suknenih kaputa, – pričao je dalje otac i nikad nije mogao zaboraviti toga veličanstvenoga trenutka. Nikad nije nijedan otac toplije i s više ljubavi govorio svojoj djeci, nego što je toga dana govorio barba Mate našim Vlasima.

Narod se smirio, odložio oružje i krenuo miran poput ovčica, ali svijestan svoje snage, pod vodstvom barba Mate prema Poreču, ali nije ušao u grad. U grad je ušao samo barba Mate na čelu izabranih „fiducijara“.

Grad nije ni pisnuo. Nijedan povik nije pao. Uvukao se u se. Bio je svijestan strašne opasnosti u kojoj se čas prije nalazio.

Na gradskim vratima stajala je vojnička posada. Barba Mate je pristupio kapitanu i rekao:

„Gospodine! Tri tisuće hrvatskih seljaka nalazi se na brežuljcima oko grada. Oni čekaju na svršetak izbora. Ja sam doveo

ove naše birane birače i predajem ih pod Vašu zaštitu. Vratite nam ih čile i zdrave, jer ih narod čeka!"

Ta je gesta bila veličanstvena. Nitko u gradu nije pisnuo. Izbori su obavljeni u savršenom miru.

Bog zna, sinko moj, što bi bilo da je barba Mate onoga dana zakasnio. Možda danas ni tebe ni mene, a ni Poreča ne bi bilo, a otac tko zna ne bi li negdje u Kopru bio ostavio svoje kosti.

Ali kad su kasnije učestali zulumi i razne nepravde, koje su se nanosile našemu narodu, mnogi naš čovjek nije mogao prežaliti, što je onoga dana stao na po puta.

Čak je i otac jednom zgodom rekao po-kojnome Trinajstiću iz Pazina, kad je na prolazu kroz naše selo, bio k nama svrnuo:

– Falili smo, gospodine, onaj put: Grdno smo falili!

A u te dane, dijete moje, kada se plamen narodnog buđenja u Istri bio rasplamsao do vrhunca, plam se života očeva stao naglo gasiti. Bivalo mu je sve gore. Podmukla ga je bolest sve jače podgrizala. Slabio je, kašljao, povlačio se iz društva i sve manje radio. Tri je mjeseca odležao u bolnici u Puli, ali uzalud. Svi mu lijekovi ne pomogoše i on se vrati kući još žalosniji, još potišteniji.

Ležao je kod kuće.

I opet smo jedne večeri sjedili pred kućom na „baladuru“. U predvečerje Ivanjdana je to bilo. Po glavicama planuše kresovi. Iz naše kuće nije mogao nitko k njima. Vi ste bili premaleni, sve jedan drugome do uha, a on se je jedva micao. Teško je disao i malo govorio. Mučni bijahu i tmurni naši razgovori. I ono malo nade, da bi mogao ozdraviti, bijaše nestalo.. Bolest se pogoršavala iz dana u dan. Borba za život, za svaki dan života postajala je sve grozničavija, sve upornija, sve očajnija.

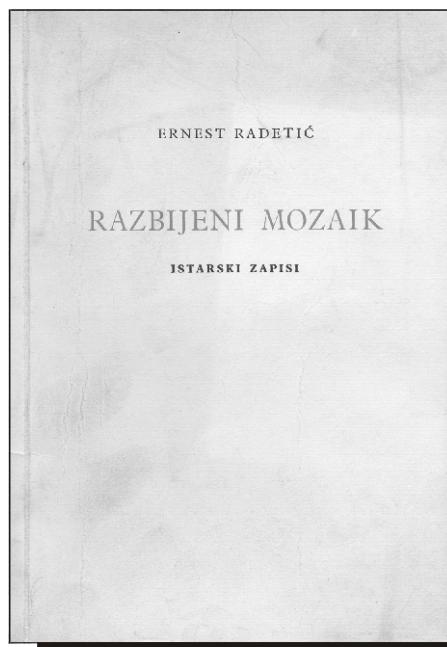
Kako će još dugo? Što će biti kasnije od nas? Samo smo o tome razgovarali, iako sam ja još uvijek pokušavala skrenuti razgovore na drugo polje. On se je uporno vraćao na te razgovore, koji su mu kopka-

li po mozgu u besnenim noćima. Tako i te večeri. Krasne ivanske večeri.

– Sutra je Ivanja– rekla sam, zagledavši se u velike svjetle kresove po okolnim brežuljcima.

– Da! Imendan ti je, Zvano moja – odvrati on i doda: – Imendan ti je, a ja ti ne mogu za taj dan priuštiti nikakve radosti, ne mogu ti pružiti ni jednog sretnog časa. Tu, evo, umirem, vukući se kao sjena, kraj tebe mlade i pune života.

Oprosti mi, Zvanice, al eto, božja je volja takove. Ja sam sasvim drukčije zamisljao naš zajednički život. I htio sam da



ti bude lijepo uz mene! Zvijezde bih ti s neba skinuo, krvi bih ti svoje bio dao, samo da ti budeš sretna i zadovoljna.

A evo, umjesto radosti imala si sa mnom samo patnje, tuge, boli i žalosti!

Primio me za ruku i čvrsto me stisnuo, kao da se boji da će mu otici, da ćemo se rastati.

– Nemoj, Miho, ostavi razgovore! Bog zna! Možda još ja umrem prije tebe. Hajdemo – prisjetim se – pa da vidimo što će smokva kazati!

Sjetila sam se u tom trenu običaja, koji kod nas od starine vlada, da se naime u predvečerje Ivanjdana, čim sunce zađe, otkidaju najljepši cvjetovi smokve i polazi na zemlju pod stablom. Sutradan, prije nego što sunce ponovoizađe, pogleda se da li je list već uveo ili je ostao svjež.

Čiji je list svježi neuveo, taj će drugu Ivanju živ i zdrav dočekati. A kome list uvene i smežura se, te će godine uvenuti i on.

Tako smo te večeri uradili i mi. Svi smo od reda otišli u dvorište, gdje je baš na ulazu u vrt rasla krasna smokva s velikim širokim lišćem.

Svaki smo otkinuli po jedan list i oprezno ga, da ga ne pozlijedimo, položili na zemlju. Svaki svoj! I označili smo ih točno, čiji je koji.

A sutradan, u zoru, prije nego što je sunce granulo svi smo već bili pod smokvom.

Vrsnula sam! Svi su naši listovi bili svježi. Očev je bio uvenuo! Da li je to bio glas sudbine, ili ga je on sinoć pozlijedio, dok ga je u mraku drhtavom rukom otkidao, tko bi znao.

Svi smo plakali: i vi, i on, i ja! Na samu Ivanju godine 1905.

Ja još i danas vjerujem, da je to bio znak sudbine. Da nas pripravi na ono što se je približavalо.

Jer iste jeseni, na 18. studenoga, otac je bio mrtav. Nije zaista druge Ivanje dočekao.

Zbogom, sine!

Tvoja majka

(Ernest Radetić, *Razbijeni mozaik. Istarski zapisi*, Zagreb, 1962., str. 21.-27.)

## II. Prvi izbor

Tek nekih 6 mjeseci nakon Rapalla, u svibnju godine 1921. imali su biti provedeni prvi posleratni izbori u Italiji, na čitavom njenom proširenom području. Narod hrvatski u Istri, koji je poznavao izborne metode istarskih Talijana, čekao je sada, na kakav će način provoditi izbore nova velika „slobodarska“ Italija.

Moramo primjetiti, da su istarski Hrvati kao sigurno računali da će od 6 zastupnika, koliko ih je birala Istra, dobiti najmanje 4, a u povoljnem slučaju čak i 5 zastupnika, jer im je to izborni zakon tako reči jamčio.

Izborni je zakon naime predviđao, da one stranke koje ne dobiju količnika ne mogu dobiti mandata i njihovi glasovi au-

tomatski propadaju. Budući da se istarski Hrvati i Slovenci niesu ciepali u stranke, već su nastupili s jedinstvenom listom, bilo je sigurno da će dobiti većinu zastupnika, jer su Talijani nastupili razciepani na 3 stranke (fašisti, socialisti i klerikalci), pa je bilo sigurno da kod normalno vođenih izbora neće uopće dobiti količnika.

Podpunu pobjedu Hrvata i Slovenaca onemogućio je strahoviti fašistički teror. U Goričkoj, gdje tog terora nije bilo Slovenci su od 5 zastupnika dobili 4, a petog je dobila socialističko-komunistička stranka.

Izbori su obavljeni dne 15. svibnja 1921. na same Duhove. Nemoguće je opisati, koliko je sve zlodjela počinjeno nad našim narodom u Istri tih dana, a sve u želji da se hrvatski narod zastraši i zataji svoju narodnost, te tako potvrdi pred svjetom tobožnje talijanstvo Istre.

Sastavili su krive izborne listine i unieli u njih sve one, koji ne imadijahu pravo glasa, ili mrtve ili one, koji uobće nisu postojali, a izostavili su one, koji su imali pravo glasovanja. U izbora su povjerentva izabrani sami fašisti.

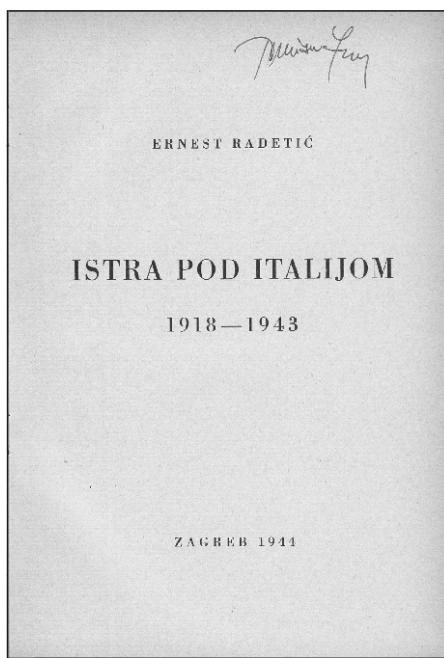
Odmah poslije rata, naime, pojavio se u Italiji radikalni pokret, koji je, opojen i zanesen velikim uspjesima, što ih je Italija bez ikakvih zasluga postigla, počeo sanjati o uzpostavi nekadašnjeg rimskog imperijalnog carstva. Taj se pokret prozvao fašizmom, od riječi „fascio“, snop, po nekadašnjim rimskim liktorskim snopovima. Liktorski snop uzeše i za svoj znak.(...)

U borbi protiv raznih družtvovnih stranja, koja su u Italiji nastala poslije rata, talijanskim je režimima taj pokret dobro došao, pa su ga podupirali moralno i materijalno, te ga čak i naoružavali, da bi mogao po sjevero-talijanskim industrijskim središtima raztjeravati komuniste i druge lievičarske elemente.

**U Istri i novopripojenim krajevima poslužila se vlada obilato tim elementima protiv Hrvata i Slovenaca.** Sav talijanski živalj po gradićima uz zapadnu obalu, kao i one razpršene talijanske skupinice po srednjoj Istri, od reda uđe u taj novi pokret i počeše svoju staru mržnju na hrvatstvo i slovenstvo izkaljivati punom

snagom, poduprти od službenih vlasti. **I tako je fašizam, iako još nije bio u Italiji na vlasti, u Istri de facto već od prvega dana svoga obstanka bio nesumnjivi i jedini gospodar nad životom i smrti hrvatskoga odnosno slovenskoga življa.**

Kod tih prvih izbora odigrali su fašisti značajnu ulogu. U izborne prostorije nisu pripuštali ni birače, pa čak ni pouzdanike naše stranke. Zakazali bi izbore u 8 sati ujutro, a započeli s glasanjem istom u 2 sata popodne, da na taj način zategnu s izborima do u noć i tako stave u životnu



opasnost seljačke izbornike izvan grada, koji se noću niesu usudili ostati u talijanskom gradu. Našim se biračima poricala istovjetnost, govoreći im u lice: "To nisi ti!". Puštali su u izborne prostorije talijanske vojnike, koji bi glasali u ime naših ljudi, a kad bi naš čovjek kasnije došao izbjegli bi ga napolje, jer da je već glasao. Fašisti, oboružani puškama, revolverima, bombama i glomaznim drvenim toljagama nazvanim „manganello“, priečili su hiljadama i hiljadama naših izbornika sa sela uobće dolazak na izbore u grad. **Na samim biralištima u prostoriji za glasače, znali bi pojedine naše glasače, nakon što su vidjeli, da su glasovali za hrvatske kandidate, izbatinati do krvi.** Na jednom su biralištu čak pucali u jednog našeg kandidata.

A to sve niesu bili tek neki neodgovorni elementi, nego sami od vlade postavljeni predsjednici birališta, karabinieri, državni činovnici i uobće organi vlasti. I to nije trajalo samo jedan ili dva dana, nego je takovo stanje trajalo sve do početka tzv. izborne borbe od ožujka dalje.

Župnika Pravdoslava Filipića, koji bi jaše prije toga interniran u Italiju, a kasnije vraćen u svoju župu u Žminju, potjerali su iz Žminja u njegovo rodno mjesto Lindar. Upravitelja župe u Kriugi, poznatog istarskog kulturnog i javnog radnika, Božu Milanovića, napali su dne 7. svibnja u župnom stanu, iztukli ga do krvi, odveli ga u šumu, a cieli župni ured s pismohranom i pokućstvom spalili i pobacali kroz prozor.

Župniku u Buzetu Ivanu Flegu zapalili su 10. svibnja njegovu posebničku knjižnicu i sve crkvene knjige, pokrali mu što su stigli i opljačkali. Isto su tako sažgali knjige učitelju Radi i školskoj knjižnici, buzetskoj čitaonici i drugim nekim našim videnijim ljudima.

Teže je stradao župnik u Zrenju Šime Červar. Njega su na 14. svibnja uhvatili u njegovu stanu, vezali ga, izprebijali ga do krvi, svega ga popljuvali i odvezli ga u sudbene uze u Motovun. Putem su ga nekoliko puta iz automobila bacili van i ponovno ga u auto ubacivali. **Sudac istražitelj protiv njega kao tobožnjeg protivnika države bio je onaj isti fašista, koji ga je putem tukao i pljuvao po njemu.**

U Mošćenicama su na same Duhove, za vrieme službe Božje, provalili najprije u crkvu, pa u stan župnika Žiganta, razbili mu pokućstvo i izbacili ga kroz prozore, dočim su vriednije stvari pokrali. Župniku je uspjelo da im pobegne. Kasnije, dne 31. srpnja iste godine, provalili su fašiste u crkvu sv. Jakova u Opatiji i izbjegli iz nje pjevače i pjevačice, koji su imali pjevati po starom običaju hrvatski. Istoga dana odvezlo se je lađom iz Rieke u Dragozetiće na otoku Cresu devet Talijana, da odanle potjeraju župnika. Ne našavši ga zaprijetiše se da će ga već pronaći. Vraćajući se, odnesoše jednom siromahu šest ovaca, koje ukrcaše na svoj brodić.

Neposredno prije izbora napali su fašiste u Svetoj Katarini kod Pićna učitelja Vojnića, koji se je bio uputio u Pazin da kupi lijek za bolesnu ženu. Uapsili ga i odveli u Štinjan kod Pule.

Učitelj Bolonić iz Svetog Petra u Šumi, morao je za vrieme izbora zajedno sa porodicom pobjeći iz sela. Dne 5. svibnja provalili su fašiste u Kršanu u stan učiteljice Josipe Čop, te je opljačkali. Pala je u nesvjet, došao je liečnik i savjetovao joj da ode.

U Žminju su pobrali djeci školske knjige, pisanke, risanke i učila, pa sve to spalili, učiteljicama zabranili podučavanje, a školu zatvorili. Učiteljici u Krinci, gdje Strniša, provalili su u stan pobrali i popalili pokućstvo i odjeću, ukrali joj 3000 lira, pa je na koncu još i iztukli.. Isto su tako natukli i učitelja Murljačića u Martinšćici na otoku Cresu. Učitelje Zidarića u Pićnu, Diminića u Šumbregu i Gostinčara u Milotićevom bregu prisilili su da napuste svoja mjesta, dok je drugim nekim bilo naloženo, da se na dan izbora ne smiju maknuti iz kuće.

Narodnom zastupniku Dru Ivanu Cukonu u Puli, bili su već prije toga provalili u pisarnu, sve mu uništili i zapalili, a isto tako i Dru Gjuri Červaru, odvjetniku u Vologskom. Trgovca Linardića u Martinšćici, koji je bio tamošnji narodni vođa, napali su uoči izbora, te ga zajedno s cijelom njegovom obitelju težko namlatili. Mladog Šestana u Draguću, trgovca Ivana Defara u Tinjanu, Defarova sina Janka i druge članove obitelji protjerali su. Obe dvije obitelji Defar (Šime i Ivana Defara) morale su uobće izseliti iz Istre, te su se nastanile u okolini Broda na Savi.

Poznati narodni borac, seljak Petar Sironić iz Trviža, uputio se 15. svibnja u Pazin, ali tu su ga Talijani uhvatili, izprebjali ga i težko ranjena odveli ga u Pulu.

Posjedniku Tončiću Cekinu u Zrenju iztočili su sve vino u podrumu. Na sreću je imao cementiran podrum, pa je vino spasio. Ali tek za kratko vrieme, jer su došli i po drugi put, te mu ga ponovo raztočili i polili ga petrolejem.

Kandidata na izborima, seljaka Tomu Heraku iz sela Herak kraj Svetog Lovreča Pazenatičkoga, uhvatili su prije izbo-



Hrvatski seljaci na sajmu u Pazinu 1870.

ra, odveli ga i zatočili, a selo Herak zapalili. Drugoga našega kandidata Franju Flega iz Počekaja kod Buzeta napali su na dan izbora na trgu pred biralištem u Buzetu. Fašista Arduin Timeus htio mu je oduzeti glasovnicu, Flego se branio, Timeus je pograbio revolver i izpalio u njega hitac. Nije pogodio njega nego nekoga Germanisa. Tri dana kasnije dovezli su se fašisti državnim automobilom u Počekaj, raztočili mu vino u podrumu i uništili sve što su našli. (...)

Kalendar "Istranin" za 1922. napisao je povodom tih izbora, u kojima se je sva težina terora srušila na leđa hrvatskog življe u Istri (Slovenci u Trstu i Goričkoj nisu bili tom prilikom tako teško izloženi kao Hrvati) ovo: „Dne 15. svibnja 1921. izvršili su se izbori za rimske parlament u čitavoj Italiji - i u ovim krajevima našim. Naš je narod imao u prošlosti mnogo teških borba i s Niemcima i s Madžarima i s istim Turcima ali nitko ne pamti, da bi se u kojem našem kraju pod okom vlasti

zbile strahote slične onima, što smo ih vidjeli u svibnju lanske godine prigodom onih užasnih izbora. U one strašne dane čitava je Istra bila jedno krvavo ratište: tu se pucalo, palilo, ubijalo, kao u srdu Afrike ili Azije. Uzprkos svega toga naš se je narod držao divno, iako u onim užasnim prilikama nesmo dobili nego samo jednog zastupnika, ipak smo pokazali svetu da nas ima i da ne ćemo da umremo. (Naš je zastupnik bio Dr. Ulikse Stanger, odvjetnik iz Opatije i za nj je palo 11.000 glasova. Slovenci su dobili u Trstu i Go-

ričkoj 40.000 glasova i izabrali Dra. Wilfana, Dra. Karla Podgornika, Josipa Lovrenčića i Virgilija Ščeka. Na komunističkoj je listi bio izabran i Slovenac Srebrnič.).

**Uz takav strahoviti teror usuditi se izaći na biralište i glasovati protiv talijanskih kandidata, mogao je samo narod, koji je politički i nacionalno toliko zreo, toliko svjestan, koliko je naš narod u Istri.**

(Ernest Radetić, *Istra pod Italijom*, Zagreb, 1944., str. 82.-87.)

### III. Gospodarska, narodnostna i duševna preobrazba Istre

Pogrješno bi bilo tvrditi, da je strahoviti pritisak što ga je talijanska vlast vršila u Istri nad našim življem i moralno i materijalno, ostao bez ikavih posljedica. Uzrečica o žilavoj odpornosti i neslomljenoj borbenosti, iako je u svojoj biti istinita, ne može se ipak generalizirati.

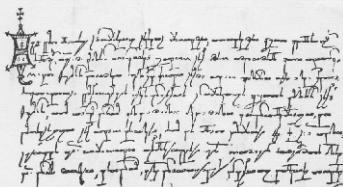
Hrvatstvo je izgubilo na tisuće i tisuće svoje rođene djece, svoje čiste narodne krvi, koja se potalijančila ili mu se barem otuđila.

Niesu tek riedki slučajevi, osobito u neposrednoj blizini gradova, da je otac još čvrsta hrvatska korenika, sin pomalo bezbojan, a unuk već Talijan i član bilo fašističke bilo socialističke ili komunističke „talijanske“ organizacije.

Dvadeset i pet godina, koliko je god u životu jednoga naroda tek vrlo kratak rok,

ERNEST RADETIC

## ISTARSKI ZAPISI



tek kap jedna, u životu pojedinca tako reći čitav ljudski viek.

Na transformaciju mišljenja, života i običaja naših ljudi mnogo su utjecale i gospodarske prilike. Istra je prestala biti čista agrarna zemљa gdje je hrvatski živalj kao seljak živio u svom starom domu, oko djedovskog ognjišta na starinski patriarhalan način.

Uslijed novih pritisaka hrvatski je seljak napuštao pojedine vrsti kulture tla, napuštao je vinovu lozu, koja ga je svojedobno bila izdigla i gospodarski ojačala. Konkurenčija boljih, a daleko jeftinijih talijanskih vina ubila ga već prvih dana talijanske okupacije. Netko je znao svoje gospodarstvo preokrenuti i baciti se na drugu koju kulturu, no dobar je dio seljačtva uslijed političkog i gospodarskog pritiska propao, postao kolonom na tuđinčevoj zemljji ili se proletarizirao.

Za abesinskog rata došle su sankcije koje su bile uzrokom grozničavog traženja sirovina. Ona dotad industrijski zapuštena istarska zemljija pokazala se od jednom kao zlatan rudnik, koji obiluje svim mogućim veleobrtnim sirovinama. Italija, koja osim jednog ne prebogatog ugljenika u Sardiniji nema ni jednog drugog jačeg ugljenokopa, pronašla je od jednom da Istra obiluje dobrim ugljenom. Krapanjski ugljenik počeo se na veliko izkorištavati tako, da je davao čak jedan mi-

lijun tona ugljena godišnje. Na ugljeniku je izgrađen čitav grad, novo naselje Arsia, koje je brojilo 10.000 stanovnika, sve samih rudara i rudarskih obitelji. Na sve se strane počeo kopati bauksit ta dragocjena rudača za proizvodnju aluminija. A bauksitom Istra obiluje. Proradile su i staklane, jer Istra posjeduje i silikata u obilju. U Svetom Ivanu na Labuštini proradila je i tvornica cementa. (...)

Odjednom je u tim veleobrtnim područjima bilo rada i kruha za svakoga, a novac je pricao u sela u jakim mlazovima. Napuštalas se zemlja, i sve je kretalo u rudnike. Kuće se obnavljale i poljepšavale, pokućstvo se moderniziralo. Nestaje starinske hrvatske narodne nošnje, nema više bijelih vunenih benevreka i crnih koreta, nema modrina i seljačkih klobučića. Žene se oblače u svilu, nose svilene čarape, a djevojke podrežuju kosu. Sve nosi tvorničku robu.

Množe se gostione, u selo dolaze orkestrioni, radio i gramofoni, biljar se igra na veliko. U Dopolavoru se pleše i svira i pjeva, no ne više hrvatski. Hrvatski su još znali pjevati samo starci. Mladež, odgojena u talijanskim dječjim vrtićima, u talijanskim školama i u talijanskoj vojsci, a koja sada radi po talijanskim tvornicama, znade pjevati samo talijanske pjesme. Glazba, orkestrioni, gramofoni i radio sviraju „giovinezzu“, razne „jazzove“ i „tange“. Roženice i mišinice a i staro istarsko narodno kolo „balun“ sasvim su već zaboravljeni. Možda negdje u zabiti

još kakav pastir zasvira na frulu i zapjeva „po našu“, ali to je sada već „po starinsku“.

S načinom života mjenja se i jezik. U živi se narodni jezik uvlači na stotine novih riječi, za nove pojmove i nove stvari. Ljudi govore „po našu“, ali s jakim primjesama talijanskih riječi. Župan više nije župan nego „sindaco“, načelnik je „Podesta“, žandar je „carabiniere“, porez je „tasa“ bio on „richezzu mobile“ ili „miseriu stabile“, podrpa je „sussidio“, autobus je „corriera“, cesta je „strada“, novina je „giornale“; kada je netko oslobođen od vojske on je „riformato“, kad je skladan i liep on je „in gamba“ i tako redom na stotine novih izraza za nove pojmove i nove riječi.

Sve je to nešto novo, nešto živahno i pokretno, nešto privlačno, ali istodobno i nešto strahovito razorno.

Knjige nema, novine nema, hrvatske tiskane riječi nigdje ni za liek. Sve je ostalo na onom jadnom malom i skromnom Dobrilinom molitveniku, na „Oče budi volja tvoja“, koji se jedini još čuva u svakoj našoj kući poput nekog starinskog amaneta, poput neke stare predaje.

I jedino se po njem zna, da Hrvati tamo s prieka govore skoro isto tako kao i oni „naši“ u Istri.

Promjenila se i gospodarska slika zemlje, ali i narodnostna karta, jer su na inače kompaktnom hrvatskom području od jednom nastale neke crne talijanske mrlje. Brojne su se hrvatske skupine morale izseliti, a došle su nove skupine



„regnicola“ iz starih krajeva Italije, radnika, rudara, karabinjera, financa, cestara i lugara, učitelja i raznih drugih državnih ili posebničkih činovnika, koji su se ovdje nastanili, osnovali obitelji, rodili djecu, pokupovali ili podigli kuće, škole, dječje vrtiće, dopolavore i sjedišta fascia te tako dali hrvatskim selima neku patinu. (2. Statistika od 1931. pokazuje na pr. Da su te godine bile u Pazinskoj občini 663 osobe rođene u starim pokrajinama Italije („Picolo“ 11.1.1934. u članku: Pazin tvrdava talijanstva.

Da se talijanizira pogranične čisto hrvatske odnosno slovenske krajeve počelo se kolonizacijom po nekadašnjem rimskom uzoru. Na skupštini udruženja ratnih invalida održanoj u Trstu 25. V. 1930. tajnik udruženja dobrovoljaca Pagnacco predložio je da se od mjerodavnih zatraži izvršenje posvemašnje kolonizacije pograničnih krajeva talijanskim elemantom. Priedlog je prihvaćen s velikim odobravanjem. List „Volonta d’Italia“ pisao je tim povodom: „Priključujemo se zahtjevu tršćanskih dobrovoljaca. Među kompaktnim masama Slavena na iztočnim granicama valja podići jake tvrđave sigurnih i stopostotno naših ljudi. Rješenje toga problema je čisto financijsko pitanje. Invalidi, ratne borce, dobrovoljci, pa i mlade ljude koji su doslužili vojsku valja pomoći i dati im prilike, da dođu do zemlje uz granicu.

„Corriere istriano“ popraćuje Pagnacsov prijedlog riečima: „ Loše izkustvo, koje smo imali s kolonizacijom pograničnih krajeva, dokazuje nam da je krajnje vrijeme da se pristupi rješenju tog pitanja. Vrieme je da se prihvativmo krajnje efikasnog sredstva: kolonizacije po rimskom uzoru. Slavenska se kompaktnost ne može razbiti drukčije nego jakim prilivom talijanskog elementa.

Podsjećamo na rudnik žive u Idriji. Tamo je zaposleno samo slovensko radništvo. Ili velike komplekse šuma uz granicu, kamo bi se moglo dovesti velik broj ugljenara i drvara iz Karnije i Kadore-a. Znamo na pr. Da su se u šumama oko Snježnika naselile već brojne obitelji uglenara fašista bivših ratnih boraca iz Vicentina. Izkustvo je pokazalo, da je pokušaj bio dobar. Tada ćemo istom moći ka-



Crkvica u Fažani s gotskim freskama i glagoljskim natpisima s početka XV. st.

zati, da se Italija nalazi kod Postojne i na Snježniku. Tada ćemo istom moći sa si-gurnošću utvrditi, da je asimilacija slavenskog elementa na granici do kraja provedena.“)

Ipak u podsviesti svojoj narod osjeća i zna, da je to sve što je došlo s druge strane mora nešto tuđe, nešto što nije njegovo. Jedno da su „naši“, a drugo „oni“ Talijani.

I postoji u dnu duše neka atavistička protivnost, neki podsviesni osjećaj mržnje protiv tih doseljenika, tuđinaca, uljeza.

Elementarnom je snagom ta atavistička protivnost provalila kao bujica na dan 9. rujna 1943. t. j. na dan talijanske kapitulacije. Toga se je dana diglo sve, što je „naše“, da protjera „njihove“. Trajalo je kratko, bilo je ugušeno krvavo, ali dokaz je tu. Dokaz, da krv nije voda i da se narodni osjećaj ne da samo tako iztriebiti i skršiti.

Sve su te gospodarske, kulturne, etnografske, pa i psihičke pojave naniele hrvatskoj narodnoj zajednici težke štete i goleme gubitke, koje će se morati desetljeća, oprezno i smnogo takta, a u prvom redu s mnogo ljubavi, liečiti.

To liečenje treba pak da bude provođeno s vanredno mnogo srdca i razumevanja duševnog raspoloženja svakog pojedinog istarskog Hrvata. Jer svaki je onaj

pojedinac bio izvrgnut najraznovrsnijim uplivima, materialne i moralne naravi, a da nikada nije imao mogućnosti, da ma i samo površno upozna želje, život i stremljenja ostalog hrvatskoga narodnog bića, od kojeg je bio odrezan čitav svoj vek.

Ne može se mjeriti osjećaje, nazore i gledišta istarskih Hrvata mjerilom domaćih nazora i pogleda, bilo stranačkih, bilo državnih, narodnih ili međunarodnih.

Kakvogod naziranje koji od ondješnjih Hrvata imao svako to naziranje treba shvatiti i razumjeti i gledati ga kao posljedicu okolnosti, koje su ga stvarale, a na koje mi ovdješnji Hrvati niesmo mogli imati absolutno nikakav utjecaj.

**Ono je hrvatski živalj, hrvatski elemenat i to najstarija grana hrvatskog naroda stala, koja je bila najizloženija svim udarcima i svim olnjama u poviesti. Gledala ona na život i sviet kroz fašističke, nacionalističke, socialističke, komunističke ili makar nihilističke naočale, ono su naša djeca, ono je naša krv.**

I za njih se treba boriti da ih se spasi, svakoga pojedinca, svaku pa i najmanju skupinu, jer je naša i samo naša, jer je to zemlje hrvatska i krv hrvatska...

(Ernest Radetić, *Istra pod Italijom*, Zagreb, 1944., str. 267.-271.)•

# HRVATI U TALIJANSKIM LOGORIMA 1941.-1943.

(U sklopu rasprave o hrvatskoj narodnoj borbi u Istri, objavljujemo izvješće dr. Stjepana Lackovića, tajnika zagrebačkoga nadbiskupa, dr. Alojzija Stepinca, koji je po nalogu nadbiskupa i povodom izvješća ljubljanskog biskupa Rožmana posjetio kao izaslanik Hrvatskoga crvenoga križa logor hrvatskih zatočenika u Gonarsu. Izvješće je datirano u Zagrebu, 11. veljače 1943. Njegovim objavljanjem ujedno želimo obilježiti smrt dr. Lackovića, istaknutoga hrvatskog rođoljuba i borca za pravu istinu o nadbiskupu Stepinu, s kojim smo u broju 126 iz rujna 2002. objavili i opširan razgovor. Dr. Lacković umro je 10. ožujka 2007. u Zagrebu, gdje je i pokopan.)

\* \* \*

## Zapisnička izjava

Svećenika Dra. Stjepana Lackovića, tajnika zagrebačkoga Nadbiskupa, o posjetu zatočenikom u logoru u Gonarsu, kao i o boravku u Rimu.

Kao izaslanik Preuzvišenoga Nadbiskupa zagrebačkoga i Hrvatskog Crvenog Križa, a povodom izvještaja biskupa u Ljubljani Preuzv. G. Dra. Rožmuna, o binednom stanju zatočenika Hrvata u logoru u Gonarsu (Provincia di Udine) išao sam, da se na licu mjesta uvjerim o istinitosti navoda ljubljanskoga biskupa. Putovanje sam izvršio u vremenu od 18. siječnja do 10. veljače o. g.

U logoru u Gonarsu nalazi se preko 4.000 Hrvata većinom iz anektiranog dijela Gorskog Kotara i Hrvatskog Primorja. Mislim da ovdje nema Hrvata iz Dalmacije. Uz ove Hrvate nalazi se još oko 2.000 Slovenaca. U logoru su većim dijelom žene i djeca. Djeca imade oko 1.500. Njihove su prilike veoma težke, pomor je veoma velik, jer oskudievaju u hrani, odjeći, ogrevu i liekovima. Tamošnje vlasti, koje vode o njima brigu, tumače to time, što su oni već vrlo slabi stigli sa Raba. Oni su duševno svi vrlo deprimirani i želili bi samo da se vrate svojim domovima. Na njih pak naročito djeluje okolnost, što Slovenci dobivaju pomoć od kuće i od Odbora koji se brine za zatočene Slovence, dok oni, Hrvati, smatraju se napuštenima od svijeta.

Svi su ovi zatočenici pod nadzorom talijanskih vojničkih vlasti. Pukovnik, komandant logora nastoji poboljšati njihovo stanje, ali su mu sredstva ograničena i mo-

gućnosti poboljšanja prilika malene. On kaže, da će biti prvi najsretniji, ako se te ljude uputi njihovim kućama. Prema utiscima koje sam dobio, svi su zatočenici dobri katolici i vjernici, daleko od svake sumnje komunizma, tako da su i same vlasti logora jedne smjestile u odio „protetivi“ tj. oni koji da su navodno tražili zaštitu, za razliku od onih „repressivi“ koji da su navodno stajali u vezi s partizanima. U ovom dijelu „repressivi“ imade manji broj zatočenika, a naročito ima malo Hrvata.



Razgovor s msgr. Lackovićem, objavljen u br. 126 (rujan 2002.)

Mene, kao izaslanika crkvenih i karitativnih hrvatskih vlasti primili su veoma lijepo i ljubezno i obećali mi svaku pomoć, ukoliko bi došlo do povratka zatočenika njihovim kućama. Kad sam se na povratak iz Rima, nakon dva tjedna, ponovo vratiti u Gonars, dne 6. veljače, kapelan logora Don Antonio Cencigh (podrietnik Slovenac), koji ima mnogo ljubavi za naše Hrvate, saobčio mi je da je toga dana do podne pokopao 6 zatočenika, a poslijepodne da imade dva krštenja.

**Medutim prema izjavama samih zatočenika izgleda da dnevno umire 10 osoba.** Možda je ova brojka malo pretjerana, ali iz navedene izjave kapelana ipak bi se moglo zaključiti, da dnevno umire 4 do 5 osoba. Prema tome mortalitet je dosta velik.

Naročito je težak položaj žena, koje rađaju u logoru, kao i novorođenčadi, radi prilika koje vladaju u logoru (slaba izhrana), a isto tako vrlo je teško stanjemale djece, čiji su roditelji umrli ili nestali.

Osim ovog logora u Italiji imade mnogo drugih logora i prema obavještenjima, koje sam dobio nije njihovo stanje tako težko kao u Gonarsu, budući da se drugdje radi o odraslim zatočenicima ili o onim zatočenicima koje podpomaže Crveni križ ili su pak tzv. 'confinati', kojima je kretanje ograničeno. Ovima pripada dnevna podpora od 4 talijanske lire. **Prema izjavama koje sam čuo u Italiji izgleda, da tamo imade 30 do 40.000 zatočenika.** U ovoj stvari možda će naknadno biti u stanju da dadem točnije podatke.

Prilikom posjeta pružio sam zatočenicima pomoć u odjevnim predmetima za djecu (za 100 djece) u hrani (pekmeza i sladkiša) te 500 molitvenika, koje talijanska cenzura nakon tri tjedna pregledavanja nije dozvolila da se uruče zatočenicima, te krunica, koje su naročito tražili zatočenici. Na povratku iz Rima donio sam također nešto hrane te novčanu podršku od 40.000 lira, koja je dana od strane Svetе Stolice...»

U zapisničkoj izjavi opisuje dalje Dr. Lacković svoj boravak u Rimu posredovanje zamjenika državnog tajnika u Vatikanu monsignora Martinia i princa Lobkowitz, zatim audijenciju kod pape, kod nuncija Borgoueinia, pa posjet talijanskom Crvenom Križu, posjet Isusovcu Tacchi Venturi-u, posjet ministru NDH Periću i na koncu govori o osnivanju posebnog odbora za zatočenike, što sve nije toliko važno za opis užasnih prilika koje su vladale u logorima.

Da su talijanske vlasti, bez obzira bile one građanske ili vojne išle sustavno za tim, da se do posljednjeg iztriebi sav hrvatski živalj nije potrebno posebno iztaciti.

Ako je svakog dana umiralo samo u tom logoru oko 10 ljudi znači da ih je u roku od jedne godine dana umrlo 3650. Na tih je i nečujni način likvidirano tako za godinu dana oko 4000 Hrvata s iztočne obale Jadrana i to samo u jednom logoru. To je bila zaista paklenska osnova. (Navedeno prema: Ernest Radetić, *Istra pod Italijom*, Zagreb, 1944., str. 227b.-229b.)•

# PARTIZANSKI TEROR U ISTRI

## IZ "VIJESTI" I "HRVATSKOG LISTA":

Vijesti broj 15. od 20. 9. 1944. objavljuje "Sastav Oblasnog odbora NOFH-e" gdje se nabraja kao član izvršnog odbora Šenk, svećenik (narodnjak), dok ne navodi u popisu članova plenuma svećenika Kuzmu Jedretića. Hrvatski list broj 63 od 8. 2. 1945. u rubrici "Bilješka na rubu" objavljuje: "I tako se je gospodin don Mario, župnik iz Barbana, stavio u službu naših neprijatelja i zabio si u glavu da će odvuci narod od našega pokreta. On propovijeda da bi partizani htjeli uništiti vjeru i crkvu. To je besramna laž jednog petokolonaša, koji time prestaje biti narodni svećenik."

Broj 65 od 19.2.1945. u članku "Zločinac u svećeničkoj mantiji" opisuje kako je "pop Glavić, župnik u Žminju, potpuno skinuo krinku s lica i sada istupa kao otvoreni neprijatelj našega Narodooslobodilačkog pokreta i sluga njemačkih okupatora; kako je "za protunarodni rad pop Glavić upotrijebio svoj svećenički položaj, pa je u crkvi za vrijeme propovijedi pozivao muškarce da dođu na misu"; kako je ljudima garantirao "da ih Švabe neće dirati i da im se ništa neće dogoditi"; kako je pozivao muškarce i omladinu da kod njega potvrde svoje "legitimacije", pa da mogu mirno čekati Nijemce kod kuće"; kako je "ovaj protunarodni rad švapskog sluge Glavića imao uspjeha"; kako je 2. veljače ujutro bila u Žminju misa na koju je došao velik broj muškaraca; kako su u dogovoru sa Glavićem Nijemci toga dana blokirali grad i uspjeli uhapsiti 50 ljudi", koje su sve izvukli iz crkve i odveli ih u sigurnu propast; kako su "slijedećih dana Nijemci po selima u okolini Žminja hvatali sve one koji su ih sa "legitimacijom", koju im je potvrdio zločinac Glavić, čekali kod kuće"; kako je "ovaj prljavi narodni zlotvor, koji svoju prljavu dušu prikriva svećeničkom mantijom, predao u ruke njemačkih krvnika veliki broj naših ljudi koje sada čeka strahota ropskog rada i sigurna smrt" i konačno kako "narod Žminja ne će zaboraviti ovaj

zločin švapskog sluge Glavića, kojega kao i sve druge izdajnike našega naroda čeka pravedna kazna narodnoga suda. U istom je broju zabilježena i kratka obavijest kako je 4. veljače jedna grupa pijanih Švaba ušla u medulinsku crkvu, razbacala po crkvi sve stvari s oltara i s propovjedaonice "bestidno su se derali i psovali."

Broj 66 od 2. 3. 1945. u članku "Reakcioneri na djelu" opisuje kako se u zadnje vrijeme u Ližnjalu i drugim selima kotara

nih sela neće nikada nasjeti makinacijama ovih bijednika koji, kao sluge njemačkih okupatora, uzalud pokušavaju da razbiju i okrne jedinstvo naroda."

Broj 68 od 11.3.1945. u članku "Ustaška agentura u Puli" opisuje kako spomenuta agentura nastoji "proturiti u Istru što više ustaških knjiga koje reklamira kalendar tiskan u Trstu navodeći pisce Jorgovanića, Šopa, Soljačića, Riegera, Oršanića, Plefela, Mayera, dr. Šarić, Nikolu Žica, dr.

Žuvića, Prpića i Grgeća. Potpisnik članka Zv(ane Črnja) zaključuje da je to "nešto kao ratni zločin." Isti broj donosi i članak "Svećenik koji ne izvršava svoju dužnost" gdje se žigoše filipanski župnik Mirko Camlić što se 2. ožujka nije odazvao da pokopa dva pala partizana, opravdavajući svoj postupak neodgovarivim putovanjem u Pulu i strahom od marčanskih fašista pokopati li partizane. Ipak je Camlić sutradan održao za iste misu. Članak završava: "Narod Filipane traži od župnika Camlića da se otvoreno izjasni hoće li ići s narodom u pobjedu ili s fašistima u smrt. Za sada Camlić ide s fašistima."

Broj 69 od 14. 3. 1945. u izvještaju "Zločin neprijatelja na kotaru Čepić" govori kako su nedavno Švabe u Tupljaku uhvatili 4 čovjeka, koji pod utjecajem propagande nenarodnog svećenika iz Pićna nisu stupili u redove partizanske vojske; kako su iste izveli iz sela, onda im rekli da se mogu vratiti kući i kako su ih nakon nekoliko koraka pokosili rafalom.

Broj 70 od 18. 3. 1945. donosi dulji članak "Ustaški zlikovci u Istri" iz pera Zv(ane Črnja). Zvane piše kako je "Reakcionarna gamad u Istri konačno bacila krinku s lica..."; kako je "početkom ove godine pod firmom "Družbe sv. Mohora za Istru" štampan u Trstu neki tobože "nevini", kalendar... i neka hrvatska početnica"; kako se "po direktivama narodnih izroda Bože Milanovića i Brumnića taj materijal trebao rasturiti po cijeloj Istri"; kako "njihova protunarodna mreža nije bila u stanju da to učini, tako da su morali dozvati u pomoć



Pula opaža neko jače djelovanje jedne grupe reakcionera kojoj pripadaju: učiteljica Ljudmila Vodinelić, ustaškinja, koja je otvorila neku "hrvatsku školu" dozvolom njemačkih vlasti, iz Trsta dobila veću kolicinu hrvatskih knjiga, raspačava kalendare i knjigu Istra pod Italijom koju je napisao poznati istarski izrod i ustaša Ernest Radetić; reakcioner Ciceran, svećenik u Ližnjalu, koji je svojevremeno s oltara pozivao narod da partizanima ne da stoke"; učitelj Mihovilović iz sela Pomera također je dobio dozvolu od Nijemaca da otvara hrvatske škole..." Člankopisac zaključuje da "narod Ližnjana, Medulina i drugih okol-

Švabe i Pavelićeve domobrane, koji te kaledare sada razbacuju po našim selima na isti način kao što razbacuju i šire šapske letake i knjigu Emesta Radetića "Iskre pod pepelom"; kako ove i druge činjenice svjedoče "da između istarske reakcionarne gospode i ustaških koljača u Zagrebu ne postoji samo tjesna veza, nego da je naša domaća reakcija postala legalna ustaška agentura za Istru i pravo gnezdo zločinačke perfidnosti ustaštva"; kako će sada biti "i najnajnijima jasno radi čega je na primjer nenarodni svećenik Glavić iz Žminja pomagao Švabama da mobiliziraju naš narod"; kako su "i istarski ustaše Milanović i drugi pored svoga rada oko rasturavanja ustaških knjiga i s tim u vezi stvorili plan kako će i našu Istru pretvoriti u krvavo polje bratobilačkog klanja"; kako su se "na tom krvničkom poslu našli zajedno svi izrodi Istre sa izrodima cijelog hrvatskog naroda. Pored Milanovića, Brumnića itd, nekoliko istarskih ustaša aktivno radi u Zagrebu. To su Ernest Radetić, dr. Ante Ciliga, Ante Rojnić i niz drugih"; kako "uzalud ustaški zlotvori u Istri Milanović i Brumnić prikrivaju svoje prljave duše svećeničkim mantijama, uzalud oni nastoje da okrnje i razbiju udarnu silu naroda pričama da je Narodno-oslobodilački pokret protiv vjere i crkve. Više nego ikada do sada, narodu Istre danas je jasno jedno, a to je da ti ljudi nisu nikada bili ni pošteni Hrvati, ni pravi svećenici" i kako će na kraju "narod znati urediti račune i sa ovom domaćom ustaškom gamadi." Isti broj Hrvatskog lista donosi kratak članak "Svećenik šalje brata u smrt" i opisuje kako je svećenik Vice Pereša iz sela Bičići došao kući u posjet obitelji upravo onoga dana kad mu je brat Tone trebao krenuti u partizane i kako ga je nagovorio da povuče donešenu odluku i radije ide raditi u Vodnjan za okupatora te je tako brat brata poslao u smrt. Isti broj bilježi i kratku vijest iz Kringe prema

kojoj svećenik "Felice Milanović" vrši agitaciju da se mladići mobiliziraju u domobrane te da ih takvim protunaradnim i bezdušnim radom šalje u borbu protiv braće i u očitu smrt.

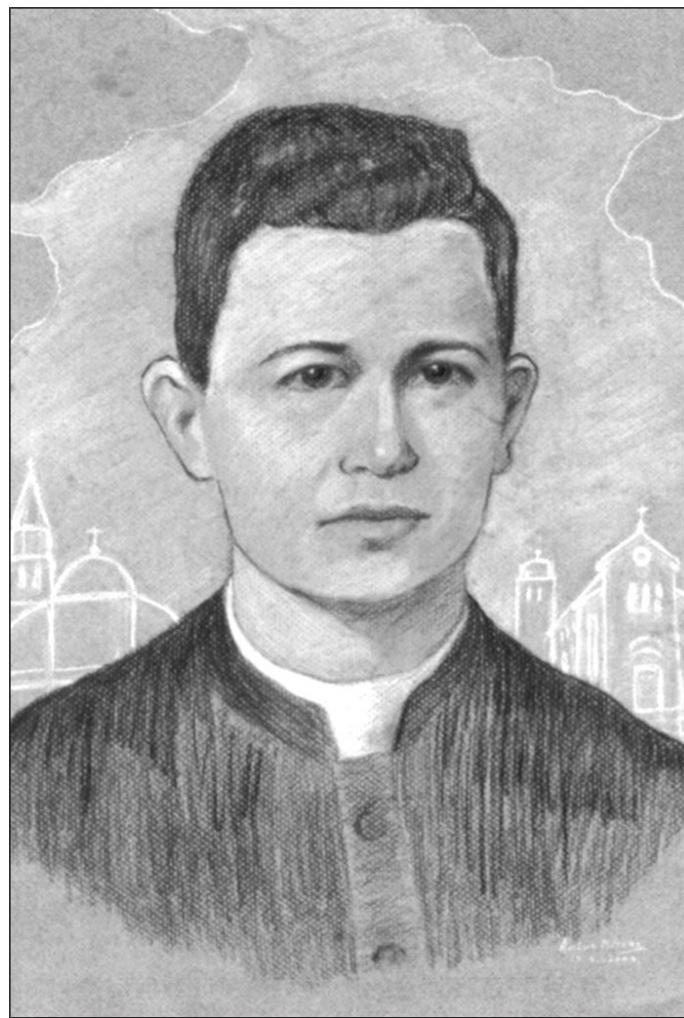
Broj 71 od 25. 3. 1945. objavljuje duži članak "Propali planovi" koji je potpisao Osman (Janez Žirovnik). Nakon opisanja teškog ratnog stanja koje je Istra pro-

Ližnjana i Mihovilovićem iz Pomera, koji otvaraju hrvatske škole u kojima uče iz ustaških knjiga; don Lucianom Manzinom iz Rovinja, koji se obara na hrvatsko-talijansko oružano bratstvo; seljakom Milovanom iz Režanci i učiteljem Sošićem iz Sošići, koji narodu prikazuju NOP kao komunističku diktaturu." Članak završava konstatacijom kako je "narod iz te kušnje izšao jači, čvršći i čeličniji,... dok su reakcionari i neprijatelji Narodno-oslobodilačkog pokreta ostali bez janjećih koža kojima su prikrivali svoje protunarodne namjere."

Broj 72 od 3. 4. 1945. pod naslovom "Obnova crkve u Hreljicima" dokumentira u kratko kako je Okružni NOO za Pulu dobio građevni materijal i u dogovoru sa svećenikom obnovio trošnu crkvu Svete Marije.

Broj 75 od 12. 4. 1945. u članku "Kaznjen izdajnik iz Režanci" opisuje kako je narodna vlast uhitila, saslušala i na smrt strijeljanjem osudila "narodnog izdajnika Milovana iz sela Režanci" nakon što se u postupku priznao krivim: da je "njemačkoj policiji redovito javljaо kako će i gdje moći uhvatiti pojedine naše drugove"; da je "u pismu njemačkoj policiji u Puli molio Nijemce da u Režancima postave domobranski garnizon"; da je "poslao Gestapo-u popis imena aktivista Narodno-oslobodilačke Fronte"; da je "dao Nijemcima upute kako treba da postave zasjedu da bi te aktiviste pohvatili"; da je "kriv za česte upade Švaba u selo

Režance, za pljačku i za ostale zločine koje su Švabe izvršile nad ovim selom"; da su na njegov "poziv fašistički banditi iz Savičente upali 22. VII. 1944. u selo Režance i tom prilikom ubili jednog starca, a drugari Petrović bodežom iskopali oči. Isti broj donosi kratku vijest kako su njemački vojnici 16. ožujka upali u selo Golaš, izvršili razna zlodjela, provalili u crkvu i pucali u raspolo i svete slike. (Prema knjizi don Ivana Graha, *Istarska crkva u ratnom vihoru (1943.-1945.)*, Pazin, 1998., str. 59.-62.)"



Svećenik Miroslav Bukšić (1920.-1947.), jedan od žrtava jugokomunističkog terora u Istri

živiljavala Osman nabraja koji su sve reakcionari i narodni neprijatelji "do tada sakriveni po rupama... izmilili iz skrovišta... Oni su se nadali, zapravo bili su sigurni, da je došao njihov čas, kada će moći ostvariti svoje protunarodne planove." I nastavlja da su se "ovi reakcioneri našli na liniji s protunarodnim svećenicima Brumnićem, Glavićem iz Žminja, koji tjera narod u okupatorske redove; Ciceranom iz Ližnjana, koji sa olтарa zabranjuje narodu da bilo čime pomaže NOP te vrši propagandu za ustaške knjige; ... učiteljima Ljudmilom Vodinelić iz

# JE LI NA TEMU O "FOJBAMA" KONAČNO STAVLJENA TOČKA?

Ako je ijedna tema na ovim prostorima istarskim mučna, onda je to ona o fojbama. Kraškim jamama u kojima je, navodno, tijekom Drugoga svjetskog rata završilo 10.000 - 15.000 Talijana. Prema talijanskim izvorima. A bivši partizani priznaju da je tako stradalo tek nešto preko 800 sve samih "okorjelih fašista", kako kažu. Postavlja se opravdano pitanje, zašto Talijani nisu iz te iste jame u Bazovici, oko koje se danas okupljaju, izvadili posmrtnе ostatke stradalih? Možda bi tada priča o 10.000 - 15.000 "infojbiranih" bila ipak samo ... priča! A od te mučne teme, napisa o njoj, komentara u sredstvima javnog priopćavanja ... muka mi je! I zbog onih "infojbiranih" i njihovih još živućih egzekutora, "infojbatora". I svih onih, koji iz ovih ili onih razloga brane ili napadaju jedne ili druge. Jer!

Neosporna je činjenica da je fašistička Italija provodeći Musolinijevu ideju o obnovi Rimskog carstva, okupirala Istru, Dalmaciju, otoke i dio Slovenije. Isto je tako neosporno da su talijanski fašisti, ovdje u Istri ognjem i mačem pokušavali zatrati svaki trag hrvatstva, da su palili sela, ubijali domaći hrvatski živalj, punili zatvore i logore Hrvatima. Hrvatski jezik, nazivlja, imena i prezimena bili su zabranjeni, odnosno zamjenjivani novim izmišljenim talijanskim. Nije li to doista pravi genocid? I kad je tome tako, doista iritira kad talijanska strana tako uporno maše svojim žrtvama rata, kojeg su sami započeli. Ja se ne sjećam kad se je to Italija ispričala ovoj, ili onoj bivšoj državi, za sva zla koja smo mi Hrvati pretrpjeli od njih Talijana. Ali!

Postoji i druga strana medalje. Tamna strana mjeseca! Neke pravne, pa i moralne norme koje vrijede za ljude, pojedince, trebale bi vrijediti i za države i narode. Ako te netko, pa ma kako teško uvrijedi, zlostavlja, ponizava, pa sam pravdu u ruku uzmeđ, te zlotvora umlatiš, kocem, sjekiom, u pravednom gnjevu, ipak ćeš završiti u zatvoru! Jer i prekora-

*Piše:*

**Vlado JURCAN**

čenje nužne obrane, krivično je djelo! Dakako, svaki okupatorski vojnik, legitimni je cilj onih koji se bore za oslobođenje i koji okupaciju ne priznaju. No, nijedan cilj ne može opravdati sva sredstva. I to je u slučaju "fojbi" bitno. Jer!

Ne može se i ne smije, zato što su Talijani okupirali naše krajeve, svakoga talijanskog vojnika, najčešće mobiliziranog, držati zlotvorom. Ne može se i ne smije se sa zarobljenim talijanskim vojnicima postupati na zvјerski način! A u dñima bezvlašća, nakon kapitulacije Italije, takve su se stvari doista događale. U toliko spominjanoj jami, "fojbi", kod Velih Golja, stradali su zarobljeni talijanski vojnici. Pretežno golobradi mladići, koji ni u kojem slučaju nisu bili... "sve sami zločinci", kako to tvrde Miho Valić i njegovi partizani, nervozno neuvjerljivo, uspaničeno, kad god netko dodirne temu o "fojbama". I kažu: "Narod im je presudio!". Pa i linč je nekakva presuda, nekakvog naroda! I opet se postavlja logično pitanje: Ako se radi o spontanom gnjevu naroda, kako to da Miho Valić i njegovi, raspolažu točnim podacima o tome koliko je u tim neplaniranim, neorganiziranim smaknućima taj "narod", ljudi pobacao u jame? Zlotvori, ratni zločinci, apsolutno zasluzu kaznu. Pravednu i strogu, koju će im za nesumljivo utvrđene zločine, izreći kakav-takav sud. Ali ne i rulja!

Nije bilo, niti će biti rata u kojem se ne događaju zvjerstva, strahote, počinjeni zbog neprijemeren i neumjerene osvete. S te se strane ono što se je događalo u Istri, nakon kapitulacije Italije i na kraju rata može razumjeti. Ali ne i opravdavati! Pad Italije nije obilježilo samo radosno klicanje, nego i posvjemašnja pljačka prodavaonica, skladišta, kuća! I "fojbe", dakako! Je li to mogla kontrolirati, sprje-

čavati, još jedva formirana partizanska vlast? Teško ili nikako! Ali stoji, nažalost i na našu sramotu, činjenica da iza tih "infojbiranih" ipak većinom stoje ti isti partizani. No, bilo bi nepravedno i netočno tvrditi da su svi partizani, svi istarski Hrvati, krvoločni ubojice. Stoga bi bilo pametno da se SAB, odnosno Miho Valić i njegovi partizani, odlučno, jasno i nedvosmisleno ograde od "infojbatora", zlotvora u svojim redovima. A ne da uporno brane i opravdavaju ono što im ni najmanje ne služi na čast. I isto tako uporno i neuvjerljivo sve "infojbirane" prograšavaju ... "sve samim ratnim zločincima i fašistima", kad je očito da to nije istina. A i zločinac je ipak čovjek! I svaki čovjek može postati zločinac, ako čini zlodjela. Nadalje, kao što je neprihvatljivo ubijati nekoga samo zato što je partizan, komunisti, tako je isto neprihvatljivo ubijati nekoga samo zato što je fašist. Jer, ne treba s uma smetnuti da su mnogi ljudi u Istri (i Talijani i Hrvati) postali članovi "fašija", samo zato što u tom fašističkom režimu nisi mogao dobiti ni mjesto konduktora u autobusu, ako nisi bio član režimske stranke!

Valja na kraju reći i još nešto. I pored toga što je neosporno da su i fašisti i partizani činili zlodjela, među njima postoji bitna, temeljna razlika. Ne toliko u sredstvima koliko u ciljevima. Jer oslobođanje svog naroda od ropstva, od okupacije, plemenit je cilj! Naprotiv, porobljavanje drugih naroda, okupacija drugih država, planirano "ukidanje" postojanja cijelog jednog naroda, pretvaranje Hrvata silom u Talijane, zločinački je, genocidni cilj! I to treba imati na umu kad se ocjenjuje to zlo doba.

Pomirba Italije i Hrvatske? Do kada? Do prve prilike ili neprilike! Jer pomirbi treba prethoditi obostrano priznanje zlodjela i iskreno pokajanje. A toga bar dosad nije bilo!•

# SAMSON – RATNIK NEOPISIVE SNAGE KOJU NERAZUMNO RASIPA, PA POSTAJE ROBOM SVOJIH NEPRIJATELJA

Tijekom 11. stoljeća pr. Krista, Izraelci bivaju izloženi pojačanom pritisku susjednih Filistejaca koji nastanjivaju južni dio obale Sredozemnog mora. Polovicom toga stoljeća javlja se junak-ratnik iz plemena Dan, koji svojom snagom zburjuje i prijatelje i neprijatelje; prijateljima ulijeva nadu kako će ih oslobođiti od ratobornih, kulturno i vojnički jačih, Filistejaca, a svojim protivnicima ulijeva strah svojom nadljudskom snagom, kojoj ne znaju podrijetlo, pa joj se onda i ne mogu suprotstaviti. Za ljudе narednih naraštaja Samson ostaje tajanstven i ujedno veoma zanimljiv, možda jednim od najzanimljivijih likova iz Biblije uopće!

U mladenačkoj dobi odlazi u grad Timnu i zaljubi se u filistejsku djevojku. Njegovi se roditelji protive ženidbi s djevojkicom koja nije Židovka, ali on ustraje u svom naumu. Odlazi ponovno voljenoj djevojci i na ulazu u grad udari na lava i golim ga rukama razdere. Za vrijeme svadbe bijahu zbog toga svi uzvanići na oprezu, jer se pronio glas o njegovu junaštvu; na oku ga je držalo 30 probranih mladića. Samson im postavi zagonetku; ako je odgonetnu za sedam svadbenih dana, on će im dati trideset truba platna i trideset haljina, a ako je ne riješe, oni će njemu dati to isto. Kako nisu mogli pronaći odgovora, izvrše pritisak na Samsonovu mlađu ženu: ona mora od njega izmamiti rješenje; ako to ne učini, spalit će i nju i očev joj dom! Samson joj ne htjede povjeriti tajnu, ali ona bijaše uporna i on konačno popusti. Povjeri joj rješenje zagonetke, a ona ga priopći ljudima svoga naroda. Samson ode u Filistejski grad Askalon, ubije trideset ljudi, uze im odjeću i dade je onima koji su riješili zagonetku. Zatim se vrati srdit svojim roditeljima, ali u vrijeme žetve ponovno dođe u dom svoje žene. Nu nje nije našao. Njegov ju je tast dao drugom mladiću. Samson im zapali žitna polja, maslinike i vinograde. Filistejci zbog toga zapale njegovu ženu i

**Piše:**

**Dr. Vjekoslav Božo JARAK**

njezine roditelje, ali i Samson se stade njima osvećivati na sve strane. Filistejci odgovore svestranim napadom na Izraelce postavljujući zahtjev za Samsonovo izručenje. Izraelci tada zatraže od Samsona miran pristanak na predaju. On pristane i svezan bude izručen Filistejcima. Dok su se oni radovali s te lovine, Božja snaga prožme Samsona i on rastrgne konope i lance, kojima bijaše svezan i navalni na svoje protivnike te ih poubjija.

Biblijsko izvješće kao da se tu prekida, pa se s nekom mjerom ponosa ističe kako u vrijeme prevlasti Filistejaca Samson bijaše sudac dvadeset godina. Međutim uslijedili su novi zapleti. Samson je jednom prilikom došao u Gazu i tu su mu neprijatelji postavili zamku. Nu on je prozreo njihov naum, išcupao gradska vrata s oba dovratnika i uznio ih na vrh gore.

Poslije toga Samson je ponovno zavolio neku ženu imenom Delila; i ona, kao i prva, bijaše Filistejka. Filistejski knezovi obećaju joj mnogo novaca ako ga zavede i od njega dozna izvor njegove snage. Tri puta je pokušavala i Samson je odolio kušnji, ali četvrti put prizna kako je izvor njegove snage u Bogu, kojemu je od majčina krila zavjetovan služiti; zoran znak toga zavjeta je njegova kosa: ako bi je ljudi obrijali, izgubio bi svoju snagu. Delila pozove ljudi koji joj donesu obećani novac; ona uspava Samsona, a oni mu obriju sedam pramenova kose te on počne gubiti snagu, i Gospod okrenu od njega glavu. Filistejci ga uhvate, iskopaju mu oči i prisile da u tamnici okreće mlinski kamen. Za vrijeme velike svečanosti uz koju bijaše povezana i žrtva u znak zahvalnosti za veliku pobjedu nad Samsonom, na svečanost dovedu i Samsona. On tada zavapi Bogu i zamoli da mu još jednom vrati snagu. Napipa srednje stu-

pove na kojima počiva zgrada i snažno ih potrese te sruši zgradu i zajedno sa sobom gurnu u smrt filistejske knezove i sabrani narod. Pisac završava svoje izvješće: «Više ih ubi umirući nego što ih pobi za život!».

Ako zastanemo kod navedenih podataka i površno se zamislimo nad Samsonom i njegovim djelima, pomislit ćemo: div od čovjeka, ali ljubavnik i nasilnik, krvnik i osvetnik, junak snova iz prastarih priča, nešto nalik Heraklu, junaku iz prastarih grčkih priča. Može li nam Samson reći nešto više od Herakla i sličnih junaka? Ima li u njegovu životopisu nešto istinski ljudsko i ujedno vjersko? Zašto je izvješće o njemu uopće ušlo u Bibliju?

Promotrimo li njegov usud u bitnim odrednicama koje se kriju i pod ruhom nama nerazumljivih Samsonovih izlijeva nadljudske snage, zapazit ćemo neke izrazito ljudske, ljudima svojstvene crte! To može biti dostatan razlog koji nam potvrđuje potrebu traženja srednjega puta: između divljenja i osudbe pronaći srednji put koji se zove put razumijevanja! Koliko god njegova snaga буди udivljenje, Samson u jezgri svoje ljudskosti nama ostaje stran. To je velika pouka! Ima u nama ljudima odista nešto strano u ljudskom biću.

Svaki oblik snage može iskočiti iz svoga normalna toka i pretvoriti se u razornu silu, nerazumno i pogibeljnu ne samo za svoje protivnike nego i za svoga nositelja – junaka komu ona pripada. U tom smislu glasi se i narodna mudrost: «Junaka majka oplakuje!». Nije riječ o istinskom junaku, premda se i to događa, nego o čovjeku koji se junači i želeći potvrditi u javnosti svoju snagu, bez razmišljanja i razumne prosudbe, nerazumno srlja u propast.

Narod vidi u Samsonu junaka koji će ustati na obranu i odbiti nasilna osvajača, ali to se ne događa. Samson na to i ne pomišlja. On ubija Filistejce, ali to čini iz povrijeđena ponosa i osvetoljubivosti. On istinski voli svoju djevojku. Sukladno

ljudskom iskustvu, put do voljene djevojke vodi ga preko stanovitih zapreka; on ih savladava – ubija lava golin rukama, ali njegova voljena djevojka ne voli iskreno: ona podliježe kušnji i izdaje ga njegovim neprijateljima. Njegov je ponos povrijeđen i on se osvećuje – pali žitna polja, vinograde i maslinike.

I drugu djevojku, tuđinku Delilu, Samson voli iskreno, ali ona glumi ljubav i prima mito te ga izdaje. Silan junak bude oslijepljen i poput nerazumne životinje upregnut, te okreće mlinški kamen.

Tako osramočen i ponižen, obraća se – po prvi put – iskreno Bogu i moli pomoći! Kad je dobije, ne razmišlja kako bi je razumno upotrijebio na opće dobro, kako bi izbavio sebe i svoj narod od zlostavljanja i poniženja, nego ponovno smišlja osvetu, besmislenu i samoubilačku nalazi svoju smrt zajedno sa smrću svojih neprijatelja.

Početak Samsonova života bijaše u znaku Božje naklonosti – došao je na svijet kao Božji dar i ujedno kao nada svojih roditelja i svoga naroda.

Zašto je skrenuo na stranputicu? To ne znamo, ali možemo o tome razmišljati postavljajući neka pitanja? Zašto je išao tražiti djevojku u neprijateljskoj sredini? Je li dosta reći: nije je tražio nego se, slučajno, zaljubio! Nu on je tu djevojku volio! Zašto njegovi roditelji nisu bili uviđavnici, popustljiviji? Zašto je on išao živjeti u djevojkinoj kući?

Kako su njegovi neprijatelji bili domišljati! Kad je zavolio drugu djevojku, nisu joj prijetili, nego su joj za izdaju ponudili mnogo novaca? Kako se Samson, nakon prve izdaje, nije upitao: možda je opet posrijedi zamka i izdaja? Oslanjao se na svoju snagu, a znao je dobro kako mu ona dolazi od Boga i Bog je nije dao za poigravanje i suludo osvećivanje!?

I još nešto možemo upitati? Što bi se moglo dogoditi da je njegov brak uspio? Bi li u tom slučaju Samson, služeći se svojom nadčovječnom snagom, mogao postati most pomirenja među Filistejcima i Židovima!?

## ŽIVE RANE

### (6. bojni 1. gardijske brigade)

<i>domovina</i>	<i>nož se sjaji</i>
<i>majka zove</i>	<i>ruka trza</i>
<i>svoje Tigre</i>	<i>smrt je po te</i>
<i>i Orlove</i>	<i>došla brza</i>
<i>u stroj</i>	
<i>Tigri</i>	<i>šesta bojna</i>
<i>i Orlovi</i>	<i>rane liže</i>
<i>da se prošlost</i>	<i>polizati</i>
<i>ne ponovi</i>	<i>i ne stiže</i>
<i>da četničke</i>	<i>nove rane</i>
<i>crne zmije</i>	<i>nova bitka</i>
<i>ne izgrizu</i>	<i>od gubitka</i>
<i>Kroacije</i>	<i>do gubitka</i>
<i>spreman Tigar</i>	<i>strašan ratnik</i>
<i>pušku hvata</i>	<i>šeste bojne</i>
<i>ljubi dragu</i>	<i>ne boji se</i>
<i>majku</i>	<i>puške strojne</i>
<i>brata</i>	
<i>njegova su</i>	<i>ne boji se</i>
<i>sva bojišta</i>	<i>svijetla noža</i>
<i>život mu</i>	<i>njegova je</i>
<i>ne vrijedi ništa</i>	<i>tvrdna koža</i>
<i>bojište je</i>	
<i>sve u krvi</i>	<i>Bogu dušu</i>
<i>tuče Tigar</i>	<i>tijelo zemlji</i>
<i>gine prvi</i>	<i>pa zajedno</i>
<i>po bojištu</i>	<i>sve samelji</i>
<i>crne vrane</i>	
<i>broje</i>	<i>što će ostat</i>
<i>znane i neznane</i>	
	<i>puška strojna</i>
	<i>i u srcu</i>
	<i>šesta bojna •</i>

Mario BILIĆ

# BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXXV.)

## NEPOUZDANI PODATCI O BROJU ŽIDOVA U NDH

Pisci navode različit broj Židova, koji su živjeli na području Nezavisne Države Hrvatske uoči njezina nastanka. Pojedini od njih tvrde, da ih je bilo i to: **Vladimir Žerjavić** 34.400, **Ivo i Slavko Goldstein** 38.000 – 39.000, **Jaša Romano** preko 39.500 itd. (517). Te brojke su od temeljne važnosti, jer se od njih polazi pri utvrđivanju broja smrtno stradalih Židova na hrvatskome državnom području. Ali ni jedna od njih ne odgovara istini.

Godine 1840. bilo je u banskoj Hrvatskoj, uključivši tu čitav Srijem, dakle u granicama do 1918., samo 1.352 Židova. Kasniji popisi pokazuju njihov nagli porast, pa ih je bilo 1869. godine 9.876, 1880. godine 13.488, 1890. godine 17.261, 1900. godine 20.032 i 1910. godine 21.013. Sličan razvitak bio je i u Bosni i Hercegovini. Tu ih je bilo 1879. godine 3.426, 1885. godine 5.805, 1895. godine 8.213 i 1910. godine 11.868 (518). Za Dalmaciju nema podataka, ali zbog njihova maloga broja u njoj, manjak tih podataka ništa bitno ne mijenja. Dakle, u banskoj Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1910. bio je ukupno 32.881 Židov. Ovako nagli porast njihova broja pokazuje, da to nije bila posljedica prirodnoga priraštaja nego useljavanja iz drugih zemalja. Njihova golema većina nije bila ni rođena u Hrvatskoj ili Bosni i Hercegovini, nije bila srasla s tim zemljama niti ih je držala svojom domovinom, pa je uvjek bila spremna iseliti se iz njih u potrazi za boljom zaradom. Prvi popis stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca bio je 31. siječnja 1921. Prema tomu popisu, u banskoj Hrvatskoj, uključivši tu cijeli Srijem, otok Krk i općinu Kastav, bilo je 20.338 Židova, u Bosni i Hercegovini 12.028 i u Dalmaciji s Kotorom 322, odnosno ukupno 32.688 Židova. Samo u banskoj Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini bilo je 32.366 Židova, pa je to u odnosu na 1910. pad za 515 osoba, odnosno za 1,56 posto. Na području cijele države tada je bilo 64.159 Židova (519).

*Piše:*

**Ivan GABELICA**

Idući i ujedno zadnji popis stanovništva u Kraljevini Jugoslaviji bio je 31. ožujka 1931. On nije proveden prema povijesnim područjima nego prema novoosnovanim banovinama, koje se nisu podudarale s tim područjima, pa se samo preračunavanjem može doći do podataka o broju Židova 1931. u banskoj Hrvatskoj, Bosni i

Srijemu, koji je bio u Dunavskoj banovini, živjelo je ukupno, uključivši tu i grad Zemun, kao dio Uprave grada Beograda, 1.311 Židova. Južna Dalmacija i istočna Hercegovina s Foćom bile su u sastavu Zetske banovine. U tom dijelu te banovine bilo je ukupno 186 Židova (Bileća 19, Dubrovnik 117, Foča 4, Kotor 39, Nevesinje 1 i Trebinje 6). Znači, da je 31. ožujka 1931. na području banske Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Dalmacije, sve u granicama iz godine 1918., bilo 32.669 Židova, dakle 19 manje nego 1921. Istodobno je na području cijele Jugoslavije zabilježen njihov porast: bilo ih je 68.405 (520).

Ali banska Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Dalmacija, pa prema tomu i Židovi s toga područja, nisu u cijelosti pravno ili faktično bili u sastavu Nezavisne Države Hrvatske. Zato od utvrđenoga broja Židova na tim područjima treba odbiti njihov broj u kotarima Čakovec 631, Prelog 105, Sušak 186, Korčula 1, Kotor 13 i Split 179, dakle ukupno 1.115 osoba, pa se dobije broj od 31.573 Židova, koliko ih je 1921. živjelo na području, koje je pravno i faktično bilo u sastavu Nezavisne Države Hrvatske (521). Jednako tako treba od broja Židova, koji su na istom području živjeli 1931., odbiti njihov broj u kotarima Čakovec 539, Prelog 66, Bakar 1, Kastav 4, Krk 1, Rab 4, Sušak 98, Benkovac 5, Biograd 2, Korčula 3, Kotor 59, Split 303 i Šibenik 28, dakle ukupno 1.091 osobu, pa proizlazi, da ih je te godine na području, koje je pravno i faktično bilo u sastavu Nezavisne Države Hrvatske, živjelo ukupno 31.578 (522).

No, osim dva državna popisa stanovništva (1921. i 1931.), u Kraljevini Jugoslaviji su postojala i dva popisa Židova (1924. i 1940. godine), što ih je proveo Savez židovskih vjeroispovjednih općina, skraćeno nazvani rabinski popisi. Iako nema nikakva razloga sumnjati u vjerodstojnost državnih popisa, barem što se tiče Židova, jer su oni podupirali režim-



Oglas Židovskog odsjeka Ustaškog redarstva od 7. lipnja 1941.

Hercegovini i Dalmaciji i do uspoređivanja tih podataka sa stanjem u 1921. godini. Ove zemlje bile su obuhvaćene u Drinskoj, Dunavskoj, Primorskoj, Savskoj, Vrbaskoj i Zetskoj banovini te u Upravi grada Beograda (grad Zemun). Primorska, Savska i Vrbaska banovina u cijelosti su se prostirale područjem navedenih zemalja, a Drinska, Dunavska i Zetska samo djelomice. U Primorskoj banovini bilo je 581, u Savskoj banovini 19.575 i u Vrbaskoj banovini 1.160 Židova. Drinska banovina obuhvaćala je dio Bosne i dio Srbije i u njoj je bilo 10.013 Židova. Od toga ih je na bosanskom dijelu bilo 9.856, a ostatak na srpskom dijelu.

sku velikosrpsku politiku, pa državna vlast sigurno nije imala razloga umanjivati njihov broj i tako ih oštećivati, ta dva posebna židovska popisa, unatoč njihovu pretjerivanju, pružaju dragocjene podatke za utvrđivanje njihova broja nakon 1931., kada nije bilo državnog popisa. Prema rabinskomu popisu od 1924.godine, u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca je bilo 73.266 Židova, dakle 9.107 više nego što je utvrđeno državnim popisom 1921., a od toga u banskoj Hrvatskoj 22.731, u Bosni i Hercegovini 13.701 i u Dalmaciji 412, dakle ukupno 36.844 Židova, odnosno 4.156 više nego što je to bilo po državnom popisu (525). To bi značilo, da ih je na području cijele države bilo preko 14 posto, a na području banske Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Dalmacije preko 12,7 posto više nego što je to utvrđeno državnim popisom 1921.godine. Toliki prirodnji priraštaj je nemoguć, a u tomu razdoblju nije bilo ni značajnijega useljavanja Židova iz inozemstva, pa je, pogotovo obzirom na popise iz prethodnih pedesetak godina, nemoguće prihvati rezultate toga rabinskog popisa kao vjerodstojne.

Taj popis je ipak koristan, jer se na temelju njega može kritički vrijednovati drugi rabinski popis, onaj iz 1940. godine, koji je i jedini izvor podataka o broju Židova u Jugoslaviji uoči njezina sloma. Prema tomu popisu, Židova je u cijeloj Jugoslaviji 1940. bilo samo 66.843, u banskoj Hrvatskoj bilo ih je 18.345, u Zagrebu 9.467, a u Sarajevu 8.114 (524). U odnosu na rabinski popis iz 1924..godine, ovaj iz 1940. je pokazao pad Židova za 6.425 osobe ili odprilike za 8,76 posto. Bilo ih je manje nego što je ustanovljeno i državnim popisom 1931. za 1.922 osobe, odnosno za oko 2,8 posto. U banskoj Hrvatskoj je taj pad bio relativno još i veći. Prema rabinskem popisu, 1940. godine u njoj je bilo 4.386, odnosno oko 19 posto manje Židova nego 1924. Usprerđeno s državnim popisom 1931., pad židovskoga pučanstva je iznosio 2.541 osobu, odnosno oko 12 posto. I u Bosni i Hercegovini je bila uočljiva tendencija opadanja broja Židova za vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Prema državnim popisima, 1921. bilo ih je 12.026, a 1931.



*Židovski starački dom Lavoslava Švarca u zagrebačkoj Bukovačkoj ulici*

u Vrbaskoj banovini 1.160 i u bosansko-hercegovačkim dijelovima banovina i to: Drinske 9.856, Primorske 201 i Zetske 30, dakле ukupno 11.247 (525).

Nakon 1930.godine uslijedilo je ubrzano opadanje židovskoga pučanstva u cijeloj Jugoslaviji, a u hrvatskim zemljama naročito. Do toga je dovelo više čimbenika. Velika gospodarska kriza pogodila je i Židove, pa su napuštali zemlju, s kojom ionako nisu bili osjećajno vezani, i odlazili u druge, u kojima im se je pružala kakva-takva zarada. Osim toga, općenito je zapažena pojava, da Židovi zbog poslovnih razloga sele prema jačim političkim središtima, pa je njihova unutarjugoslavenska seoba bila usmjerena prema Beogradu. Zato je stalno opadalo udio Židova banske Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Dalmacije u njihovu ukupnom broju u Jugoslaviji. Židovi iz spomenutih zemalja činili su 1921. blizu 51 posto svih jugoslavenskih Židova, a 1931. taj udio je pao na oko 47,75 posto. Kasnije je taj udio i dalje ubrzano padaо, pogotovo nakon 1940. Na to je utjecalo još nekoliko čimbenika. U Savskoj banovini, koja je bila prva po broju židovskoga pučanstva u Jugoslaviji, godine 1937. rođeno je 116, a umrlo 265 Židova, pa je mortalitet bio veći od nataliteta za 147 osoba, odnosno za više od

126,7 posto. Druga po broju Židova bila je Dunavska banovina, u sastavu koje je bio Srijem. Tu je među Židovima mortalitet nadmašivao natalitet za preko 75 posto. Takvo stanje bilo je i prije 1937., (526), a nema razloga sumnjati, da je sličan odnos između mortaliteta i nataliteta u tim banovinama bio i nakon te godine. Razumljivo je, da je zbog toga broj Židova u banskoj Hrvatskoj, gdje je živjelo 2/3 njihova cjelokupnoga pučanstva buduće Nezavisne Države Hrvatske, morao rapidno opadati. U Primorskoj pak banovini natalitet i mortalitet među Židovima bili su približno jednaki (527).

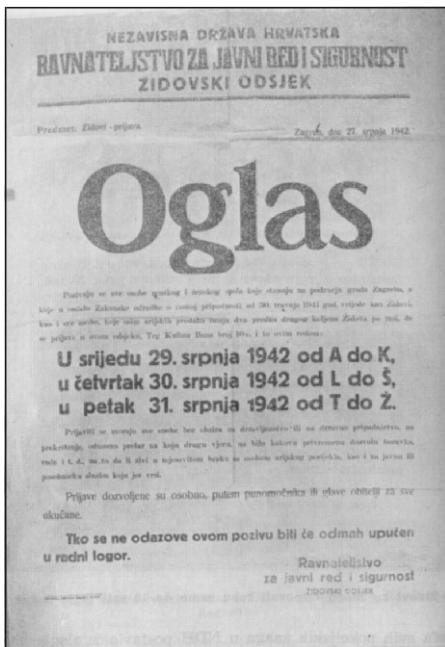
Prema tvrdnjama **dr. Mire Kolar-Dimitrijević**, kako ih prenose dr. Ivo i Slavko Goldstein, antisemitski propisi, što ih je donijela vlada Cvetković-Maček u listopadu 1940., daleko su se strože provodili u Banovini Hrvatskog, u kojoj je bilo i preko 900 bosanskohercegovačkih Židova, nego u ostalim dijelovima Jugoslavije, zbog čega su mnogi Židovi sa svojim kapitalom selili u Beograd (528). S obzirom na tendenciju opadanja židovskoga pučanstva u Bosni i Hercegovini, koje je od 1921. do 1931. iznosilo 781 osobu, odnosno nešto manje od 6,5 posto, osnovana je prepostavka, da je taj trend ne samo nastavljen, nego zbog gospodarske krize i

opće tendencije seljenja prema središtima političke moći bio i ubrzan i da je do 1940. broj Židova na tomu području smanjen najmanje za daljih 8 posto ili za 900 osoba odprilike pa ih je tada tu moglo biti oko 10.347. Dr. Jaša Romano i sâm Židov, sklon uvećavanju broja židovskoga pučanstva i njegovih žrtava, tvrdi, da je uoči travanjskoga rata 1941. u Dalmaciji bilo 400 Židova (529). Kako se radi o relativno maloj veličini, koja ne će bitno utjecati na ukupni rezultat, ta se brojka može prihvati. Dakle, uzimajući u obzir i rabinski popis iz 1940., u banskoj Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Dalmaciji te godine moglo je biti najviše 29.092 Židova. To se, međutim, odnosi samo na Židove tzv. mojsijevske vjere.

No, dio Židova je u predhodnih šezdesetak godina istupio iz židovstva i prešao na drugu vjeru, naročito katoličku. Prema dr. Ivi i Slavku Goldsteinu u Zagrebu su do kraja 1940. iz židovstva istupile 653 osobe. Istodobno su s drugih vjera prešle na židovstvo 132 osobe (530). To znači, da je tim prijelazima židovstvo u Zagrebu izgubilo 521 člana. Zagrebački Židovi činili su uoči Drugoga svjetskog rata blizu 1/3 svih židova na području banske Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Dalmacije, kada su ti istupi iz židovstva bili najčešći. Predpostavljući, da su ovi vjerski prijelazi bili ravnomerni na cijelome tom području, onda je Židova drugih vjera, a ne mojsijevske, u budućoj hrvatskoj državi moglo biti oko 1.563. Ali u međuvremenu mnogi od tih prijelaznika su pomrli. Samim prijelazom na drugu vjeru oni nisu mogli najedampot promijeniti svoj odnos prema životu i smrti, pa je sigurno i kod njih mortalitet puno nadvisio natalitet. Uz to, oni su sada najčešće sklapali ženidbe sa svojim novim istovjernicima, a djeca iz takvih brakova u većini slučajeva, prema Zakonskoj odredbi o rasnoj pripadnosti, nisu smatrani Židovima. Naime, prema toj Zakonskoj odredbi, u pravilu nisu smatrane Židovima osobe, koje među predcima drugoga stupnja (djedovi i bake) imaju dva predka, koji nisu Židovi, ako 10. travnja 1941. nisu bili mojsijevske vjere niti su kasnije na nju prešli. Zbog toga broj svih takvih Židova druge vjere nije mogao biti veći od

1.250 osoba. To znači, da je 1940. u banskoj Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Dalmaciji tada moglo biti najviše 30.342 Židova.

Ali, ako je rabinski popis 1924. povećao broj Židova u banskoj Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Dalmaciji u razmaku od tri godine za 4.156 osoba ili za nešto više od 12,7 posto, teško je vjerovati, da to nije učinio i ovaj iz 1940. u tri puta duljem razdoblju. U mirno vrijeme mortalitet je kod Židova na području buduće hrvatske države prosječno bio veći od nataliteta za 100 osoba, a u predratno vrijeme stanje se je moralno pogoršati zbog nagovještaja svih strahota koje nadolazeći rat sa sobom donosi. Mira Kolar-Dimitrijević ne navodi koliko je Židova zbog antisemitskih mjera u Banovini Hrvatskoj iselilo iz nje



Protužidovske mjere u veljači 1942.

sa svojim kapitalom u Beograd, ali kaže, da ih je bilo mnogo. To jedino može znaci, da ih je bilo više stotina, pa čak i tisuću osoba. Dakle, nemoguće je utvrditi, koliko je zbog svih ovih razloga (netočnost rabinskoga popisa iz 1940. godine, povećanje mortaliteta u odnosu na natalitet, iseljavanje u Beograd) broj Židova uoči proglašenja Nezavisne Države Hrvatske bio manji od 30.342, ali je sigurno bio manji. Može se samo pretpostaviti, da je taj pad isnosio oko 2.500 osoba. Od bivši od toga broja još oko 1.000 Židova iz okupiranog Međimurja i anektiranih di-

jelova Hrvatskoga primorja i Dalmacije, proizlazi, da je na prostoru, koje je pravno i faktično bilo u sastavu Nezavisne Države Hrvatske u času njezina nastanka živjelo 26.500 do 27.000 Židova svih vjera. Ovim se ruše kao neistinite sve tvrdnje ing. Vladimira Žerjavića, dr. Ive i Slavka Goldsteina, dr. Jaše Romana i njima srodnih pisaca, da je u Drugom svjetskom ratu s područja Nezavisne Države Hrvatske izgubilo život oko 26.700, odnosno oko 30.000, pa čak i, više, Židova (531), što bi značilo ne samo da ni jedan nije preživio nego da ih je ubijeno puno više nego što ih je bilo.

Razni pisci se razilaze i u broju preživjelih Židova s područja hrvatske države, a to je također jedan od podataka, na temelju kojega stvaraju zaključke o broju ubijenih. Tako uzimaju, da je preživjelo: Žerjavić oko 7.700, Ivo i Slavko Goldstein 9.250, Romano preko 9.148, Atlas of the Holocaust 12.000, Melita Švob 15.000 (532). To znači, da ove brojke nisu egzaktno potvrđene nego su uzete volontariistički, pa se na njima ne mogu ni donositi zaključci o broju židovskih žrtava.

Možda se točne, pa ni približne, brojke nikada ne će ni utvrditi niti se mogu utvrditi zbog više razloga. Hrvatske državne vlasti davale su Židovima putne isprave, da mogu seliti kamo hoće (u Italiju, Mađarsku, Bugarskoj pripojeni dio Makedonije i sl.) (533). Lažne putne isprave davali su im urugvajski, španjolski i portugalski konzulati, a neki su bježali i bez putnih isprava (534). **Dragutin Rosenberg**, jedan od istaknutijih židovskih prvaka, kojemu su hrvatske državne vlasti dale odobrenje i putne isprave da putuje po Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i po inozemstvu i da prikuplja pomoć za Židove, pa je bio upućen u židovsku problematiku, 1944. je tvrdio, da je 12.000 jugoslavenskih Židova pobeglo u Italiju, Mađarsku i Bugarsku i da je većina njih potjecala s područja Nezavisne Države Hrvatske, a manjina iz ostalih jugoslavenskih zemalja (555). Koliko od toga broja točno otpada na Nezavisnu Državu Hrvatsku, nije navedeno. Neki drugi pisci opet tvrde, da je iz Nezavisne Države Hrvatske otišlo u Madžarsku 17.500 Židova (536). Ovako velike razlike u brojka-

ma govore o njihovoj nepouzdanosti. Ti Židovi, koji su legalno ili ilegalno napustili Nezavisnu Državu Hrvatsku, raštrkali su se širom svijeta, otišli su, naime, u Palestinu, Južnu Afriku, Južnu Ameriku (Boliviju, Honduras i sl.), Sjedinjene Američke Države ili su ostali u Europi (537). Sigurno ih nitko nikada nije sve popisao i ustanovio njihov točan broj.

Ali i brojke, što ih navode Goldsteini, Romano i njima srođni pisci, odlučno pobijaju njihove tvrdnje o židovskim žrtvama, koje su navodno prouzročile hrvatske državne vlasti. Te vlasti, naime, ne odgovaraju za sudbinu ljudi, koji su tuđom silom ili svojom, voljom napustili hrvatsko državno područje. Kako ti pisci tvrde, Nijemci su u dva navrata (u kolovozu 1942. i svibnju 1943.) iz Nezavisne Države Hrvatske, zahvaljujući, naravno, političkom pritisku, kojemu se ona nije mogla oduprijeti, odveli u svoje logore 9.172 Židova (538), koji su gotovo svi smrtno stradali. U partizanima su poginula 804 Židova iz Nezavisne Države Hrvatske (539). Prema rabinskomu popisu iz 1940., u Makedoniji je te godine bilo 6.550 Židova. Tvrdi se, da ih je u ožujku 1943. odatle odvedeno u logor Treblinku 7.315, gdje su svi smrtno stradali. Od deportacije u Njemačku spasilo ih se je 447. Po tomu, tada je u Makedoniji bilo ukupno 7.762 Židova, odnosno 1.212 više nego 1940. godine (540). Taj višak može se samo manjim dijelom pripisati prirodnom priroštaju. Ne pripada li glavnina, njih oko 1.000, doseljenicima iz Nezavisne Države Hrvatske, o kojima govore Rosenberg i arhivsko gradivo (541)?

Ali hrvatski su Židovi legalno ili ilegalno odlazili i u Mađarsku, uključivši tu i Bačku, Banat i Baranju, koje su tada bile u njezinu sastavu. I u toj državi su Židovi smrtno stradavali, ali manje nego u nekim drugima, koje su bile pod njemačkim utjecajem. Koliko je takvih stradalnika bilo među doseljenicima s hrvatskoga područja, ne zna se. Prema **Eduardu Mosbacheru**, kod Židova, koji su živjeli na području buduće Nezavisne Države Hrvatske, prosječno je 1937. mortalitet iznosio 412 a natalitet 312 osoba (542). Takvo stanje je bilo i nekoliko predhodnih godina, a nakon početka Drugoga



*Komunistička diverzija u zagrebačkoj pošti*

svjetskog rata se je i pogoršalo. Širenjem rata na hrvatske prostore, živeći u nesigurnosti, u strahu, u neimaštini, u izbjegličkim logorima, često odvojeni muškarci od žena i sl., moralo je doći do strjelovitoga rasta mortaliteta i isto takvoga pada nataliteta među onima, koji su ostali na slobodi. Prema tvrdnjama **Đavida Levija**, tajnika Zagrebačke židovske općine 1947., 500 zagrebačkih Židova je umrlo u emigraciji, a u zbjegu ih je umrlo ili poginulo oko 400 (543). Ako su razmjerno toliko smrtno stradali u emigraciji i zbjegu i iz ostalih dijelova Nezavisne Države Hrvatske, onda se brojka penje na oko 2.700 osoba. Stanovit broj Židova strijeljali su partizani (544). Vjerojatno taj broj nije bio velik. Dakle, prema podacima, što ih navode, na primjer Žerjavić, Goldsteini i Romano, ukupne židovske žrtve, koje su pale bez krivnje hrvatskih državnih vlasti i umrle prirodnom smrću, mogu se procijeniti na oko 14.000 osoba. Ako se uzme, da je iz Nezavisne Države Hrvatske preživjelo rat nešto oko deset tisuća Židova, koliko odprilike iznosi projekti svih navedenih mišljenja (Žerjavić, Goldsteini, Romano, Atlas of the Holocaust, Švob), dolazi se do zaključka, da su hrvatske državne vlasti na razne načine (strijeljanje, epidemije u zatvorima i logorima) prouzročile smrt za cijelo vrijeme rata samo nekoliko tisuća Židova. No,

stvar treba potanje proučiti, da bi se došlo do još točnijih rezultata. Već sada se sa sigurnošću može tvrditi, da s hrvatske strane nije bilo ni genocida ni holokausta nad Židovima.

Djelujući u vrlo zamršenim političkim prilikama, bl. Alojzije Stepinac je, uz ostalo, pomno pratilo i poznavao ulogu Židova i u domaćoj i u svjetskoj politici. Držeći je štetnom, on tu ulogu nije odobravao. O tome je ostavio svjedočanstvo na više mesta u svom "Dnevniku". Dana 26. travnja 1935. redarstvo je u zagrebačkomu bogoslovskom sjemeništu pljenilo brošuru "Tko vlada u Rusiji? Židovska masonerija". Povodom te pljenidbe Stepinac je sutradan u "Dnevniku" zapisao: "Iz ovog se očito vidi da kod nas ima vlast masonerija, odnosno Židovi, jer je masonerija samo njihovo oruđe. Hrvatski narod, a ni Jugoslavija ne će imati mira dok se ne riješi ovog prokletog sjemena masonske, koje se poput šišmiša skriva i iz busije udara na Sv. crkvu katoličku najjače uporište naroda i domovine i moralnog poredka" (545).

Dakle, navedena brošura nije Stepincu izvor za tvrdnju o "židovskoj svevlasti", kako to pogrešno tvrde dr. Ivo i Slavko Goldstein. Židovsku i masonsku "svevlast" u Jugoslaviji on izvodi iz činjenice, što redarstvo tu brošuru pljenili, iako ona ničim ne ugrožava jugoslavenske državne

probitke, ali ugrožava židovske i masonske. Spregu židova, masonerije i velikosrpske vlasti u Jugoslaviji zagrebački nadbiskup vidi i u drugim činjenicama. Istoga dana, t.j. 27. travnja 1935., u "Dnevniku" je zabilježio, da mu je **dr. Mario Matulić**, istaknuti katolički djelatnik, donio popis fizičkih i pravnih osoba, kojima je kralj **Aleksandar Karađorđević** za vrijeme šestosiječanske diktature davao novac u ukupnoj svoti od 16,250.000 dinara. Na popisu je i "Jutarnji list", koji je dobio 1,000.000 dinara. Te novine je izdavalо poduzeće "Tipografija", čije su se dionice nalazile u židovskim i masonskim rukama. Ne želeti nikoga nevina okriviti, nadbiskup je tu vijest primio sa zadrškom, ali je ipak zaključio, "da su mnogi i te kako masno plaćeni iz narodnog novca, koji udaraju na Crkvu katoličku" (546). Samo dva dana kasnije, znači 29. travnja 1935., k njemu je došao narodni zastupnik iz Čakovca, kandidiran na **Jevtićevoj** listi, pa ga je počeo nagovarati, da dade izjavu u korist Bogoljuba Jevtića. Naravno, Stepinac je to odbio, zapisavši u "Dnevnik": "Ja sam mu odgovorio, da se Crkva nema ničemu dobrome nadati ni s lijeva ni s desna i kako ne vjerujem u pravdu u ovoj državi gdje vladaju masoni i Židovi" (547).

Ovako negativan sud o ulozi Židova kao svjetskoga političkog čimbenika zadražao je i u idućim godinama. Kao što je već rečeno, ničemu dobru u Drugome svjetskom ratu nije se nadao ni od jedne zaraćene strane. Jedina mu je nada bio Gospodin Bog. Užasavao se je nad mogućnošću pobjede Njemačke i Sovjetskoga Saveza. Puno bolje mišljenje nije imao ni o pobjedi Engleske, jer će u tom slučaju, kako stoji u njegovu "Dnevniku" od 5. studenoga 1940., ostati na "vlasti masoni, Židovi, prema tomu nemoral, korupcija u našim zemljama" (548). Videći da je i u Hrvatskoj rat neizbjegjan, on osuđuje velikosrpsku politiku, koja je do toga dovela svojim pučem od 27. ožujka 1941., pa je u "Dnevniku" zapisano: "I to je sve skuhala srpskopravoslavna crkva sa Židovima, komunistima, masonima, sokolima i t.d." (549).

Ako je osuđivao židovsku politiku kao zlu i nepravednu, Stepinac nije odbacivao

Židove kao ljude. Zato im je odmah priskočio u pomoć, kad su u Zagreb počele stizati njihove prve izbjeglice iz Njemačke i Austrije. Ne samo da ih je osobno materijalno pomagao, nego je u prosincu 1938. u tu svrhu osnovao udrugu pod nazivom "Akcija za pomoć izbjeglicama". U ime te udruge, kojoj je bio na čelu, 11. siječnja 1939. razaslaо je uglednim građanima 298 pisama, u kojima ih moli, podsjećajući ih na kršćansku dužnost, da pruže pomoć tim nesretnicima, koji su "uslijed žestokih i nečovječnih progona" morali "ostaviti svoju domovinu", pa tako "bez sredstava za život, lutaju po svijetu". Ovim pothvatom Stepinac je

No, napadajem sila Osovine na Jugoslaviju i njezinim raspadom i kapitulacijom, na udaru njemačke rasističke politike našli su se i Židovi, koji su do tada živjeli na pretežnom dijelu te države, dakle i na području novostvorene Nezavisne Države Hrvatske. Kako su se od tada antisemitske mjere umnožavale, to je Stepinac razvijao sve jaču i življvu djelatnost na njihovu ukidanju ili barem ublažavanju i na zaštitu židovskog pučanstva. U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj te mjere su donosile i provodile hrvatske državne vlasti, pa im se je on često obraćao za pomoć u korist ugroženih osoba, upućujući im povremeno i pismene prosvjede, iako je znao, da su i one same pod snažnim njemačkim pritiskom.

#### Bilješke:

517. Joša Romano, nav. dj., str. 201.; Ivo Goldstein-Slavko Goldstein, nav. dj., str. 636., i Vladimir Žerjavić: Demografski pokazatelji o stradanju Židova u NDH, "Antisemitizam, holokaust, antifašizam", zbornik rada, Zagreb, 1996., str. 137.
518. Članak „Kretanje broja židovskoga pučanstva na području Hrvatske i Slavonije", obj. u "Židovu" od 2. 10. 1940., str. 8., i Ljubomir St. Kosier: Jevreji u Jugoslaviji, Beograd - Zagreb, 1936., str. 88. i 89.
519. Predhodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 31. januara 1921. godine, Sarajevo, 1924., str.2.-3. i 20.-32.
520. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, knjiga II, Beograd, 1938., str.VI. i VII., i Interna publikacija Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske - Stanovništvo Kraljevine Jugoslavije po veroispovesti i materinjem jeziku prema popisu od 31. 3. 1931., serija II., sveska 3. iz 1945. godine, str. 4.-6., 10.-12., 13., 15., 16., 18., 19.-20., 23.-24., 27., 28.-29., 32.-33. i 48.
521. Predhodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 31. januara 1921. godine, str. 20.-32.



Tjerlica za osumnjičenim izvršiteljima diverzije u zagrebačkoj pošti

pridobio za suradnju i neke banke i veleobrtna poduzeća, te talijanskoga, švicarskog i portugalskog konzula, koji su izbjeglicama davali putne isprave za odlazak u druge zemlje prema vlastitoj želji (550).

U ovoj svojoj humanitarnoj djelatnosti nije se ograničavao samo na pružanje ili organiziranje materijalne i slične pomoći Židovima. U više javnih nastupa oštro je osuđivao rasizam, koji je bio ideološki temelj tih progona, i upozoravao, da su svi ljudi, bez obzira na rasu, narodnost i vjeru, djeca Božja, dakle jednakci i braća.

522. Interna publikacija Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske..., str. 4.-6., 10.-12., 13., 15., 16., 19.-20., 23.-24., 27., 28.-29., 32.-33. i 48.

523. Ljubomir St. Kosier: Nacionalno-socijalna struktura Jugoslavije - II. Jevreji, Beograd-Zagreb, 1936., str. 93.-94.

524. Jaša Romano, nav.dj.,str.13.-14., i "Židov" od 2. 10. 1940., str. 8.

525. Predhodni rezultati, popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 31. januara 1921. godine, str. 2.-5., i Interna publikacija Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske ..., str. 13., 15., 16., 18., 19.-20., 23.-24. i 27.

526. Eduard Mosbacher: Jugoslovenski Jevreji u svetlosti statistike, «Jevrejski narodni kalendar 5701 (1940.-1941.)», Beograd-Zagreb, bez godine izdanja, str. 122.-125.

527. Isto, str. 122.-125.

528. Ivo Goldstein-Slavko Goldstein, nav. dj., str. 78.

529. Jaša Romano, nav. dj., str. 201.

530. Ivo Goldstein-Slavko Goldstein, nav. dj., str. 81.-85. i 479.-480.

531. Vladimir Žerjavić, nav.dj., str. 135.-136.; Ivo Goldstein-Slavko Goldstein, nav. dj., str. 636., i Jaša Romano, nav. dj., str. 201.

532. Vladimir Žerjavić, nav. dj., str. 134.-138, ; Ivo Goldstein-Slavko Goldstein, nav. dj., str. 636.; Jaša Romano, nav. dj., str.201., i Mladen Ivezić, nav. dj., str. 85.

533. HDA 252 - Ravnateljstvo ustaškoga redarstva, Židovski odsjek, kutija 2, dok. inv. br. 27.266 i 27.282, i kutija 3, dok. inv. br. 27.555. i 27.590.; Ivo Goldstein-Slavko Goldstein, nav. dj., str. 253. i 499.

534. Isto, str. 513. i 514.

535. Isto, str. 499., i HDA 252 – Ravnateljstvo ustaškoga redarstva, Židovski odsjek, kutija 11, dok. inv. br. 29.153.

536. Mladen Ivezić, nav. dj., str. 72.

537. Ivo Goldstein-Slavko Goldstein, nav. dj., str. 513. i 514.



Nadbiskup Stepinac sluša optužnicu

538. Isto, str. 434., i Vladimir Žerjavić, nav. dj., str. 135.
539. Ivo Goldstein-Slavko Goldstein, nav. dj., str. 527.
540. Jaša Romano, nav. dj., str. 13.
541. HDA 252 – Ravnateljstvo ustaškoga redarstva, Židovski odsjek, kutija 2, dok. inv. br. 27.282, i kutija 3, dok. inv. br. 27.555.
542. Eduard Mosbacher, nav. dj., str. 122.-125.
543. Ivo Goldstein-Slavko Goldstein, nav. dj., str. 637.
544. Isto, str. 526.
545. Bilješka 92., tjednik "Danas" pod naslovom "Nepovjerenje u Jevtićevu vladu", Zagreb, 26. 9. 1989., str. 64.
546. Isto, str. 64., i. Ernest Bauer: Razvijat hrvatskog novinstva, Zbornik "Naša domovina", str. 2., Zagreb, 1943., str. 1049.
547. Kao u bilješci 545., str. 64.
548. Bilješka 92., tjednik "Danas" pod naslovom "Kaos na sve strane", Zagreb, 7. 8.1990., str. 66.
549. Isto, tjednik "Danas" pod naslovom "Ratna psihoza", Zagreb, 21. 8. 1990., str. 66.
550. Ljubica Štefan: Stepinac i Židovi, Zagreb, 1998., str. 30.-31.
551. Bilješka 92., tjednik "Danas" pod naslovom "Te Deum u čast NDH", Zagreb, 28. 8. 1990., str. 66.

(nastaviti će se)

# ŠITO ĆORIĆ: U OBRAÑU VALENTINA ĆORIĆA

Bez obzira na odredbe Zakona o medijima, u interesu pravde, Urednički je odbor odlučio u cijelosti, bez ikakvih ispravaka i intervencija, objaviti pismo **fra Šimuna Šite Ćorića**, kojim odgovara na članak objavljen u srpskom broju našeg mjeseca.

Objavljujemo i odgovor prozvanoga **To-mislava Jonjića**.

\* \* \*

Poštovani,

Kako, nažalost, ne stignem pratiti list „Politički zatvorenik“, tek mi je sada došao do ruku br. 172/173, 2006. s anonimnim prilogom (potpisani s M.N.) „Nove slike staroga haškog igrokaza“. U njemu su, između ostalih, iznesene teške klevete protiv brata mi Valentina Ćorića. Kako se on sada od njih ne može braniti, molim Vas da makar iz poštovanja prema pravdi i istini uvrstite zasad ovaj moj skromni odgovor. Ne želim u ovakvim Valentinovim i našim obiteljskim prilikama ulaziti u bilo kakve polemike, pa se, evo, o ovome javljam s najnužnijim samo ovaj put, tek toliko da ne ostane na klevetama.

1. Čitam Vaša vrlo cijenjena, a neka i prijateljska imena u Uredničkom odboru lista, i pitam Vas, kako Vam je promaklo, da upravo hrvatsko glasilo „Politički zatvorenik“ objavi takve neistine o jednome svome sunarodnjaku i supatniku koji leži u samici i biva svaki dan vođen svezan na neki i politikom obojeni strani sud?!

2. Čovjek bi po samoj naravi glasila prije očekivao od Vas pomoć, nego blaćenje zatvorenika. Vi vjerojatno svi dobro iz svoga gorkog iskustva znate što blaćenje znači, posebice kad su oblaćenom „začepljena usta“ i „svezane ruke“, pa se ne može braniti. Ako i tko, onda bi to morao shvatiti svaki odvjetnik i svaki politički zatvorenik.

3. Mogao je gosp. Jonjić negdje i drukčije izjaviti, ali činjenica je da se on javno i službeno borio i rukama i nogama i svačim drugim da na svaki način i protiv izričite volje klijenta ostane njegovim odvjetnikom. Poznato Vam je iz medija da je čak dотле išao, da je bio spremjan, unatoč što ga Valentin više nije htio ni vidjeti, biti mu nametnuti „odvjetnik po službenoj dužnosti“, kao što je sam bez imalo srama javno izjav-

ljavao. Tek kad je video da mora otići, onda je kao počeo tražiti da ode.

4. Što se tiče samih razloga koje je Valentin imao za bezuvjetni otpust toga odvjetnika, njih se, nažalost, bilo uistinu previše i preteških nakupilo. Kad ih se jednom mogne objaviti, neće biti odvjetniku baš na čast. Pa da nisu valjani, ta ne bi ih UN-tribunal u najnezgodnije vrijeme, pred sami početak suđenja uvažio!

5. Činjenice pokazuju, da u tom sporu nije bilo govora o nekoj Jonjićevoj brizi za „Kodeks odvjetničke etike“, kako se u Vašem listu piše. Ta uzalud su ga i stručnjaci za kodeks javno upozoravali da je „nedopustivo...protiv volje svoga branjenika haškog optuženika Valentina Ćorića nastoji zadržati dobro plaćeni mandat“ (JURIS PROTEKTA, Udruga za unapređenje pravosuđa u RH, 28.2.2006). „Onog trenutka kad mu stranka otkaže pomoć i povjerenje, odvjetnik ga nema više pravo zastupati... Jonjićeva izjava u medijima da je, nakon ponovljenog medijskog napada, odlučio ipak od Haaga zatražiti razrešenje, znači da to nije učinio odmah nakon otkazivanja povjerenja, premda to nalaže odvjetnička etika...“ (Jadranko Črnko, član Upravnog odbora HOK-a i autoritet za kodeks, za „Večernji list“).

6. Ono navođenje potrošnje od „ni jedne lipe“ ili 'rješavanje nekih privatnih pothvata' toliko je nisko, da ni najlakovljennijima ne može biti uvjerljivo. Ta tko se god i sekunde zamisli u teške prilike jednoga haškog zatvorenika, njegovoga privatnog i poslovног života, njegova doma i obitelji, vidjet će koliko su to bijedne klevete i podvale. Uz to, kad jednom izidu na javu, a hoće, sve „lipe“ i rabote gosp. Jonjića u Ćorića i u Ljubičića slučaju, onda će se tek vidjeti sva hipokrizija jedne takve tvrdnje.

Uvjeren sam imajući povjerenja u Boga i pravdu, da će nakon patnje doći neko blago vrijeme, kad će Valentin moći sam slobodno i detaljno odgovarati na laži i podvale. Uostalom, UN-tribunal u Haagu nema božanski karakter i neće imati konačnu riječ.

*Fra Šimun Šito Ćorić  
Solothurn, 17.3. 2007.*

Gospodine Ćoriću, raduje me objavlјivanje Vaše «poslanice», u kojoj me želite tako oštrosputuziti za tobožnje moje nezakonito, neprofesionalno i neetično ponašanje u predmetu MKSJ-a br. IT-04-74, u kojem sam od 1. travnja 2004. do 27. lipnja 2006. branio Vašega brata Valentina. Raduje me i to, što se bar u obraćanju «Političkom zatvoreniku» potpisujete kao fratar. Bit će da pritom računate kako će Vam se više vjerovati. No, trud Vam je posve uzaludan, budući da je Vaša «poslanica» zbirka nategnutih jadikovki i izmišljotina. U drugim bi okolnostima zaslужila da se na nju odmahne rukom. Ali, kako ona predstavlja nastavak uporne kampanje da se mene i moju užu i širu obitelj uništi osobno i profesionalno, radi zaštite svog dostojanstva, dostojanstva svoje obitelji i struke, i takva me sili na odgovor:

1. Što sve spada u obranu od optužbi, rastezljiv je pojам. Imao bih o čitavoj stvari štošta kazati, ali će – zbog profesionalnih obzira – nastojati svoj odgovor ograničiti na difamacije iz Vašeg pisma, iako Kodeks odvjetničke etike Hrvatske odvjetničke komore u toč. 34. propisuje da je odvjetnik ovlašten otkriti i pojedinosti koje bi spadale u odvjetničku tajnu, ako je to «potrebno radi zaštite odvjetnika». Jurisprudencija MKSJ-a u Den Haagu također ovlašćuje odvjetnika, da se i u slučaju sukoba s klijentom «brani od optužbi», uz uvjet da time ne otkriva «ništa supstancialno iz optuženikove obrane na suđenju» (IT-02-60-AR73.4, *Prosecutor v. Vidoje Blagojevic*, Public and Redacted Reasons for Decision on Appeal by Vidoje Blagojević to Replace His Defence Team, of 7 November 2003, para. 48).

2. Ganut sam Vašim dirljivim pozivanjem na lance, okove, začepljena usata i sl., makar tu retoričku figuru ne smatram osobito uspjelom. Nesumnjivo bolje od Vas znadem, da su optužnici pred MKSJ u neravnopravnu položaju u odnosu na Tužiteljstvo, i da se ne nalaze u lagodnu položaju. Kao branitelj u dva predmeta u Haagu, svoje sam nezadovoljstvo takvom situacijom izražavao na način propisan Pravilima o postupku i dokazima. Također, kao odgovoran intelektualac, o tome sam napisao i objavio veći broj

# JONJIĆ: «IZMIŠLJOTINE FRA ŠIMUNA ŠITE ĆORIĆA»

tekstova (pa i na stranicama ovog mjeseca), napose upirući prstom u ponasanje hrvatskih vlasti, kao i u problem politiziranosti optužnica te u dramatično pogubnu koncepciju tzv. udruženoga zločinačkog pothvata.

3. Iz mojih podnesaka i istupa pred sudom, kao i iz mojih članaka u različitim publikacijama posve je jasno da sam više nego dobro svjestan, da se Vašemu bratu – i ne samo njemu - na teret stavlja mnoštvo stvari za koje nije kriv, niti s njima ima ikakve veze. No, mi ovdje ne raspravljamo o tome, nego o nečemu drugom. Ne mojte, dakle, pomisliti da će nasjetiti na Vaš prizemni pokušaj, da me konfrontirate s nekim apstraktnim Hrvatom, koji se nalazio ili se sada nalazi u pritvoru MKSJ-a, ili u pritvoru kojega hrvatskog suda. Ja nisam u sporu ni s kakvim hrvatskim «vitezom», ni vitezom; ja sam (bio) u sporu s Vašim bratom Valentinom Ćorićem oko nekih drugih, sasvim konkretnih stvari, pa teškom uvredom smatram Vaš pokušaj da mi Vi (!) zaobilazno počnete dijeliti lekcije iz poštenja, rodoljublja, osobne i nacionalne odgovornosti i profesionalne etike. Za takvu farsu imam previše godina.

4. Osim jadikovkom koja je prije tugaljiva, nego dirljiva, taj spor između mene i Vašeg brata u svome pismu Vi pokušavate mistificirati najobičnijim izmišljinama. Nevjerljatna je Vaša spremnost da javno ustvrdite, kako sam se ja «rukama i nogama borio da ostanem odvjetnikom» V. Ćorića. Vi vrlo dobro znate, da je V. Ćorić angažirao mene za branitelja; nisam ja njega tražio kao klijenta. Vi dobro znate ono što sam ja doznao nedavno, s kim ste se upravo Vi oko izbora branitelja «konzultirali» i zašto.

5. Vi znadete i to, fra Šimune Ćoriću, da je V. Ćorić inzistirao da ja budem njegov branitelj čak i onda, kad je Tužiteljstvo

MKSJ u ljetu 2004. tražilo moje isključenje iz predmeta, zbog činjenice da sam tada već branio g. Pašku Ljubičića, a Tužiteljstvo je tvrdilo da postoji rizik od sukoba interesa. Znadete i to, da zapisnik s te sjednice nedvojbeno pokazuje da sam ja – u nazročnosti V. Ćorića – rekao da će, nastupi li situacija u kojoj postoji rizik od sukoba interesa, tada napustiti Ćorićevu obranu, ostajući lojalan Paški Ljubičiću, čiju sam obranu preuzeo tri i pol godine ranije.

6. Vi vrlo dobro znate, da se V. Ćorić odupirao i odupro jednoipolgodinjskim pokušajima stanovite (vrlo visoko rangirane) predstavnice narodne vlasti, da mene eliminira iz obrane šestorice. Poznato Vam je i koja je bila svrha tih pritisaka.

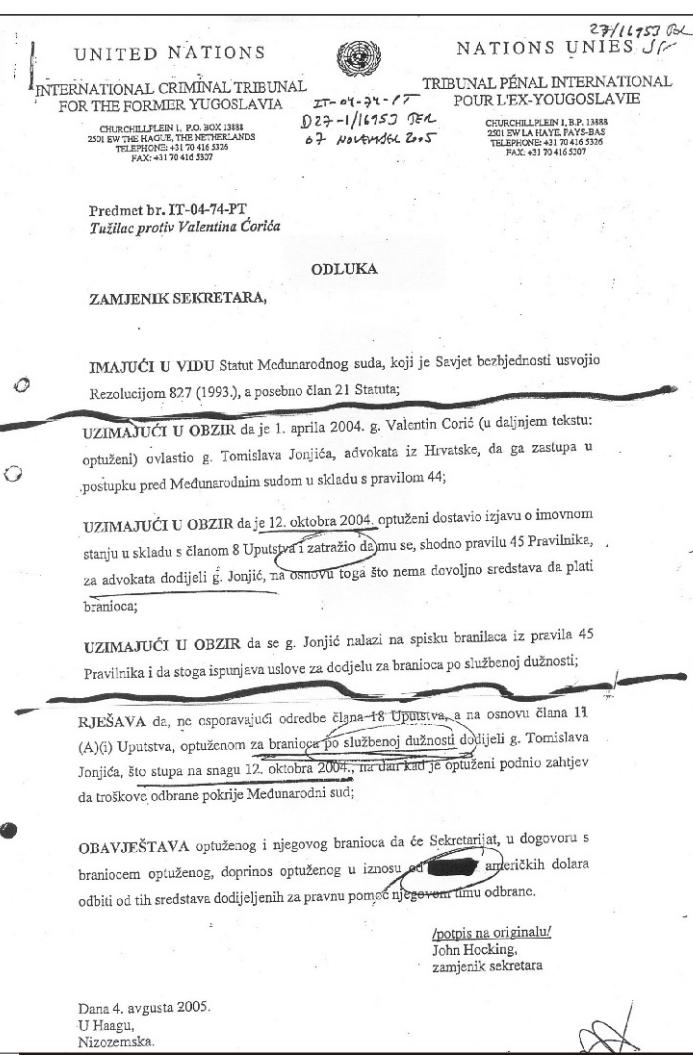
7. Također vrlo dobro znate, da je V. Ćorić 20. siječnja 2006. pismeno obavijestio MKSJ, da sam ja njemu (ja njemu, a ne on meni!) otkazao zastupanje, što on prihvata i traži da mu se dopusti imenovanje drugog branitelja. Znate i to, da ja taj podnesak s njegovim potpisom imam. Također znate da su istoga dana svi ostali branitelji u istom predmetu (njih desetak) dobili obavijest s upravo tim sadržajem.

8. Vi vrlo dobro znate i to, da je V. Ćorić 22. lipnja 2006., pet dana prije mog izlaska iz predmeta, na sjednici koja se stenografiра, te tonski i vizualno snima, ponovio, da sam ja njemu otkazao zastupanje (a ne on meni povukao punomoć!). Također znadete, da je na istoj sjednici – nakon što se apsolutno pozitivno izrazio o mome profesionalnom radu - htio doznati, jesam

li ja spreman sudjelovati u njegovu obrambenom timu u nekom drugom svojstvu, osim kao glavni branitelj, što sam ja odbio. Tko se, dakle, fra Šimune Ćoriću, za što boario «rukama i nogama»?

9. Vi, fra Šimune Ćoriću, znadete i to, da glavni branitelj ima jedno ključno ovlaštenje koje subranitelj ne-ma: on potpisuje («premapotpisuje») račune ostalih članova obrambenog tima.

10. Nevjerojatno je, da Vi – potpisujući se kao fratar – tvrdite kako sam ja i nakon sukoba s V. Ćorićem u siječnju 2006., bio spreman «biti mu 'nametnuti odvjetnik po službenoj dužnosti!», i da sam to «bez imalo srama javno izjavljivao». Unatoč Vašoj ne-prijepono darovitosti za fantaziranje, priznajem da ste ovog puta nadmašili sama sebe. Teško je, naime, zbiti više laži u tako malo riječi. Ja sam bio branitelj V. Ćorića po službenoj dužnosti skoro godinu i pol prije sukoba između nas dvojice, točno od 12. listopada 2004., tj. od dana kad je on zatražio od MKSJ-a da snosi troškove



Iz odluke je jasno da je Jonjić branitelj po službenoj dužnosti od 12. listopada 2004.

njegove obrane. Odluka o tome javna je i već godinama dostupna na portalu MKSJ-a ([www.icty.un.org](http://www.icty.un.org)). Dakle, samo osoba koja ima teškoća s elementarnom logikom (ili, alternativno, s elementarnim poštenjem), može tvrditi da sam u siječnju ili u veljači 2006. bio spremn dopustiti (odnosno, «boriti se» za to) da mi se nametne položaj u koji sam stavljen već prije godinu i pol dana, i iz kojega svojom voljom, bez odluke suda, uopće ne mogu i ne smijem izići!

11. No, fra Šimun Čorić znade, da većina čitatelja ne će krenuti u potragu za odlukom Tajništva MKSJ-a, pa računa na to, da ne će morati potkrjepljivati svoje izmišljotine. Ali, eto, da se više ne trudi ustrajati u svojim fantazmagorijama, u prilogu ovog teksta objavljujem faksimil odluke koja je i inače svakomu dostupna, a koja pokazuje tko ne govori istinu. Pročitajte, fratre Čoriću! Što sam, dakle, o tome «bez imalo srama» izjavljuvao i trebao izjavljivati, i tko se zapravo treba sramiti, fra Šimune Čoriću?

12. Nevjerojatno je, fra Šimune Čoriću, da imate hrabrosti izjaviti kako se za tobožnji otkaz odvjetniku nakupilo «previše i preteških razloga». Prijetite njihovim objavljuvanjem i retorički pitate, «da nisu valjani, ta ne bi ih UN-tribunal u najnezgodnije vrijeme, pred sami početak suđenja uvažio!» Rado primam na znanje Vašu pohvalu «UN-tribunalu». Nemojte je, ne daj Bože, ni Vi zaboraviti! No, i sad ste se džilitnuli ne pogodivši cilja. Jer, kad se gradi na lažima, trošno se gradi. Protiv mene su u naručenom pamfletu u «Večernjem listu» objavljene najgavnije optužbe. Tri se puta pozivalo (Tajništvo MKSJ-a, predsjednik MKSJ-a i Raspravno vijeće), da se podastre makar jedan dokaz za bilo koju od tih tvrdnji. Makar jedan! Nije ga bilo, a nema ga ni sad! Naobjičnije se laži ne mogu dokazati, fra Ši-

Broj: 1315/2006

Zagreb, 18. svibnja 2006.

Hrvatska  
odvjetnička  
komora



Konarska 53/TI  
10 000 Zagreb  
Hrvatska  
tel: +385 01 61 62 200  
fax: +385 01 61 70 686

Gospodin  
Tomislav Jonjić, odvjetnik  
Medimurska 19/V  
10000 ZAGREB

Poštovani kolega Jonjić,

obavještavamo Vas da je Upravni odbor Hrvatske odvjetničke komore, na svojoj 15. sjednici održanoj 13. svibnja 2006. godine, razmatrao po Vama dostavljenu dokumentaciju u predmetu istupa Jadranka Črnka, odvjetnika u Zagrebu, u «Večernjem listu», te Vama proslijedjujemo odgovore na pitanja postavljena u Vašem dopisu od 24. ožujka 2006. godine.

1. U Hrvatskoj odvjetničkoj komori ne postoji zvanje ili specijalnost iz "odvjetničke etike" kao što ne postoji ni "autoritet za Kodeks", niti službeni tumač Kodeksa odvjetničke etike.

2. Obzirom na odgovor pod točkom 1., bilo kakvo obrazloženje je suvišno.

3. Odgovor na pitanje da li je etično opisano ponašanje odvjetnika, odgovor u svakom konkretnom slučaju mogu dati samo disciplinska tijela Hrvatske odvjetničke komore.

4. Dužnost javnog ogradijanja odvjetnika od netočnih navoda u sredstvima javnog priopćavanja proizlazi iz pravila 20. Kodkse odvjetničke etike.

Nadamo se da smo ovime u cijelosti udovoljili Vašem traženju.

S kolegijalnim poštovanjem,



TAJNIK

Leo Andrić  
*Leopold Andrić*

Prep.

*Ne postoje nikakovi "stručnjaci" ni "autoriteti" za kodeks odvjetničke etike, osim stegovnih tijela Komore*

mune Čoriću, ma kakvi se pamfleti naručivali!

13. No, da ne okolišamo, ja Vas pozivam, fra Šimune Čoriću, da pročitate odluku i da objavite makar jedan dokaz kojega je, kako tvrdite, «UN-tribunal» uvažio. Jedan jedini! To bar ne bi trebalo biti težak izazov, ta dovoljno ste pismeni! Jedan jedini, mali, najmanji dokaz, bilo koji i bilo kakav. Navedite ga, prepričajte ga, pokažite ga! Citirajte ga iz odluke. *Hic Rhodus, hic salta!*

14. Vama je dobro poznato, da se sukob između Vašeg brata i mene zbio 19. siječnja 2006. Nepun mjesec kasnije, 14. veljače 2006. uložio sam javni i opširni (50 stranica!) predraspravni podnesak obrane. Moj tadašnji klijent (V. Čorić) nije na taj predraspravni podnesak imao apsolutno nijednu primjedbu, a i Vi ste se – upitani kao «tata» - udostojali pismeno iskazati svoju suglasnost, opet bez ijedne primjedbe! Na tragu tog podneska odvijala se obrana dok sam ja bio branitelj.

15. Deset dana nakon ulaganja podneska, odnosno četiri dana nakon odluke kojom Tajništvo MKSJ-a zahjev za mojim razrješenjem odbija, osvanuo je (24. II. 2006.) pamflet protiv mene u «Večernjem listu». Najavio mi ga je naručitelj već 21. veljače, a da se ne radi o šali, potvrđio je Vaš dopis, kojim nagovješćujete, da naručitelj (a tog je naručitelja sâm «Večernjak» u podnesku sudu identificirao u pismenoj formi) sprema nešto što će «dugoročno opteretiti» ne samo mene, nego i moju obitelj. Vi ste, fra Šimune Čoriću, vrlo dobro znali, da su tvrdnje kako sam «izdao klijenta», «prodao klijenta za milijun haaških eura», da sam sudio-nik nekakvoga tajnog aranžmana s MKSJ-om itd. najobičnija neistina. Znali ste, da je napadaj koji se na mene sprema takve naravi, da može uništiti ne samo mene, nego i moju obitelj. I doista nas jest sve teško pogodio, tim prije što na napade nisam smio odgovoriti kako pristoji. A što ste učinili? Gdje ste tada bili, fra Šimune Čoriću? U čiju ste slavu tada slavili misu? Vi ste, fra Šimune Čoriću, tako sudjelovali u jednome nemoralnom pothvatu, kojemu je cilj bio uništiti mene i moju obitelj u svakom pogledu. I još imate hrabrosti potpisati se kao svećenik!?

16. Pozivam Vas, fra Šimune Čoriću, da objavite sve što imate i čime mislite da ćete me kompromitirati. Sad je trenutak! Upravo sada Vaš brat može na tome profitirati. Neka pokaže i dokaže, da ga je branitelj sabotirao (da ga je «izdao», «prodao» i što sve ne), i da zbog toga nema pravedno suđenje. «UN-tribunal» će uvažiti, bez brige! Kažite ili Vi ili Vaš brat, zašto tijekom dva mjeseca suđenja – u svakodnevnoj komunikaciji s Raspravnim vijećem i pred desetak branitelja te pet drugih optuženika - nikada ni jednom jedinom riječju nije imao prigovora na način na koji ja vodim njegovu obranu! Bilo je tisuću prigoda!

17. Kažite ili Vi ili bilo tko drugi, zašto u ovih jedanaest mjeseci suđenja moj biv-

ši klijent nikada i nigdje ni jednom jedinom riječju nije ni pokušao kazati, da sam ga branio nekvalitetno i ne-profesionalno! Kažite, što je moj bivši klijent mislio, kad je 22. lipnja 2006. pred Raspravnim vijećem, u kamenu i na zapisnik, izjavio, da je svjestan kako sam radio kvalitetno i profesionalno tijekom cijelog postupka, tj. i u predraspravnoj i u raspravnoj fazi!

18. No, Vama nije ni do istine, ni do logike. Vi se, fra Šimune Čoriću, pozivate na naručeni pamflet u «Večernjem listu», na tzv. udrugu Iuris Protecta i na odvjetnika Jadranka Črnka (šansonijera poput Vas, gle čuda!). Nevjerojatno je, da ne vidite kako je to istodobno i tužno i smiješno. Protivno Vašim trabunjanjima, nikto od njih nije nikakav stručnjak za kodeks odvjetničke etike. Da se ne biste upuštali u nove laži, pročitajte što o tome u pri-loženom stajalištu kaže Hrvatska odvjetnička komora 16. svibnja 2006.

19. A kako je došlo do is-tupa J. Črnka (koji se pis-meno očitovao što je, kako i zašto «hipo-tetski» rekao) i što u hrvatskoj stručnoj i laičkoj javnosti znači neki Zeljko iz udruge Iuris protecta, moglo bi biti poznato i Vama. Ali, kako Vam nije palo na pamet sjetiti se, da su mi – unatoč osjetljivosti svog položaja – u obranu priskočili praktično svi ostali branitelji iz istog predmeta, koji su najbolje upućeni u čita-vu stvar? Kako imate hrabrosti prešutjeti, da njihove pismene reakcije «Večernjeg list» nije objavio zbog toga što su remetile plan? Kako Vam nije palo na pamet, da je brutalni napadaj na mene bio toliko očito naručen i toliko primitivan, da ga do dana današnjega nije ponovio niti jedan tiskani ili elektronički medij u Hrvatskoj?

20. Kako Vam, u svojoj majestetičnoj pravdoljubivosti i fratarskoj poniznosti, nije palo na pamet, fra Šimune Čoriću, spomenuti, da su Hrvatska odvjetnička komora i ADC ICTY (Odvjetnička komora odvjetnika registriranih pri MKSJ) pis-



*Stegovno tijelo Komore potvrđuje, da Jonić nije počinio nikakvu povredu Kodeksa odvjetničke etike*

meno potvrdile, da nikada i nigdje u ovoj (a ni u bilo kojoj drugoj!) stvari nisam prekršio kodeks odvjetničke etike, i da sam postupao na jedini mogući i dopušteni način? Zanimljivo je to Vaše selektivno pamćenje. I rječito. Još uvijek mislite ušićeši nešto od toga, što me profesionalne obveze vežu, pa najpikantnije stvari iz čitave ove prljave pripovijesti moram prešutjeti (odnosno, pohraniti na tvrdo).

21. Nevjerojatno je, da hoćete lako-vjerne zbuniti aluzijom na nekakve moje «rabote» u «Ljubičića slučaju». Gospodina Pašku Ljubičića branim od rujna 2000., dakle, šest i pol godina. Od toga sam ga više od tri godine potpuno besplatno branio pred MKSJ u Den Haagu. Nikada, ni u jednom trenutku nisam napustio njegov obrambeni tim, pa ni sada, kad čeka suđenje pred Državnim sudom u Sarajevu. I on je, vrlo očigledno, sasvim zadovoljan mojim radom, a sasvim je jasno da ga zanima obrana, a ne nešto drugo. O

kojim mojim «rabotama» u «Ljubičića slučaju» Vi halu-cinirate, fra Šimune Čoriću, nije mi poznato, pa Vas pozivam da javno kažete sve što imate kazati. No, jest mi poznato, što kanite postići povlačenjem Paške Ljubičića po kaljuži u koju ne spa-da. Na čast Vam!

22. Vidim da Vas, po običaju, jako žuljaju «lipe». Dirljivo. Niste sami, žuljale su i «saradnika Maricu». Pozivam Vas da objasnite, na što ste mislili kad ste mi 22. veljače 2006. (dva dana prije pamfleta u «Večernjaku!») napisali, da shvaćate kakva je odluka suda (tj. odluka kojom se odbija razrješenje branitelja), ali da - unatoč tomu i bez obzira na to - ja moram pod svaku cijenu izići iz spisa, jer će u protivnome V. Čorić biti i materijalno («i tvorno») uništen. I još: «Mislim da shvaćaš što hoću reći...». Shvaćam, fra Šimune Čoriću, kako ne bih shvatio! Shvatio bih i da me niste ranije pitali: «...Hoće li X.-u (tj. optuženiku, op. T. J.) sud nešto platiti za rad na obrani...» Zanimljiva logika! Za-to je u pamfletu u «Večernjem listu» naru-čitelj jako brinuo o tome, koliko «Jonić dobiva».

23. Predlažem, fra Šimune Čoriću, da Vi – kao predstavnik i glasnogovornik «obitelji» - objavite, koliko ste i Vi i obitelj potrošili na odvjetnika i obranu do kraja lipnja 2006., tj. za 27 mjeseci ob-rane. Ja ću predočiti račune za svoje us-luge (u Hrvatskoj i izvan nje!), koji nisu podmireni (jer dužnik valjda računa na to, da ću se držati starog običaja da prosjake zastupam besplatno!), a Vi predočite potvrde, priznanice i uplatnice. Da vidi-mo, kako stoje stvari s lipama, kunama, markama i eurima. I da svima ljubopitljivima bude jasno ono što mi dobro znamo: prepiremo li se mi ovde o moralu, «vit-ezovima» i «domovini», ili zapravo ras-pravljamo o – novcu. Jer, vrag je navika da se raspolaže tuđim...

*S poštovanjem koje Vas ide,  
Tomislav Jonić, odvjetnik*

# PRIČA JEDNOG DRAGOVOLJCA

## Osnovno o meni.

Rođen sam i odgojen u Hercegovini, u kući, u kojoj je osnova odgoja bila: slušaj starijeg, radi i moli Boga. Ovo se može uzeti doslovno, ali i u značenju: «Slušaj starijeg!» znači i upoznaj prošlost, svoju i okoline svoje, uzmi što vrijedi, ali ne ponavljaj njihove pogreške. «Radi!», znači živi od uma svog i rada ruku svojih. Poštuj i ne uzimaj tuđe. Ne iskorišćuj tuđi znoj. Doslovno, tuđe ne ču, svoje ne dam. «Moli Boga!»: povijest i crkva kažu, svi imamo isti iskon. Svi smo djeca Božja. Nema povlaštenih osoba, naroda i vjera. Neka se svatko drži zakona svog, a poštuje tuđi. Dijeli sudbinu zajednice kojoj pripadaš.

Obiteljska zajednica od 21 člana, nakon kolektivizacije, ostala je bez zemlje, praznih hambara, pometenih tavana. U Hercegovini, umjesto žitarica, morali smo uzgajati pamuk i kikiriki. Tamo gdje na jednom mjestu ima vode i sunca u izobilju a i dosta zemlje, koja je hraniла tisućama godina mnoge naraštaje. Takvih mesta na zemaljskoj kugli nema previše. Još mi je u uhu pjesma naših, hercegovačkih berača pamuka: «Pamuku, pamuku, sijem te za muku...» Nitko ju nije uglazbio, pa se za nju ne zna, kao za onu južnoameričkih berača pamuka. Zabrana uzgoja žitarica vjerojatno je imala poslužiti pomoru nepokornih Hrvata Hercegovine, nešto slično kao Holodomor u Ukrajini.

Selo od šezdesetak kuća ostalo je bez muških, jer ih se doma nije vratio više od stotinu. U ratu je u borbama poginulo njih tek nekoliko. Nitko nije suđen za nedjela u ratu. Ostali su «nestali»: nestali na Križnome putu, pobijeni, bez suda i osude.

Stric **Vice** vodio je zadrugu, uspio je sakriti nešto žita. Svako jutro dolazile su žene u crnu, u zoru, po mraku, i u česku doble koju paljaču zrnja «za preživjeti». Ja mladac korim starinu Vicu, što daje drugima kad i mi oskudijevamo.

## Piše:

**Dr. Marijan ČUVALO**

- Lipi moj, slušaj i pamti. I oni imaju štumak kao i ti. I oni moraju 'ist kao i ti, inače bi umrli. Bi li ti bio sritan da imаш dovoljno, a oni ništa?

Način življena obitelji, sela i širega kruga bio je sličan. Zarana je svatko uviđao što je da, a što ne. Postojali su rijetki po ponašanju, koje bi iskakalo iz tog obrasca. Oni su služili kao korektiv u ponašanju, jer: ako ne slušaš, ne radiš, ne učiš, ako nisi dobar, bit ćeš kao taj i taj. A takav nitko nije htio biti. Ako netko nije imao nikog i ništa, zajednica mu je osiguravala najnužnije.



Hercegovački Hrvati u kolu 1956.  
(iz filma R.F. Lončara)

U današnjem svijetu egoizma i hedonizma, to zvuči nestvarno. Najveći dio povijesti proveli smo na granici dva carstva. Sve njihove suprotnosti prelamale su se preko naših leđa. Život nas je naučio preživljavati, unatoč teroru silnika. Moj otac preživio je četiri rata, a ja dva.

U siječnja 1963. sudac za prekršaje **Filip Bobanac** kaznio me je s 30 dana zatvora i dvije godine upućivanja u određeno mjesto boravka. Bio sam student 4. godine stomatologije u Zagrebu. «Upućivanje u određeno mjesto boravka» bilo je šifra za Goli Otok. Nisam završio na Golome, već u Sarajevu, jer je tih dana donesena politička odluka u Beogradu o

postupnom ukidanju tog logora, zbog prisiska međunarodne javnosti.

Povod kazni bio je prisustvovanje operi *Nikola Šubić Zrinski* u HNK. Stvarni razlog bio je, kao i kod mnogih drugih, obilježavanje i sprječavanje napredovanja, jer sam «potencijalno opasan nacionalist», po UDB-inoj procjeni. Zvali smo to «mišji rep», jer se za taj rep može potegnuti kad god zatreba. Kaznu sam izdržao do kraja, plus 7 dana, jer čemu cijepidlačiti, i držati se zakona kao pijan plota.

Ovo je politički razvoj i put jednog dragovoljca, koji nije učinio ništa posebno, ništa spektakularno, ali koji se stavio na radu i državi na raspolaganje. Vodu ili pušku nositi. Uradio je, što je uradio. Više

je sigurno mogao, da je imao bilo kakvo vojno znanje. Ne želim se uspoređivati s junacima i braniteljima s prve crte. Na spomen njihova imena stajem mirno. Pomagao jesam, na svoj način.

## Rad u Skupštini grada Zagreba

Događaje koji slijede, opisao sam onako kako sam ih ja doživio, samim time stavljam ih na provjeru. Ako ih je netko doživio drugačije, neka napiše. Nisam se libio političkih očjena, i šireg zahvata u kontekst događaja. Bez toga bi mi se činilo, da opisujem granu ne spominjući s kojeg stabla je ta grana.

Na prvim slobodnim demokratskim izborima u Hrvatskoj, 23. travnja 1990. izabran sam u prvome krugu u Skupštinu grada Zagreba. Mi hrvatski nacionalisti, u najplemenitijem značenju, dobili smo izbole, a vlast su postupno preuzele interesne skupine, kojima narod i država služe samo za osobno dobro. Ideologija, stranka, za njih znači samo sredstvo za postignuće cilja. Rasporедili su se po svim strankama. Tako su do jučerašnji bojovni protivnici demokracije i Zapada, postali tumači i mjerilo demokratskog ponašanja. Nisu nam dopustili, niti pružili priliku organizirati državu onakvom kak-

vu smo je zamišljali, sanjali, željeli, robili i ginuli za nju. Stvorili bismo državu za ugled i ogled cijelom svijetu, jer mi znamo, iz vlastitog iskustva, što znači biti progonjen zato što nemaš državu, što želiš biti jednak drugima. Svoje iskustvo ne bismo priuštili nikome.

Takvoga jednog nametnula nam je određena interesna skupina na drugoj sjednici Skupštine grada Zagreb 14. lipnja 1990. Iako HDZ u SGZ ima 90-postotnu većinu, za mandatara gradske vlade postavljaju **Mladena Vedriša**, koji nije član HDZ. On u svoju gradsku vladu uključuje samo dva člana HDZ. Ostali su orjunaši, komunisti, ako su i to ikada iskreno bili. Bili su to, jer se to dobro nagradivalo. Umjesto poštenih, dobili smo «prevezane». Tako je u Gradu Zagrebu ostala kompletna infrastruktura iz vremena Jugoslavije. Ostala je birokracija međusobno dobro uvezana. Hrvatsku državu nikada nisu željeli, ili su u najboljem slučaju bili indiferentni glede same ideje države, a kamoli da su se za nju žrtvovali. Izuzetci samo potvrđuju pravilo. Nisu imali nikakvih obveza, niti osjećaja za samostalnu hrvatsku državu, pa su je bojkotirali i otežavali joj život kad god su bili u prilici. Tako je baza korupcije ostala nedirnuta. Danas se pitamo otkud tolika korupcija u RH. Lustracija je rješenje. Ta jezgra uzrok je korupcije u Gradu Zagrebu, jer ona i danas drži grad Zagreb pod nadzorom. Vijećnik **Tomislav Jelić** pokušao ju je demontirati, ali su oni uklonili njega.

Za ilustraciju ispričat ću priču dragovoljca Narodne zaštite, mjesne zajednice Voćarska. U jedinici Narodne zaštite našao se među nama i stariji gospodin, rodom iz Oklaja kod Knina. U Drugome svjetskom ratu mobiliziran je u redovnu vojsku, kad je njegovo godište došlo na red. Poslan je na izobrazbu u Austriju, u Stockerau. Tamo ga je zatekao i kraj rata. Ni pušku nije zadužio, ni zrna opalio nije. Vratio se u svoj Oklaj, a tamošnji četnici, prevedeni u partizane, dodijelili mu 20 godina teške robije. Izdržao do kraja. Nastanio se u Zagrebu. Ima brata u Americi, koji se želi vratiti u konačno svoju državu. Brat mu nudi, da nadograditi na njegovoj prizemnici u Voćarskoj.

Urbanistički nema zapreka za dogradnju. Podnio sve papire koje su mu tražili i čekao građevinsku dozvolu. Oteglo se preko svake mjere. Referent mu uvijek kaže: sljedeći tjedan. Ponudi mu 200 DM, rekavši: To je sve što imam, mirovina mi je mala. Referent mu bez riječi uzme novac, i iz ladice izvuče ovjerenu dozvolu za dogradnju, potpisano prije 6 mjeseci. Odluči ubiti ga. Nakon trijezne analize odustaje, jer ne želi da njegovi unuci nose stigmu dida ubojice.

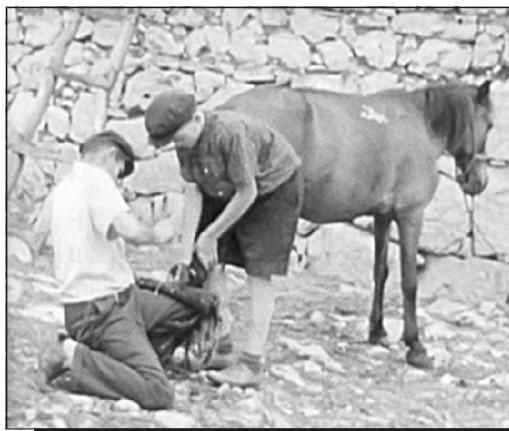
U SGZ postupno nam izvlače tepih ispod nogu. Mladen Vedriš nudi predsjedniku **Tuđmanu** projekt metropolizacije Zagreba. Ukidaju se mjesne zajednice i općine. Gradom se upravlja s jednog mesta. Projekt ima smisla i logi-

Mladen Vedriš određuje da jedino on može upravljati gradskom imovinom, poslovnim prostorima i stanovima, praktički bez nadzora SGZ; on ima i pravo neposredne pogodbe bez natječaja. Ni jedna akcija nas vijećnika nije uspjela to osporiti. Stara birokracija dobro je znala tehnologiju vlasti, znala je kako zaštititi svoje interese. Predsjednik Tuđman, zaukljen problemima stvaranja države, nije primijetio kako i tko mu već na startu sapuna dasku. Pod prijetnjom izbacivanja iz stranke, čak je i skupina **Benjamina Tolića** morala popustiti. Poruka svima nema bila je: Bacit ćemo vas na koljena. Bio je to početak višegodišnjeg traženja «petog ortaka». Dok su ostala četiri nesmetano grabili općenarodnu imovinu,

oni su tražeći «petog ortaka» narodu mazali oči. Ovo su okolnosti pod kojima smo dočekali agresiju, i od važnosti su za događaje koji slijede.

Politička situacija postaje sve složenija iz dana u dan. Postupno, Grad se organizacijski priprema. 23. listopada 1990. osnovan je Štab civilne zaštite. SGZ 4. prosinca 1990. osniva *Radio 101*. Osnovao ga je HDZ, Vedriš ga je predao neorjunašima, kojima smeta sve što ima predznak hrvatski, pa se pretvara u najvećega kritičara Tuđmana i HDZ. Proslavili su se plaćanjem buča 100 DM po nastupu, gdje god je Tuđman nastupao. Tako su osvajani mediji, ovog puta u organizaciji M. Vedriša. A njega je Tuđman radi obiteljskih odnosa izvukao iz anonimnosti, dao mu političko ime i težinu, te ga u početku štitio od onih koji su ga odmah pročitali. 28. veljače 1991. izmijenjena je Odluka o općenarodnoj obrani. Protiv je bio dotadašnji zapovjednik Teritorijalne obrane Zagreba, puk. **Dragutin Andrić**. Pristupa se reorganizaciji TO, a na čelu joj ne smije biti djelatni časnik JNA. Izabran je Savjet za narodnu obranu. Mene su izabrali u komisiju SGZ za imenovanje ulica, trgova i naselja.

Dne 4. travnja 1991. **Darko Grdić** imenovan je zapovjednikom TO Zagreba. Radom prestaje Nastavni centar općenarodne obrane Zagreba. 30. travnja 1991. na moj je prijedlog uskraćena dozvola JNA, za bilo kakvu gradnju. Benjamin

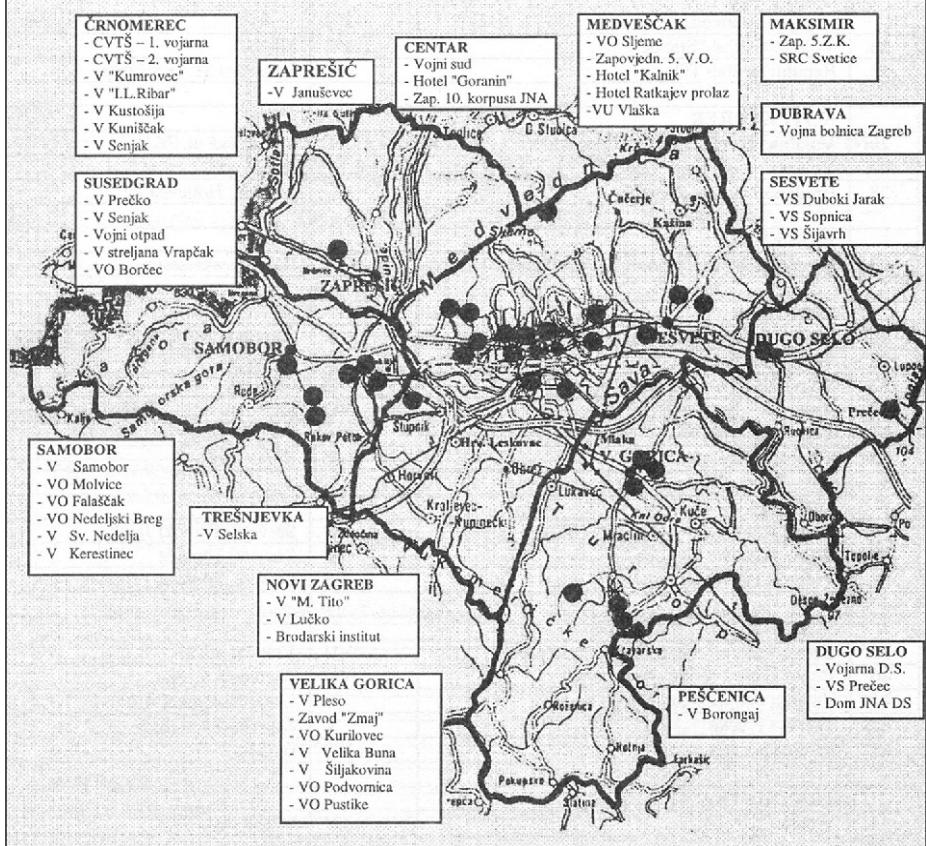


Hercegovina 1956. (R.F. Lončar)

ku, pa predsjednik Tuđman pristaje. Tuđman poznaje obitelj Vedriš, ali ne poznaje nas, pa zato daje prednost njemu. No Vedriš ima skrivene ciljeve, odvojiti vijećnike SGZ, kao i u općinama, od izborne baze. Sve vijećnike 14 skupština u općinama Grada Zagreba, kao i Grada, te Sabora, predlagao je netko iz baze, jer su se tamo na neki način istakli i bili prepoznati. Oni sada nemaju kome doći i reći: Ja sam Vaš vijećnik, Vi ste me izabrali. Ja Vama polažem račun, i slušam Vaše prijedloge i primjedbe. Na sljedećim izborima kandidate će predlagati netko drugi. Bit će to interesne skupine. Nas više neće biti na listama.

U SGZ su 18. rujna 1990. izglasane odluke, ukinju se mjesne zajednice i općine, a Zagreb je proglašen metropolom, postao je Grad Zagreb.

**VOJNA ZAPOVJEDNIŠTVA, VOJARNE, VOJNE USTANOVE I VOJNI OBJEKTI JNA U ZAGREBU 1991.**



Tolić zatražio je prestanak financiranja JNA, jer je izišla iz vojarni, zauzela strateške položaje protiv hrvatskih interesa, što je čin okupacije.

U SGZ je 17. lipnja 1991. pokrenuta inicijativa za osnivanje poduzeća, koje će pripremati izgradnju auto-ceste Zagreb-Split. Prozvali smo ju Cestom kralja Tomislava. «Spretni» poput Čačića odmah su počeli kupovati zemljište, jer su imali pristup planovima, da bi tu istu zemlju prodali kasnije toj istoj državi za stostruku cijenu.

Kako se upravljalo gradom, mimo volje vijećnika, pokazuje glasovanje za potpredsjednika SGZ. Benjamin Tolić dobiva 68 posto glasova, a protukandidat daleko manje, pa ipak bude izabran. Tolić nije funkcionirao «na daljinski». U rad je ugrađivao načela, koja je osobno živio. «Prevezani» uza nj nemaju izgleda, radi toga nije biran nigdje gdje se odlučivalo o bitnome.

Dne 11. srpnja 1991. na moju inicijativu, i predložak kojeg sam sastavio, u ime

vijećnika-lječnika u SGZ, usvojen je Prospekt liječnika-vijećnika SGZ, upućen svim zdravstvenim institucijama u zemlji i svijetu, što ne dižu glas protiv onih koji pucaju po bolnicama, ubijaju bolesnike i razaraju zdravstvene ustanove. Povod je napad na osječku bolnicu. Tekst prosveda u prilogu ovog teksta.

Nekoliko dana kasnije, 18. srpnja 1991. osnovana je Komisija za utvrđivanje i procjenu šteta nastalih aktivnostima tzv. JNA na području Zagreba. U ime 60-tak vijećnika podnio prospekt medijima zbog lošeg i nepotpunog informiranja naše i svjetske javnosti o zločinima četnika i tzv. JNA. Tekst u prilogu. U diskusiji posebno istaknut negativni primjer HTV-a, gdje je ostao jugoslavenski kadar, izrazito protuhrvatski nastrojen. Prospekt usvojen kao stav SGZ. Vjerovali smo u svehrvatsku pomirbu, kao strateški Tuđmanov projekt, pa nismo ustrajavali na lustraciju. Oni su s figom u džepu, čekali svoje vrijeme, ružili državu, i i iz dana u dan otežavali joj ustroj.

(nastavit će se)

**POKOLJ U  
VOĐINCIMA KOD  
VINKOVACA**

Iako je prošlo više od šezdeset godina od događaja koje ovdje želim opisati, smatram to svojom obvezom. Rođena sam u selu Vođinci kod Vinkovaca, gdje sam tada i živjela. Kad je Drugi svjetski rat završio, imala sam 16 godina.

Jedno jutro nikad ne će zaboraviti. Partizani su u selo dotjerali neke ljude, odjevene u civilnu odjeću. Govorili su jezikom koji mi nije poznat, ni sad ne znam koji je bio. Govorili su šaptom, a glave su im bile pognute. Većinom su bili plavokosi i modrih očiju, rumena lica.

Tada je u selu osnovan logor u koji su strpali te ljude. Noću su ih ubijali i gole odvozili, te bacali u dvije jame koje su bile iskopane pored groblja. Noćima su se čuli jauci i plač. Nikad nismo čuli, da bi te ljude tražio netko od rodbine. Nije ih bilo tek nekoliko; bilo je tu puno muškaraca i svi su ubijeni. Pričalo se, da su dovezeni iz Vojvodine.

Te masovne grobnice i danas postoje, a ja znam na kojem se mjestu nalaze.

Bilo je i domaćih ljudi koji su po povratku iz rata bili prokazani, uhićeni i odvezeni u logor u Ivankovu. Bilo je među njima i dječaka.

Ovim svjedočenjem želim себi olakšati dušu, a istodobno omogućiti utvrđivanje istine.

**Marija ŽOLEK**

# PRILOG SPOZNAVANJU PARTIZANSKOG «ANTIFAŠIZMA»

(Uz uspomene Sime Š. Dubajića: «Od Kistanja do Kočevskog roga»)

«Nemam nameru da branim svoju ličnost autoritetom 'bakarske vodice' sa Kočevlja. Čist sam jer me brani Jehova, Gospod promišlu svojom da je ustaške zločine trebalo odmah kazniti, po meri njihovih užasa. Zato ih je predao meni, kao nekad aždaju mojoj krsnoj slavi Svetom arhijerejskom velikomučeniku Georgiju: za iskopane dečije žive oči, odrezane tople majčinske dojke, odsečene sede glave oronulih staraca, polomljene ruke i noge umornih domaćina i rasporene utrobe njihovih porodilja. Za dečicu izvađenu otuda ustaškom kamom, i bačenu u kolevčicu u jaslama, s mirisom sena i svinduka.

*Iskustvo prominskih jamara bilo mi je poruka da treba snažnom eksplozijom trotila spričiti izlazak iz jama tamo bačenih zlikovaca!*

Ovim redcima započinje kratka završna napomena («Umesto pogovora») Sime Š. Dubajića (Kistanje, 1923.) u knjizi njegovih uspomena, koja je pod naslovom «Od Kistanja do Kočevskog roga. Život, greh i kajanje» objavljena 2006. u Beogradu, u nakladi Nidda Verlag GmbH (Bad Vilbel) i Vesti d.o.o. (Beograd). Podnaslov knjige od 398 str. glasi «Ispravedna autobiografska hronika – Knjiga I», no kako su u njoj opisani Dubajićevo djetinjstvo i mladenaštvo, te čitav njegov ratni put, a nemali dio knjige posvećen je i razdoblju od druge polovice osamdesetih («balvan revolucija») i dio rasprava odnosno prijepora o pokolju ratnih zarobljenika i civila na kraju Drugoga svjetskog rata, koji su vođeni krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina), nije posve jasno, koja bi bila svrha i tematika eventualne druge knjige. Dubajićev životopis od početka

*Piše:*

**Tomislav JONJIĆ**

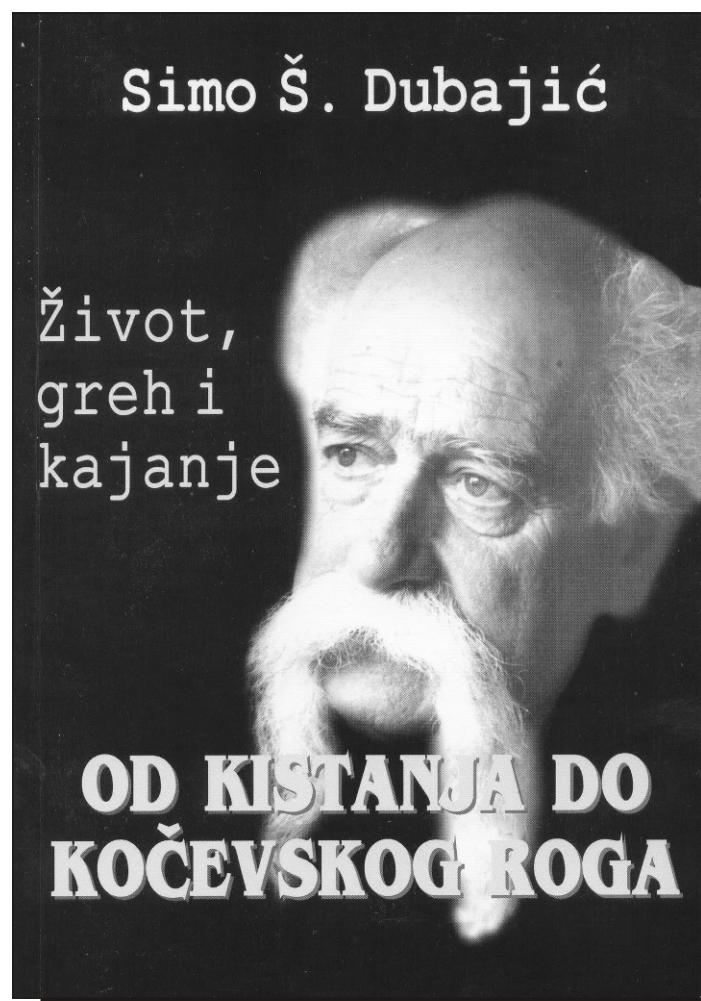
pedesetih do sredine osamdesetih, vjerojatno, nije osobito zanimljiv. Neke reminiscencije na doba Hrvatskog proljeća sadržane su u završnom dijelu knjige, u kojem pisac objavljuje nekoliko pisama svom prijatelju i suborcu Bošku Šiljegoviću. Ima u njima zanimljivih opservacija (poput simpatija za Miku Tripala kao zeta Gojka Polovine i sl.), ali su one za širu publiku ipak nebitne, jer sâm Dubajić tada nije imao važniju ulogu. No, ne može se isključiti mogućnost, da pisac ostvari prijetnju i doista objavi nastavak svojih uspomena. Drskosti mu zasigurno ne nedostaje.

Prva knjiga, koja pokazuje da Dubajić nije posve bez literarnog dara (makar su mu dijalozi nevjesta i nategnuti), pisana je na besprijeckorno srpskom jeziku ekavskoga izgovora, onomu kojega pisac nije mogao naučiti u rodnoj Dalmatinskoj Zagori, ali i tim izborom očito hoće posvjedočiti svoje srpsko osjećanje. Što, pak, misli o hrvatskome jeziku, Dubajić jasno pokazuje kad na više mjesta, pri opisu svojih nastavnika i konškolaraca, ne trepnuvši, spominje kako su neki profesori u šibenskoj i splitskoj gimnaziji predbivali – srpski jezik. To negiranja postojanja hrvatskog jezika, dakako, uključuje negiranje postojanja Hrvata kao naroda. Naime, u opisu Dubajićeve mladosti u Kninskoj krajini i Šibeniku uopće je teško pronaći Hrvata: uz spomen katolika koje sreće i s kojima se druži, pisac redovito domeće kako su srpskoga podrijetla, ali su se – «nema tome ni par decenija» – odmetnuli od srpstva, «prevjerili», «pobunjevčili» i pohrvatili. I Niccolo Tomaseo je, dakako, srpskog podrijetla. Sve što Dubajić oko sebe vidi; od kamena i nadgrobnoga humka, do crkava, zgrada i ljudi, sve je srpsko, sve odiše srpskim duhom, sve misli srpski.

sreće i s kojima se druži, pisac redovito domeće kako su srpskoga podrijetla, ali su se – «nema tome ni par decenija» – odmetnuli od srpstva, «prevjerili», «pobunjevčili» i pohrvatili. I Niccolo Tomaseo je, dakako, srpskog podrijetla. Sve što Dubajić oko sebe vidi; od kamena i nadgrobnoga humka, do crkava, zgrada i ljudi, sve je srpsko, sve odiše srpskim duhom, sve misli srpski.

**Samo proglašenje NDH  
dovoljan je razlog za  
oružanu pobunu!**

Ako se zanemari činjenica, da je piščev velikosrpski naboј koji kipi sa svake stranice knjige, dokument sâm po sebi, u dokumentarnom će smislu Dubajićevi memoari razočarati čitatelja. Ipak, iz njih se donekle može dočarati atmosfera koja je tridesetih godina prošlog stoljeća odredivala sudbinu srpske mladeži u Dalmatinskoj zagori i u Šibeniku: sukob i suživot svetosav-



sko-četničke tradicije i novih društvenih odnosa; odanost Beogradu i Srbiji uz istodobno ignoriranje političkoga, gospodarskog i kulturnog položaja hrvatskih sumještana; ogorčenje atentatom u Marseilleu kao i unutarnja previranja između jugoslavenske misli (u primarno ljotićevoškom, a tek iznimno samostalskom poimanju i interpretaciji) i velikosrpske ideologije. Sredinom tridesetih godina, pod dojmom španjolskoga građanskog rata i talijanskog napadaja na Abesiniju (u kojem srpska mladež simpatizira s Koptima, smatrajući da su oni pravoslavni i zato im bliski!), pojavljuju se i prve komunističke odnosno skojevske organizacije.

Iako tek autonomna jedinica unutar jugoslavenske države, stvorena upravo radi jačanja te države, Banovina Hrvatska je i kod političkih Jugoslavena, i kod velikosrba i kod komunista nailaziла na snažan otpor. Sve što je otvaralo rizik slabljenja veza s «majčicom Srbijom», Srbi doživljavaju kao smrtnu prijetnju i protiv nje su se spremni boriti, bez obzira na cijenu.

Sâmoga je Dubajića privlačila pomisao da ode u bogosloviju ili da «predaje srpski jezik u kninskoj ili šibenskoj gimnaziji» odnosno posveti se književnosti po uzoru na **Maksima Gorkoga**. U političkom smislu, otklanjao je jugoslavenstvo, ali se ipak divio ljotićevcima zbog njihova otpora «frankovcima». Kao šibenski gimnazijalac čvrsto je prigrlio komunističku i ateističku orientaciju (ali se, pri izrazima prijezira prema religiji i crkvi, ne čudi niti uočava proturječe, da se je skupa s nizom svojih pravoslavnih drugova, besplatno hratio kod časnih sestara u katoličkom Sjemeništu, gdje je – kako tvrdi – dano-mice polemizirao s intelektualno nadmoćnim **Milivojem Karamarkom**, tadašnjom vođom hrvatske mlađeži u Šibeniku, kasnijim glavnim urednikom «*Ustaške mlađeži*» i onda tragičnom žrtvom tzv. afere Lorković-Vokić).

Imao je Dubajić nepunih osamnaest godina kad je Njemačka sa svojim saveznicima napala Kraljevinu Jugoslaviju. Stupovi jugoslavenskog režima, prema kojemu je bio kritičan, ali ne i neprijateljski, skršili su se za svega četiri dana: «*Rasulo vojske i bezglavo povlačenje rulja i grupa pod oružjem, delovalo je ponižavajuće*».

Skupa s nekim drugovima, od vojnika u povlačenju odmah je kupio puške, a kistanjski su skojevci iz oružničke postaje ukrali sedam pušaka, nekoliko sanduka strjeljiva i bombi «kragujevkii». Na vijest da «*ustaše kod Roškog slapa pucaju po zaostalim delovima začeonog odreda pučova koji se povlače*», ta je skupina skojevaca «*nasumice otvorila vatru na selo*» i «*nateralna Hrvate da beže do Skradina*».

Zanimljivo je da Dubajić pritom zabravlja, kako je samo nekoliko redaka ranije, tu istu jugoslavensku vojsku u rasulu nazvao «*ruljom i grupama pod oružjem*»: ni nakon svoga dugogodišnjeg iskustva nije kadar ni shvatiti ni prihvatići, da će

*mo neočekivana, usamljena navala mlađenačke radoznalosti, koja je buknula i ugasila se, a da nije bila dočekana otprom i kažnjena».*

### Srbi i srpstvo iznad svega

Dubajić, dakle, i nehotice potvrđuje: unatoč čarki s vojskom u rasulu («naoružanom ruljom»), nije bilo još nikakva hrvatskog napadaja na Srbe i mjesno srpsko pučanstvo, čak ni nakon napadaja na «ustaše» (kojih tada, kao organizirane oružane formacije, tamo nije bilo niti je moglo biti!) nije bilo nikakva odgovora ni kazne. Za oružanu je pobunu dovoljna bila vijest o proglašenju neovisne Hrvatske:

«*Hrvatima nikada nećemo dati da uspostave proglašenu Nezavisnu Državu Hrvatsku!*»

I srpsko-jugoslavenskim nacionalistima i srpskim komunistima bilo je, ne taj Dubajić, posve jasno, da se taj plan ne može ostvariti bez tjesne suradnje s Talijanima. Ta suradnja datira već od prvih dana, od trenutaka kad Talijani navaljuju na Kraljevinu Jugoslaviju i okupiraju njezin teritorij, kojega će uskoro priznati sastavni dijelom NDH.

Imala je ta suradnja različite oblike: od uživanja vojničke i političke zaštite, do institucionalne potpore u proglašenju «srpske opštine Zrmanja». Veličajući Otrički sporazum kao zajedničko djelo Srba-nacionalista (**Niko Novaković-Longo** i senator **Rađenović**) i Srba-komunista (**Đoko Jovanić**), Dubajić ocjenjuje: «*Nikada kao tada, ni pre, ni kasnije, Srbi Krajine nisu bili tako jedinstveni u pogledu izbora puteva za ostvarenje nacionalnog clja golog opstanka i razgrančenja sa Hrvatima, baš radi tog golog opstanka. A to je značilo: Uz pomoć italijanske vojske proterati Srbe iz Krajine. Proširiti okupacionu zonu Italije na čitavu Krajinku, do linije Karlovac – Banja Luka, iz Dalmacije, a na Hercegovinu do Mostara, iz Crne Gore. Sačuvati glavninu srpskog naroda izvan Srbije pod protektoratom Italije, dok ona ne pređe na stranu velikih saveznika.*»

Naravno da su pripovijesti o «prelasku na stranu Saveznika», koje se hoće smjestiti u ljeto 1941., samo pripovijesti, baš kao što su pripovijesti naknadna domišljanja o hrvatskim («ustaškim») zloči-



Mladi "antifašist" Simo Dubajić

svaka vlast – bila ona vlast stabilizirane državne tvorevine, ili vlast netom proglašene države – pokušati stati na kraj «rulji i grupama pod oružjem». Iako skojevac, komunist, on pokušaj razoružavanja te naoružane rulje – koja bi u svjetlu komunističke propagande morale personificirati monarhofašistički režim i «tamnicu naroda» - doživljava kao poziv na uzbunu. On s drugovima, bez truna spremnosti na kompromis, staje na stranu te rulje, jer je ona - jugoslavenska. Motiv je jasan, posve neideološki: «*Srećom, nisu nam pružali otpor, niti smo zatekli bilo ko ga nad kim bi iskalili svoju volju da se tučemo. Zamišljali smo da je to ustank i da Hrvatima nikada nećemo dati da uspostave proglašenu Nezavisnu Državu Hrvatsku. Nisam znao da će to ostati sa*

nima kao jedinim ili bar glavnim razlogom talijansko-srpske suradnje. Uostalom, Novaković-Longo je «u ime 100.000 pravoslavnih Srba iz Dalmacije» zatražio proširenje talijanske okupacije (a onda i aneksiju) već u prvoj polovici svibnja 1941., dok je hrvatska vojska bila u embrionalnoj fazi, a tek proglašena hrvatska država svim silama pokušavala amortizirati talijanske teritorijalne aspiracije. Jesu i s hrvatske strane potom zaredali zločini, koji su srpske političke prvake uvjerali u ispravnost takve orientacije, ali njihovo protuhrvatsko opredjeljenje nije bilo izvorno motivirano tim zločinima. Uostalom, od samog su početka Talijani slali «parlamentarce za pregovore i dogovor o organizaciji mira sa Srbima i zajedničkom stavu prema Hrvatima». Taj «zajednički stav» diktiran je zajedničkim interesom, da se potkopa hrvatska država.

To je razlog, zašto su «ustanici» odnosno «gerilci» u najvećoj mjeri – Srbi. Dubajić opisuje niz situacija i uvijek napominje, da su ne samo četnički, nego i partizanski pokret sačinjavali pretežno Srbi. Uostalom, to jasno proizlazi iz mnoštva dokumenata i uspomena različitih audio-vizualnih tih zbivanja, iako se u Hrvatskoj posljednjih petnaestak-dvadeset godina hoće stvoriti slika da je bilo drugačije, jer da bismo time dokazali kako su Hrvati bili – «antifašisti». I jesu, samo što to nisu dokazivali stupanjem u četničke ili partizanske redove. Ovima je glavni neprijatelj bila hrvatske država, a ne talijanska okupacijska soldateska. Dubajić opisuje četničko-partizanske sporazume, kojima je jedan od ciljeva bio da se «ne diraju Italijani u srpskim selima», jer – «neću da nam pale kuće i ubijaju ljudi!». Talijanske je represalije trebalo izazvati u hrvatskim selima, nad hrvatskim življem, te na taj način otjerati i Hrvate u šumu. Uostalom, to je recept kojega je u ljeto 1941. ponudio **Edvard Kardelj**: treba izazvati represalije nad Hrvatima, jer će teror «bezuslovno» napuniti šume, a pri tome se ne valja ustezati od uništavanja čitavih sela.

### Isprika srpstvu, ne kajanje pred Hrvatima

Ranije snažno protuhrvatsko osjećanje kod Dubajića dobiva dodatnu legitimaciju nakon navodnog pokolja nad Srbima u Mratovu u ljeto 1941. Neki od bačenih u

jamu izišli su živi. Iz toga je naučio ono što će četiri godine kasnije primijeniti u Kočevskom rogu: grlo jame treba minirati, kako bi se spriječio izlazak i spas na smrt osuđenih. U pune četiri godine Dubajić je živio – kako sâm kaže – kao osvetnik: «*Negde iz dubine povređenog srca, kao jeka je odzvanjala osvetnička muka bezbožne pameti: 'Mratovski jamari su moja sudbina!' Zvali su me da njihovu krv naplaćujem, dok trajem, kao carinik na granici novog pakla, u kojem je, bačena na kolena, prvi put u mom životu umirala moja mila Srpska Krajina. Četiri godine kasnije, mene će prst božji dovesti*

*u Austriju, i odatle u podnožje Kočevskog roga, da tamo komandujem u egzekuciji krvnika zarobljenih tokom bežanja u Austriji, uz svesrdnu pomoć engleskog poručnika Roberta Finli Locheada [Finley Lockhead], a pod komandom generala Toby[j] Lowa. Inspiracija toj epopeji bili su mratovski jamari.*»

Iz današnje perspektive on hoće svoju borbu prikazati kao borbu za obranu srpskoga. I ako ima «greha», i ako je potrebno «kajanje», oni postoje samo radi toga što je zabudio u komuniste i što je – bar verbalno – propovijedao jugoslavenskost. Trebalo je otvoreno braniti i zas-



**Simo Dubajić**

Kad se, onako brkat, pojavio na Kninskom mitingu 1989. postao je "ikona probudenih i pobunjenih Srba". Išla je za njim slava partizanskog hajduka i partijskog odmetnika kojeg, "iz nekog razloga", Tito nije dao "dželatima udbe". Javno je zbacio uniformu JNA "da ne služi davolu, jer bi ga mogli potkupiti činom generala". Onda je "nešto lupetao o partizanskim zločinima" ("... Nikada neću zaboraviti naša partizanska zverstva, ubijanja nesrećnih srpskih patriota, odanih kralju i otadžbini, i vlastitih drugova komunista..."). Pozivao je potom i na odbranu cirilice u Hrvatskoj, "ako treba i puškama"... Nove srpske vode nisu ga htеле u svojoj blizini, pa je proteran iz Krajine. A njegovi bivši i ostareli saborci, rasuti širom domovine u raspadanju, pokušali su da ga bar rečima dokusure. On se skrasio u Beogradu i, uprkos upozorenju da ne dira u osinjak, uzeo pero u šake. Ovo je prva knjiga njegovog ispovedanja.

**Simo Dubajić, komandant Grupe bataljona Bukovice, januara 1944. godine, u Kistanjama**



*S korica Dubajićevih uspomena*

tupati spstvo, a ono je i tada i kasnije bilo olijeno u četništvu. Srbi-partizani su krivi što su omogućili i olakšali poraz četništva, posluživši na taj način *latinskom* lukavstvu Hrvata. Hrvati, hrvatski nacionalisti, iz Dubajićeve vizure su partizanski i partijski dužnosnici, skoro bez iznimke, i bez obzira na to što su omastili ruke hrvatskom krvlju. Iznimka je **Josip Broz**. Za nj Dubajić ima samo povhale.

Ta je teza na tragu one o «vatikansko-kominternovskoj ujdurmi» protiv Srba i srpskog, ali ipak nije pomogla Dubajiću da se u suvremenoj Srbiji nametne kao moralni ili politički autoritet. A bio je na pragu takve karijere. Kako stoji na ovitku knjige: «*Kad se, onako brkat, pojavio na Kninskem mitingu 1989, postao je 'ikona probuđenih i pobunjenih Srba'. Isla je za njim slava partizanskog hajduka i partijskog odmetnika kojeg, 'iz nekog razloga', Tito nije dao 'dželatima udbe'. Javno je zbacio uniformu JNA 'da ne služi davolu, jer bi ga mogli potkupiti činom generala'. Onda je 'nešto lupetao o partizanskim zločinima' (...). Nikada neću zaboraviti naša partizanska zverstva, ubijanja nesrećnih srpskih patriota, odanih kralju i otadžbini, i vlastitih drugova komunista...'). Pozivao je potom i na odbranu čirilice u Hrvatskoj, 'ako treba i puškama'... Nove srpske vođe nisu ga hteli u svojoj blizini, pa je proteran iz Krajine. A njegovi bivši i ostareli saborci, rasuti širom domovine u raspadanju, pokušali su da ga bar rečima dokusure...*»

Kaje se, dakle, Dubajić zbog partizanskih pokolja komunističkih sudrugova, «frakcionaša» i «trockista» (nerijetko tek suparnika u borbi za kakvu partijsku funkciju, preljubnika koji su likvidirani pod kriptom «borbe za čistoću Partije» ili nezgodnih svjedoka nečijeg kukakvičluka), ne može sebi oprostiti zbog partizanskih zvjerstava nad «nesrećnim srpskim patriotama, odanima kralju i otadžbini», ali mu ne pada na pamet pokajati se zbog pokoljâ Hrvata. Hrvati su «zverovi», njih potrijebiti bogugodan je čin.

### «Carinik na granici novog pakla»

U tom istrebljivačkom pohodu na «zverove», Dubajić je odigrao važnu ulogu. Nije bitno, što ni danas nije kadar učiti, u kakvom se međunarodnome i vojnopolitičkom kontekstu dogodilo iz-

ručenje Hrvata, a s njima i Slovenaca, Kozača, Srba i dr. Nije toliko važno ni to, što ni nakon šezdeset godina nije uspio svladati neke činjenice i imena (pa tako **Vilka Pečnikara** uporno naziva «Pečnikom», **Đuru Grujića** «Đordjom Grujićem»). Ilustrativnija je bahata ignorancija, kojom konfabulira kako su ustaše s **Mihailovićevim** četnicima sklopile sporazum o stvaranju nove, antikomunističke koalicije kojoj bi na čelu bio **Petar II. Karađorđević**, ili kako su **Maček**, **Rupnik** i ustaški pravci pripremali proglašenje nekakve nove jugoslavenske koalicijske vlade u izbjeglištvu.

Još je važnija hladna mržnja s kojom govori o rjeci ljudi koja se slijevala prema Austriji u svibnju 1945., i stalno podsjećanje na britansko-jugoslavensku suradnju: «*Englezi su to duhovito nazivali 'velikim balastom na palubi koju treba brzo očistiti i oprati'.*»

Osim te mržnje, Dubajić zapravo ne nudi noive podatke ni dokumente. Utoliko će njegovi memoari biti vrlo mršav doprinos historiografskom proučavanju tadašnjih zbivanja. No, ne treba podcijeniti ulogu koju oni mogu imati u oslikavanju atmosfere i načina na koji su razmišljali akteri tadašnjih događaja. On, primjerice, u cijelosti navodi bilješke sa sastanka održanog s Britancima 20. svibnja (prije toga kao da se ništa nije zbilo). U tim bilješkama naveden je i broj Hrvata koji su izravno prepusteni u Dubajićeve ruke: «...*Dalnjih 10.000 hrvatskih zarobljenika, uključujući i civile koji se s njima nalaze, biće evakuisani 4. jugoslovenskoj armiji u ROZENBAHU, kao što je bilo direktno dogovorenog sa majorem Dubajićem. Tako će ukupan broj biti 13.000.*»

Posljednjih je godina Dubajić imao potrebu objašnjavati srpskoj javnosti, prvo, otkud se i kako pojavio broj od 30.000 ljudi koji su smaknuti pod njegovim zapovjedništvom, i drugo, je li među njima bilo Srba. Radi toga navodi, da ih 30.000 ipak nije bilo, te citira dokumente, u kojima se jasno vidi, da su njemu bili prepusteni samo Hrvati. Iako u dokumentima jasno piše, da broj od 13.000 uključuje i civile, i iako i sâm citira taj dokument, Dubajić u više navrata piše kako se «jasno vidi da su moji zarobljenici 13.000 ustaša, upisanih kao Hrvati, a ne kao četnici».

Za nj su svi Hrvati – ustaše, pa ih je tako i tretirao.

Ne previše uvjerljivo Dubajić osporava svoje ranije izjave, da je zapovijedao smaknućem 30.000 ljudi. No, lojalno priznaje, da su se među izvršiteljima pokolja nad njih bar 13.000 isticali pripadnici dalmatinskih partizanskih brigada, koji su podrijetlom u velikoj mjeri bili Hrvati. Neki su sišli s uma, zbog pokolja koji je naložen u noći nakon Titova ljubljanskoga govora. Dubajić pripovijeda: «*Iste noći, dok me je još držala 'bakarska vodica', upadoše kod mene Ivan Maček, Maks Baće i Jovo Kapa, s naređenjem da Jeda-naesta brigada spremi svoje dobrovoljce koji će izvršiti egzekuciju nad telesnim zdrugovima Ante Pavelića, Rupnikovim belogardistima i Ljotićevim dobrovoljcima. Za moje komandno mjesto određena je železnička stanica Kočevlje, a mesto streljanja kod kraških bezdana u Kočevskom rogu. (...) Ta očekivana, pravedna odluka, učinila mi se jedino mogućom. Posle četiri godine strašnog, nemilosrdnog rata i revolucije, zamišljao sam se izabranikom rimske božice Justicije ili grčke Temide. 'Blagosloven Davidov Jehova i Bog naš koji nauči ruke moje boju i prste moje ratu!', ponavljao sam u sebi... (...) Na pedesetu godišnjicu tog susreta sa ustašama u Austriji, i rastanka s njima u Kočevlju maja 1945. godine, nemam nikakva razloga da se stidim. Ponosan sam, jer su mi svi preživeli Srbi zbog toga zahvalni. kao što su zahvalni Petom korpusu generala Kitlija, lorda Al dingtona, 11. dalmatinskoj brigadi i Slovencičkom bataljonu 'Protiv pete kolone' PPK, Ljubi Periši Dinku koji je, izvršavajući dužnost, poslao ustaše u pakao. Mnogo bolje nego da su to morali izvršiti Srbi».*»

Dan prije početka pokolja, dok se Josip Broz spremao za govor, Dubajić ga je 25. svibnja posjetio u Ljubljani, noseći mu s generalom **Petrom Drapšinom** rođendanski dar, zaplijenjenu **Pavelićevu** lovačku pušku. Dok su strijeljane tisuće i tisuće hrvatskih vojnika i civila, dok su od iscrpljenosti, gladi i bolesti skapavale tisuće žena i djece, Broz je, u razdraganoj atmosferi, punoj oduševljenja, slavio pobedu u društvu s **Aleksandrom Rankovićem** i **Andrijom Hebrangom**...•

# STAROGRADIŠKE USPOMENE JOSIPA BEJUKA

Nekoliko sam političkih zatvorenika pitalo, jesu li čitali starogradiške uspomene **Josipa Bejuka**. Nisu. Većina nije ni znala, da su objavljene.

To pokazuje nedostatak svijesti, da uspomene političkih zatvorenika, osobito one objavljene, nisu više samo njegovo «vlasništvo» odnosno «vlasništvo» njegove obitelji, nego imaju i drugu svrhu i zadaču.

Također, to nameće razmišljanje o potrebi sustavnog praćenja knjiga, znanstvenih i stručnih, ali i novinsko-publicističkih članaka o temama relevantnima za izučavanje fenomena hrvatskoga političkog uzništva, te objavljivanje njihove svojevrsne bibliografije u određenim vremenskim razmacima (npr. tromjesečnima). Takva bi bibliografija (zapravo popis relevantnih tekstova, a ne bibliografija u strogom značenju te riječi!) obuhvaćala u prvom redu objavljene izvore (dokumente), a zatim i znanstvene i stručne članke. Iako bi metodološke okvire tek trebalo odrediti, jasno je da bi u nju nužno bili uvrštene i memoarske knjige, članci i izjave bivših hrvatskih političkih uznika, koji – unatoč svim nedostatcima koje memoarsko štivo po definiciji sadrži – ipak mogu predstavljati vrijedne putokaze i pomoćna dokazna sredstva u budućim istraživanjima.

Nema sumnje, da bi upravo «Politički zatvorenik» mogao i trebao biti mjesto u kojem bi se ta «bibliografija» objavljivala, jer će u budućnosti svatko tko se ovim fenomenom bude bavio, u prvom redu posegnuti za našim mjesecnikom. Naravno da bi taj pothvat iziskivao stanovita (ipak ne prevelika) sredstva, a mogao bi biti valjano obavljen samo u suradnji s podružnicama koje bi preuzele zadaču praćenja i registriranja lokalnih glasila. najvažnije je imati na umu važnost tog pothvata, jer svatko tko se ikad okušao u znanstveno-publicističkome radu, zna da je svaki ozbiljan rad nezamisliv bez bibliografije.

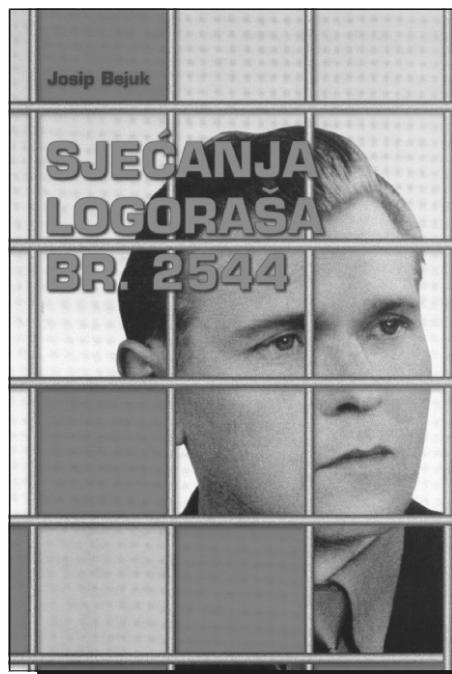
Nedostatak naše svijesti o važnosti tog problema razlog je što uspomene Josipa Bejuka prikazujemo tek sada, iako su objavljene prije punih sedam godina. Riječ je o knjizi «*Sjećanja logoraša br. 2544*»

*Piše:*

**Tomislav JONJIĆ**

(160 str.), koja je objavljena posthumno u Sinju, 2000. godine, s nespretnom naznakom da izlazi «u vlastitoj nakladi». Knjigu je priredio i kratak predgovor napisao **fra Božo Norac Kljajo**.

Pisac knjige, Josip Bejuk, rođen je u Zagrebu, 9. listopada 1926. Osnovnu i srednju (građansku) školu završio je u rodnom gradu, u kojem je 1941. upisao višu trgovacku školu. Od travnja 1943. do 8. svibnja 1945. bio je dragovoljac u



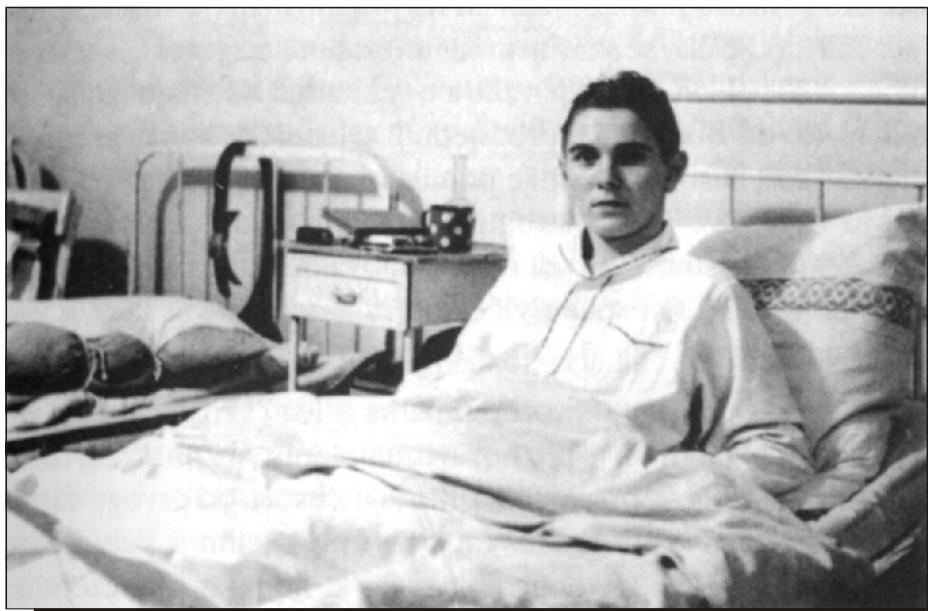
njemačkoj vojsci (Waffen SS). U borbama kod Tuzle teško je ranjen, pa mu je amputirana desna noga ispod koljena. Nakon liječenja je prebačen u Zagreb, gdje je nastavio službovati u zapovjedništvu sve do 8. svibnja 1945. Nakon ulaska partizana u Zagreb pridružuje se križarima i djeluje u Zagrebu, na Papuku, u Otočcu i Kninu. Postaje članom *Antiboljševičkog pokreta* (ABP), te je kao takav uhičen 3. studenoga 1945. Osudom Vojnog судa Komande zagrebačkoga vojnog područja br. 19/46 od 21. siječnja 1946. osuđen je na 20 godina robije. U Staroj je Gradiški proveo četiri godine, a nakon toga je tri godine

bio na Pustari. (Rješenje Vladine Administrativne komisije od 26. srpnja 1993. u zatvorski mu staž ubraja samo četiri starogradiške godine!) Pomilovan je 4. studenoga 1953. Četiri godine kasnije odlazi u emigraciju, u kojoj provodi ostatak života. U Njemačkoj je upoznao **Ivanku Barbu** i s njom sklopio brak 1965. Četiri godine kasnije rodio im se jedinac **Michael**. Josip Bejuk umro je 12. srpnja 1997. u Münchenu, gdje je i pokopan.

Kako je objavljena u vlastitoj nakladi, i nesumnjivo o vlastitom trošku, knjiga njegovih uspomena ima neke tehničke nedostatke (npr. nedostaju potpisni ispod ilustracija), ali je prava nevolja u nečemu drugom: ona nije dovršena. Kronološki, završava drugom polovicom 1948. Također, smrt je onemogućila pisca da u knjigu uvrsti i uspomene iz razdoblja koje prethodi partizanskom ulasku u grad. Ostali smo tako prikraćeni za objašnjenje, zašto je kao Hrvat, dijete hrvatskih roditelja, 1943. pristupio kao dragovoljac Waffen SS-u, a ne tadašnjoj hrvatskoj vojsci. Je li presudila njegova dob (imao je šesnaest i pol godina!) ili neki drugi motivi. Bilo bi zanimljivo dozнати, koliko je Hrvata bilo u tim postrojbama, kakav je bio njihov položaj, kako su na terenu njemačke postrojbe surađivale s hrvatskim, kako su se u Bosni (a i drugdje) odnosile prema etnicima, a kako prema civilnome pučanstvu, kako je hrvatsko pučanstvo i hrvatska vlast tretirala Hrvate u njemačkim oružanim snagama itd.

Bejukove uspomene počinju kratkim opisom njegova povlačenja u rijeci hrvatskih izbjeglica. Kad je stigao nadomak Dravograda, odlučuje vratiti se u Zagreb. U rodni grad dolazi na vrijeme kako bi svjedočio orgijama pobjednika: od progona «klasnih neprijatelja», preko odvođenja u zarobljeničke logore i strijeljnj, do prekapanja i uništenja hrvatskoga i njemačkog vojnoga groblja.

Preko prijatelja pristupa Antiboljševičkom pokretu (ABP), ali nažalost ne opisuje kako je taj «pokret» nastao, tko mu je pripadao i kako je djelovao. Sudjeluje na jednom sastanku u zagrebačkoj Kukovićevoj ulici, gdje doznaće da je uhičen **Erih Lisak**, bivši glavni ravnatelj ravna-



*Josip Bejuk na ranjeničkoj postelji*

teljstva za javni red i sigurnost. (Lisak je, inače, uhićen 2. listopada 1945. u zagrebačkoj Voćarskoj ulici.) Iz stilizacije tog dijela Bejukovih uspomena moglo bi se zaključiti da je Lisak bio stupio u dodir s pripadnicima ABP-a, ali se više pojednostavi o tome, nažalost, ne navodi. Uoči «izbora», jugoslavenska je policija po dojavni provalila na jedan sastanak u Kukovićevoj ulici, te je uhitili dio pripadnika ABP-a. Među njima su bili Aleksandar Radić, Vlado Babić, Marijan Podhraški i dr.

Bejuk je uhićen na ulici, 3. studenoga 1945. Ćeliju u Đorđićevoj ulici dijelo je, između ostaloga, i sa znamenitim hrvatskim književnim prevoditeljem, **Josipom Tabakom**, ali ne navodi, zašto je i kada Tabak bio uhićen. Od suzatočenika je Bejuk doznao, da je Lisak bezuspješno pokušao pobjeći iz zatvora. Uz njegov opis prilika u zatvoru i zlostavljanja kojima su zatočenici bili izloženi, zanimljivo je i njegovo sjećanje na **ing. Augusta Košutića**, podpredsjednika HSS-a, koji mu je u ambulantni zagrebačkoga Sudbenog stola kazao: «*A kaj, pa to sve nije ništa, dobili bute po koji mesec i idete doma. Pa sad je mir, nema više rata, kaj to, izbori su prošli.*» Kako u Bejukovim uspomenama nema nikakvih protumačekovskih nota, ovaj se fragment – koji po dalekovidnosti neodoljivo podsjeća na **Mačekove** izjave o raskopčanom lajbeku iz siječnja 1929. – nesumnjivo ne može pripisati piševoj nenavidnosti.

Suđenje pripadnicima ABP-a počelo je 24. siječnja 1946., a Bejuk je bio osamna-

esti od ukupno 48 optuženika. Zanimljiv je njegov prikaz suđenja, kao i opis hrabroga i duhovitog prepucavanja između optuženoga Podhraškog i sudskoga vijeća. Osuda je izrečena kasno u noći 27. siječnja, kad je 11 optuženika osuđeno na smrt, a ostali na teške vremenske kazne. Nitko od osuđenika na zatvorsku kaznu nije se žalio, pa je Bejuk za nekoliko dana po dubokom snijegu otpremljen u Staru Gradišku.

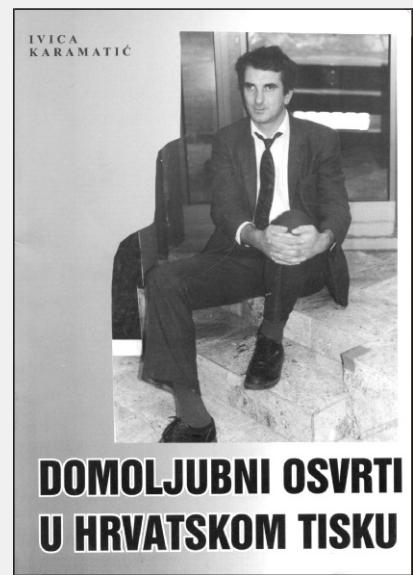
Pretežan dio njegovih uspomena predstavlja opis prilika u starogradiškoj tamnici. Redaju se poznata imena i zanimljivi opisi prilika u logoru. Pripovijeda se o planiranom bijegu većeg broja osuđenika. Spominje se i otapanje grobova tobožnjih ustaških žrtava kod Jasenovca i Gradiške: prva dva gornja reda leševa u jednoj od grobnica bili su odjeveni u domobranske, a treći u ustaške odore... Bejukova knjiga uspomena, u koju su uvršteni i faksimili dvaju opširnih njegovih poratih pisama **dr. Anti Ciligi**, prekinuta je opisom prilika pred Božić 1948. Već odavno u logoru su «žitari», a u posljednje vrijeme nagrnuli su ibeovci, na putu prema Golome otoku. Može se, dakle, bez ikakva krzmanja reći kako je prava šteta što pisac svoje uspomene nije dovršio.

\* \* \*

(Knjigu uspomena Josipa Bejuka moguće je nabaviti na adresi: Michael Bejuk, Hugo-Wolf-Str. 71, 80937 München, Deutschland, po cijeni od 100,00 kuna, u što su uračunati i troškovi poštarine.)

## NOVA KNJIGA IVICE KARAMATIĆA

Povremeni suradnik *Političkog zatvorenika*, posuški pjesnik i publicist **Ivica Karamatić** (Zagreb, 1965.), objavio je svoju osamnaestu knjigu. Prije nje objavio je dvanaest knjiga pjesama, tri knjige pripovjedaka i po jednu knjigu znanstvene i biografske proze. Ovoga puta riječ je o zbirci njegovih izabranih pisama, opaski i reakcija u hrvatskim medijima posljednjih dvadesetak godina, koju je 2004. objelodano u vlastitoj nakladi pod naslovom *Domoljubni osvrti u hrvatskom tisku*.



## DOMOLJUBNI OSVRTI U HRVATSKOM TISKU

Malo je hrvatskih medija, u kojima se Karamatić nije oglasio. Istdobno, širok je spektar povoda kojima se on bavi, ali je tema uvijek jedna: Hrvatska. O sudbini svoje domovine pjesnik govori na osebujan način, s puno strasti i u jedrim rečenicama, koje odlikuje bogat stil i razigran jezik. Karamatić se ne usteže progovoriti ni o najsloženijim i najopasnijim temama, pritom ne pokazujući komplekse manje vrijednosti i nikomu se ne klanjajući, nikomu ne podilazeći. U tom smislu, nova njegova knjiga, ako i nije kronika hrvatske povijesti posljednjih dvadesetak godina, nesumnjivo je vrijedan dokument o stanju u hrvatskim medijima, toj živoj rani hrvatske sadašnjosti. (T. J.)

# U SPOMEN LUKI FILIPOVIĆU

U nazočnosti rodbine, mnogobrojnih mještana, članova HDPZ-a, dragovoljaca i veterana Domovinskog rata i drugih rodoljubnih udruga, na gradskom je groblju u Sunji pokopan 3. veljače 2007. predsjednik naše Podružnice, gospodin Luka Filipović. Nakon crkvenog odreda, od pokojnika se oprostio tajnik **Vladimir Vražić**:

«Draga rodbino, prijatelji, znaci i poštovatelji pokojnoga Luke!»

U ime sisačko-moslavačke podružnice Hrvatskoga društva političkih zatvorenika i svoje osobno ime, želim kazati nekoliko riječi zahvalnosti pokojnomu Luku, predsjedniku naše podružnice u dva mandata.

Luka će nam ostati u trajnom sjećanju, posebno meni kao tajniku, jer sam bio stalno vezan uza nj u svome radu. Luku i mene vezale su i uspomene sa zajedničkog izdržavanja robije, davne 1949. Onda smo se, slučajno, susreli u sisačkoj željezari, gdje smo se zaposlili, a na kraju smo bili zajedno u vodstvu podružnice HDPZ-a.

Naš je Luka rođen 24. veljače 1945. u Strugi, od oca Martina i majke Milke. Dne 12. kolovoza 1943. unovačen je u prvu pukovniju PTS-a sa sjedištem u Varaždinu. Nakon obuke, sudjelovao je u borbama u okolini Varaždina, a u ožujku 1945. prebačen je na srijemsku frontu, gdje je ranjen.

Nakon rasula i povlačenja hrvatske vojske, Luka se vraća kući i već 29. lipnja 1945. biva uhićen, sproveden u petrinjski zatvor, gdje je zlostavljan i premlaćivan. Po kratkom ga je postupku krivim proglašilo Vijeće kod Komande banijskog područja Vojnog suda IV. vojne oblasti II. Jugoslavenske armije, osudom br. 519/45 od 31. kolovoza 1945., jer da je:

1. dne 12. kolovoza 1943. stupio u ustase, nakon toga položio ustašku prisegu i bio u Novome Marofu, odakle je isao u akcije protiv partizana («dakle, bio pripadnik neprijateljskih formacija»);

2. u veljači 1944. sudjelovao u akciji oko Sv. Ivana Zeline, kojom prigodom je povatano više ljudi i opljačkano blago

(«dakle, bio pomagač u hvatanju naroda, te pljački narodne imovine»).

Osuđen je na kaznu smrti strijeljanjem i trajni gubitak građanskih prava. Izvršenje osude uvjetovano je odobrenjem Vojnog suda u Zagrebu.

Vijećem je predsjedavao kapetan **Milan Peškir**, a članovi su bili poručnik **Rajka Vujaklija** i **Ivan Đivas**. Svima nama dobro znani **Pajo Manojlović** bio je zapisničar, a čitavoj je ovoj sudskoj farsi nazočio i neki **Miroslav Vavra**, u svojstvu sudskog istražitelja. Obrane nije bilo.

Vojni sud u Zagrebu odlukom br. 2791-3356/45 od 20. kolovoza 1945. ipak je preinacijeo presudu, osudivši Luku na deset godina lišenja slobode s prinudnim radom i gubitak svih građanskih prava osim roditeljskoga, na pet godina.

Robiju je Luka izdržavao u Lepoglavi, s tim da je povremeno odlazio na «vanjska radilišta». Tako ga je «ukaz o pomilovanju» od 7. siječnja 1951. zatekao u Beogradu. Odatile je vraćen u Lepoglavu, te je na slobodu izšao nakon pet godina šest mjeseci i osam dana. Zašto? Samo zato što je volio svoj narod i želio da taj narod ima svoju državu. Za nju se borio i branio ju do zadnjega trena.

Kad se 1990. pružila nova prigoda za osvrtanje hrvatske državnosti, Luka ne propušta priliku i odmah se uključuje u borbu protiv odmetnutih Peškira, Vujaklija i sličnih, koji su svojim činima narodu Sunje dali na pravi način do znanja, što je zapravo «bratstvo i jedinstvo». Iz ove borbe Luka izlazi kao pobjednik, ali na na oltar Domovine polaže svoje najvrjednije, sina jedinca Petra.

Iza sebe naš Luka ostavlja bolesnu suprugu i malodorebnu unuku, kojoj je bio jedini oslonac i zaštitnik u životu.

Dragi Luka, velika Ti hvala na svemu što si učinio za našu Domovinu i za našu podružnicu. Neka Ti je laka ova hrvatska zemlja, koja Te prima u svoj zagrljav!

**Vladimir VRAŽIĆ**



Dragovoljačka iskaznica pok. Luke Filipovića

## CRNI PLAŠT

### Uz knjigu Marice Stanković

*Ne poznavajući život  
ni sebe,  
ognnula si sumnjom  
supatnice neke.  
A crni plašt  
vijori sred rijeke,  
a ona teče koritom svojim  
i nosi sve boli,  
nepravde i kletve.  
Ne želi otrovne sjetve.  
Crni plašt i boli  
nepravde i kletve  
padaju u more zaborava.*

\*\*\*

*Sve je u Njegovoj ruci  
i čemu bi morala pasti  
vjera u ljude?  
Ljubav će rasti  
i što smo stekli u muci  
korijen se širi duboko  
i čudesan cvijet će cvasti  
na suhoj zemljanoj kori.*

**Višnja SEVER**

## IZMEĐU PTICA I DJEČAKA

Zarobljeni među zidvoima  
Zavidim zvijezdama  
Punim sreće  
Ubrzat ću slatke plodove  
U svojoj sobi  
Iz koje vrebam  
Kao napušten pauk  
Mali dječaj baca kamenje na ptice  
U skrovitom snu  
Na čelu crvena brazgötina  
Jutarnji ratovi između ptica  
i dječaka

**Bruno ZORIĆ**

U SPOMEN

## Josipa PLEŠE

1920.-2006.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Krapina

U SPOMEN

## Roža BEŠIĆ rod. BAŠIĆ

Umrla 6. veljače 2007. u 83. godini.  
Odrobijala tri godine u Slavonskoj Požegi.  
Odlikovana Redom Stjepana Radića.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Gospić

U SPOMEN

## Milan VUKOVIĆ

1922.-2007.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

## Josip MECING

1926.-2007.

Rođen u Srijemskim Karlovcima, bio časnik Hrvatskog domobranstva. Nakon Križnoga puta tamnovao u Smederevu i Nišu.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

## Luka BARIĆ

Rođen 13. listopada 1917. u Kijevu,  
umro 14. veljače 2007. u Zagrebu.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

## prof. ing. Josip PRIMORAC

Tajnik HDPZ Sarajevo.  
Umro 22. veljače 2007. u 85. godini.  
Pokopan u Sarajevu.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

## Luka FILIPOVIĆ

1925.-2007.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Sisak

HDPZ Sarajevo

## IN THIS ISSUE

This issue contains a number of texts about social events. **Zorka Zane, M.A.**, reports about the 6<sup>th</sup> electoral assembly of the Zagreb branch of the Croatian Association of Political Prisoners, the largest branch in the country. **Vladimir Vražić** writes about the 6<sup>th</sup> (special) electoral assembly of the Sisak branch, which was held due to the fact that number of members of the leading organs of the branch have deceased and that hindered normal functioning of the branch. President of the Association **Alfred Obranić** announces the marking of the traditional Day of Croatian Political Prisoners (30 April) in the Hungarian town of Szigetvar.

\* \* \*

President of INTER-ASSO **Jure Knezović** writes about the way in which Czech Republic handles the consequences of communist tyranny. Unlike Croatia, Czech Republic has a lustration law; the police records have been made accessible; graves of political prisoners have been marked, as well as many memorial sites; and the association of former political prisoners, supported by the state,

has been strenuously working on establishing facts about communist crimes. Knezović reports about a festival in memory of the communist takeover of power in February 1948, which was organised by the Confederation of Political Prisoners. The festival with the Bible name *Mene Tekel* was held from 19-25 February 2007 in Prague, under the auspices of the President of the Senate of the Czech Parliament.

\* \* \*

**Dr. Marijan Čuvalo** presents the idea of creation of a Croatian language park. The centuries-long struggle of the Croatian nation for freedom and statehood was characterised with the struggle for the language. Indeed, almost all fierce struggles for the national being started with discussions about language. In those parts of Croatia that were controlled by the Habsburgs or Italians, Croats were deprived of the right to use their own language. In the later period, there was a tendency of creation of a single "Serbo-Croatian" language, due to the similarity of the two languages; and that was designed as an intro-

duction to the creation of a single "Serbo-Croatian" or "Yugoslav" nation. Croats were strongly resisting all those attempts, and hundreds of intellectuals and ordinary, small people were persecuted and held imprisoned because of their struggle for the nation's right to call its language by its own name. Even now, Croats in Bosnia and Herzegovina encounter difficulties in protecting and using their own language, and some foreign philologists are still trying, after all that happened, to suggest that Serbs and Croats are one nation speaking one language.

Dr. Čuvalo notes that today's Croatian generation has the obligation to acknowledge the prominent Croatian linguists, who contributed most to the struggle for the language. If it is unfeasible to have a neighbourhood with streets named after linguists in the capital of Croatia, it is certainly possible to erect busts and sculptures in the existing parks. They would become an outdoor gallery of sculptures with a monumental and educational value. •



Blidinjsko jezero (BiH)

# IN DIESEM HEFT

In diesem Heft veröffentlichen wir eine Reihe von Texten die über die Geschehnisse in dem Verein berichten. **Mag. Zorka Zane** berichtet über die Vollversammlung der VI. Wahlversammlung der Zagreber Filiale des Kroatischen Vereins ehemaliger politischer Häftlinge, die zugleich die größte Filiale im Staate ist. **Vladimir Vražić** schreibt über die (außerordentliche) Wahlversammlung der Filiale von Sisak, die wegen des Aussterbens der Mitglieder der Führungsorgane des Vereins stattfinden musste. **Alfred Obranić**, kündigt die traditionelle Feier des Tages kroatischer politischer Häftlinge (30. April) in ungarischem Stadt Szigetvar an.

\*\*\*

Der Präsident der INTER-ASSO, **Jure Knezović**, bringt ein Bericht über die Art wie sich Tschechische Republik mit den Folgen der kommunistischen Tyrannei träßt. Im Gegensatz zu Kroatien, hat die Tschechische Republik das Lustrationsgestzt verabschiedet; polizeiliche Dossiers sind zugänglich, Gräber politischer Häftlinge gekennzeichnet, auch viele Orte der Erinnerung sind gekennzeichnet und mit Unterstützung des Staates arbeitet das Verein ehemaliger politischer Häftlinge unermüdlich auf der Feststellung und

Aufhellung der kommunistischen Verbrechen. Knezović berichtet über den Festival zum Gedenken an die Machtergreifung der Kommunisten im Februar 1948. Das Festival unter dem biblischen Namen Meine Tekel organisierte die Konföderation ehemaliger politischer Häftlinge in Tschechischen Republik und fand in Prag unter dem Schirmherrschaft des Präsidenten des Senats der Tschechische Republik von 19.-25. Februar 2007 statt.

\*\*\*

**Dr. Marijan Čuvalo** trägt die Idee zur Schaffung eines Parks oder Gartens zur Ehre der kroatischen Sprache vor. Jahrhunderte langer Kampf des kroatischen Volkes für die Freiheit und Staatlichkeit ist mit dem Kampf für die Sprache gekennzeichnet. Eigentlich, fast regelmäßig begannen alle Schlachten für die nationale Selbstständigkeit mit der Diskussion über die Sprache. In den Teilen Kroatiens die sich unter der Oberhoheit der Habsburger oder Italiener fanden, wurde den Kroaten das Recht auf Gebrauch der eigenen Sprache untersagt. Wegen der Ähnlichkeit der kroatischen und serbischen Sprache, war in späteren Phasen ausgeprägte Tendenz einer einheitlichen Sprache was als Einführung zur Schaffung des „serbo-kroatischen“ oder „jugo-

slawischen“ Volkes gedacht war. Allen diesen Versuchen widersetzen sich Kroaten auf das Schärfste und wegen der Einsetzung für das Recht des Volkes seine Sprache nach eigene Name zu nennen setzten sich Hunderte und Aberhunderte Intellektuelle und einfache, kleine Leute den Verfolgungen und Gefängnisse aus. Auch heute haben die Kroaten in Bosnien und Herzegowina Schwierigkeiten mit dem Schutz und Gebrauch der eigenen Sprache. Nicht selten sind die Versuche einiger ausländischen Philologen, dass sie nach aller dem noch immer suggerieren, dass die Serben und Kroaten ein Volk sind die eine derselbe Sprache sprechen.

Dr. Čuvalo betont, dass die Würdigung der bekannten kroatischen Sprachwissenschaftlern, die die größte Last des Kampfes für die Sprache ausgetragen haben, die Pflicht der heutigen Generation sei. Falls in dem kroatischen Hauptstadt kein Stadtviertel, in dem die Straßen nach den Sprachwissenschaftlern benannt werde, zu finde ist, zweifellos könnte man im bereits bestehenden Parks und Garten die Büsten oder Denkmäler aufstellen. Diese würden von selbst ein Musee der Denkmäler auf der Lichte machen und das alles hätte ein Gedenk- und edukationswert bekommen. •



*Ozalj*

Hrvatsko Društvo Političkih Zatvorenika  
Podružnica Zenica  
Dana, 19.4.1995 g

HRVATSKO DRUŠTVO  
POLITIČKIH ZATVORENIKA  
PODRUŽNICA ZENICA

Z A P I S N I K

Dana, 18.4.1995 godine provaljeno je u prostorije Hrvatskog Doma u Zenici od strane Armije BiH kao i policije BiH i tom prilikom su demolirane i prostorije HDPZ - Zenica.

Oštećen je kancelarijski namještaj kao i izvršeno otudjivanje sljedećeg:

- pisaće portabl mašine	kom	2
- kasa željezna veća	"	1
- fotelje razne	"	7
- stolice kancelarijske	"	3
- telefonski aparat	"	1
- stolić iz garniture	"	1
- kino projektor prenosni 8 mm	"	1
- kancelarijskog pisaceg papira	cca Kg	15
- harmonika veća	kom	1
- raznih žičanih instrumenata	kom	7

Od prehranbenih i odjevnih predmeta odneseno je iz skladista slijedeće:

- konzerve gulaš podravka 400 gr	kom	135
- " " " 200 gr	"	240
+ " hašč " 290 gr	"	240
- krompira u vrećama	kg	250
- brašna u vrećama od 50 kg	kg	600
- riža lomljena u vrećama	kg	1150
- tjestakine razne	kg	150
- mlijeka u prahu 400 gr	kom	120
- mlijeko u konzervi homogenizir.	kom	80
- ulje jestivo u bocama od 1 lit.	kom	200
- šampon za kosu 0,80 lit	kom	203
- sapun toaletni	kom	200
- rižot u kesama od 5 kg. suhi	kom	32
- marmelada malna 20 gr.	kom	420
- džem u teglju od 400 gr.	kom	85
- goveđa supa od 1 kg. (koncentrat)	"	12
- američki lanič paket	kom	250
- djetinja hrana rasna	kg	32
- odjevni predmeti i cipele	kg	1200

Napominjemo da je sve ostalo što je ostalo a nije odneseno, uništeno i oštećeno te nije da upotrebu.

Komisija koja je izvršila uvidja:  
i analizu stanja:



1. Kitrajber Anton

2. Ivanović Nikola

3. Tomic Ivan

4. Sijeršić Kemal



NP.

1st Battalion  
The 22nd (CHESHIRE) Regiment  
Operation Grapple 1  
British Forces Post Office 547

6 Maj 1993

EVAKUACIJA SMEĐEG MEDVJEDA ZVANOG "MACKENZIE" IZ VITEZ

Gradonačelnik Viteza, gosp Ivan Santić, se složio da se medvjed koji se trenutno nalazi u Vitez evakuiše u splitski zoološki vrt. Ovu operaciju će izvesti članovi Svjetskog udruženja za zaštitu životinja.

Medvjed i dalje ostaje vlasništvo članova lovačkog udruženja Vitez. Kada neprijateljstva prestanu i kada bezbjednost medvjeda bude osigurana Svjetsko udruženje za zaštitu životinja će vratiti medvjeda nazad na čuvanje lovačkom društvu Vitez.

R A Stewart

R A STEWART  
Potpukovnik  
Komandant

**SAMOPRIJEGORAN DOPRINOS MEĐUNARODNE ZAJEDNICE  
MIRU U SREDNJOJ BOSNI U PROLJEĆE 1993.**